

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA VASFİ SÜSOY VE MECLİS FAALİYETLERİ

Hazırlayan

HAKAN AKIN

139502012

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

TOKAT – 2019

MUSTAFA VASFİ SÜSOY VE MECLİS FAALİYETLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 22.03.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan: Prof. Dr. M. Serhat YILMAZ

Üye: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Danışman: Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 14/02/2019 tarih ve 16 oturum 02 nolu kararı ile belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Mühür
İmza

ETİK SÖZLEŞMESİ

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(22/03/2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Hakan AKIN

ÖN SÖZ

Osmanlı tarihinde 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayıp Millî Mücadele'nin ilk yıllarına kadar yaşanan gelişmeler, sadece Osmanlı Devleti ile bağlantılı kalmayıp aynı zamanda çağdaş dünyanın oluşum sürecini de yakından ilgilendirmektedir. Osmanlı Devleti, özellikle 1856 yılından itibaren dünya tarihinin seyrini değiştiren gelişmelerin devamlı surette içinde yer almıştır. Bu yıllar arasında devlet batıda gelişen hürriyet yanlısı fikir akımlarından, milliyetçilik teşebbüslerinden ve sanayileşme hareketlerinden etkilenmiştir. Bu dönem, Türk tarihi açısından, Şark Meselesi'nin önemli bir parçası olan Osmanlı Devleti'nin, imparatorluk yapısını kaybederek millileşme sürecini yaşadığı önemli bir evreyi de teşkil etmiştir. Bahsi geçen dönemde, Türk milletinin aydınıyla, yöneticisiyle ve askeriyle bağımsızlık savaşını verdiği devre ve aynı zamanda çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerleyen yeni devletin inşa çalışmalarına tanıklık etmiştir.

Mustafa Vasfi Süsoy, gerek fikirleri gerekse askeri sahada ortaya koymuş olduğu çabaları neticesinde dönemin dikkate değer şahsiyetleri arasında telakki edilmiştir. Bu çalışmada konu edindiğimiz Mustafa Vasfi Süsoy, Osmanlı ordusunun çeşitli kademelerinde ve Türk parlamentosunda üstlendiği görevlerle Türk milletine hayatının büyük bir kısmında ağırlıklı olarak siyasî sahada olmak üzere hizmet etmiştir.

Araştırmamızda Mustafa Vasfi Süsoy'un Osmanlı ordusuna dâhil olduğu dönem içerisinde meydana gelen olaylar bütün yönleri ile ele alınmamıştır. Mustafa Vasfi Süsoy'un kimliğinin öne çıkmasında daha çok etkili olan Mustafa Kemal Paşa ile Anadolu'ya geçiş süreci ve sonrasındaki tarihi hadiseler üzerinde durulmuştur. Mustafa Vasfi Süsoy özelinde kaleme aldığımız biyografi çalışmasında Osmanlı Devleti'nin dağılma ve parçalanma dönemlerini görüp, milli hakimiyet esası üzerine kurulu olan yeni bir devletin kuruluş evresinde doğrudan görev almış olan Süsoy ve diğer Türk devlet adamlarının içinde bulunduğu şartları dönemin durumunu da dikkate alarak ortaya koymaya çalıştık.

Mevcut dönemin şartlarını özellikle nesnel tarih yazıcılığı ışığında ortaya koyabilmek maksadıyla TBMM Arşivi ve Kütüphanesi'nde yaptığımız arşiv ve kütüphane çalışmalarından elde ettiğimiz bilgi ve belgeler diğer kaynak ve tetkiklerle

birlikte değerlendirdik. “Kaynaklar ve Tetkikler” kısmında kullanılan kaynakların ve araştırmamızın genel bir değerlendirilmesi yaptık. ”Giriş” bölümünde genel hatları ile Milli Mücadele öncesi yaşanan siyasi askeri gelişmeleri gözden geçirdik.

Mustafa Vasfi Süsoy’un askerî ve siyasî faaliyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle yetiştiği dönemin siyasi ve askeri şartlarının ortaya konulmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz. Çalışmamızın I. Bölümünde, Mustafa Vasfi Süsoy’un ailesi, yetiştiği çevre ve eğitim hayatına dair incelemelerin ardından özellikle Milli Mücadele’de aldığı görevler esnasında sergilediği devlet adamlığı yönüne ilişkin değerlendirmelere yer verdik..

Araştırmamızın II. Bölümünde özetle şu başlıklar altında değerlendirme yapılmıştır: Milli Mücadele Hareketi’nin başladığı süreçte, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçişi sonrasında yaşanan gelişmeler; Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin feshedilmesinin ardından Mustafa Vasfi Süsoy TBMM’nin açılışında hazır bulunuşu, incelenmiştir.

Hazırlamış olduğumuz çalışmanın III. Bölümde -kendi kanaatimizi- özellikle görüşlerini ve düşünce yapısını aktardığımız Mustafa Vasfi Süsoy’un kendi konuşmalarına öncelik verdik. Bu sayede Süsoy’un çalışmalarının önem arz eden yönlerinin daha fazla ön plana çıkacağı düşüncesindeyiz.

Çalışmamızın genel bir değerlendirmesini sonuç bölümünde ortaya koyarken, ekler kısmında araştırmamızla alakalı, önemli saydığımız arşiv belgelerini ve eserlerinin kapak görüntülerini paylaşmayı uygun gördük.

Çalışmamızda kıymetli yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN’ e, yine çalışmamızın muhtevasına katkılarından dolayı Hocalarım Prof. Dr. E. Mustafa ÇOLAK’ a ve Doç. Dr. Murat HANİLÇE’ ye teşekkür ederim. Arşiv çalışmalarındaki katkılarından dolayı merhum Yrd. Doç. Dr. Kemal Türker’e, TBMM Arşivi çalışanlarına değerli yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Hakan AKIN

Antalya-2019

ÖZET

1876 yılında Tokat'ta doğan ve 1934 yılında 58 yıl süren ömrünü tamamlayan Mustafa Vasfi Süsoy, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıldığı ve yeni bir devletin kurulduğu, Türk milleti için çok karışık ve büyük bir imtihan içeren bu dönemde tüm bu hadisatın içerisinde bir asker ve siyasetçi olarak yer almıştır. Balkan Savaşlarıyla başlayan ve Birinci Dünya Savaşı ile devam edip Milli Mücadelenin kazanılması ve yeni devletin kurulması ile son bulan yaklaşık 15 yıllık dönem üzerine Türk akademi dünyasında yüzlerce eser yazılmıştır. Bu eserler içerisinde, dönemin önemli isimlerinin hayatını anlatan eser ve çalışmalar önemli bir yekûnu oluşturur. Ancak söz konusu “fırtınalı” yıllarda sürecin kahramanları diyeceğimiz isimlerin dışında vatan ve millet sevgisine dayanan fedakârlıklarıyla millet ve devlet hayatının devamına katkı sunan şahısları anlatan çalışma ve eserlerin sınırlı sayıda olduğunu söyleyebiliriz.

Balkan Savaşlarına, Çanakkale Müdafası'na, Birinci Dünya Savaşı'na ve son olarak Milli Mücadele'ye katılan ve bu savaş ve fedakârlık dolu yılları kendi sözleriyle “...Bendeniz 28 sene memleketime gitmeyerek bu millete hizmet ettim. Memleketime hiç uğramamak şartıyla Harbi Umuminin nihayetine kadar Paşa Hazretleri ile beraber bulundum. Paşa Hazretlerinin maiyetinde olarak üç yüz otuz beş senesi ihtidalarında Anadolu'ya geldim. O tarihten beri mücadele-i milliyenin nâçiz bir ferdi olarak birinci devre-i intiha biyede mebus olduğum gibi elyevimde mebus bulunuyorum.” şeklinde anlatan, 31 Mart Vakası nedeniyle İstanbul'a gelen Harekat Ordusu'nda tanıştığı Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'nda 7. Kolordu Komutanlığı'na atanmasından sonraki bütün komutanlık dönemlerinde Paşa'nın karargah komutanı olarak yer alan ve Milli Mücadele'nin başlangıç kıvılcımı diyebileceğimiz Bandırma Vapuru'nda başlayan yolculukta Mustafa Kemal Paşa'yı yalnız bırakmayıp Meclis yıllarında da ona olan yakınlığını siyasi yönden devam ettiren Mustafa Vasfi Bey, yukarıda bahsi geçen “bilinmeyen kahramanlar” dan yalnızca biridir. Öyle ki Vasfi Bey, tüm milletin kaderini belirleyen bu yıllarda hemen bütün savaşlarda asker olarak bulunmuş, Milli Mücadele'yi kazanan ve yeni devleti kuran “muzaffer” Meclis'te de uzun yıllar milletvekilliği yapmıştır.

Çalışmamızın temel amacı, Milli Mücadele'nin herkes tarafından bilinmeyen şahıslarından vatansever bir asker ve siyasetçiyi, Mustafa Vasfi Süsoy'u anlatmak ve daha önce yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalara naçizane bir yenisini eklemektir. Bu doğrultuda yapılan kaynak taramasında maalesef yeterince kaynağa ulaşılamamıştır. Şöyle ki Mustafa Vasfi Bey'in yazmış olduğu bir hatıratı veya kendisinin hayatına ilişkin yazılmış bir eser ya da yapılmış bir çalışma yoktur. Vasfi Bey'in asker olması nedeniyle askerlik hayatına ilişkin kayıtlar için Genelkurmay Başkanlığı'na yapılan başvuru, kayıt bulunamaması nedeniyle sonuçsuz kalmış, aynı şekilde milletvekilleri için tutulan sicil dosyasına (404 numaralı sicil dosyası) ulaşmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yapılan başvuru da sicillerin artık gizlilik kapsamına alındığı gerekçesiyle reddedilmiş ancak daha önce yazılan bir başka eserde kullanıldığı ölçüde bu sicil evrakından yararlanılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Mustafa Vasfi Süsoy'un aile ve askerlik hayatından, milletvekili seçilme sürecinden ve Mustafa Kemal Atatürk ile olan yakınlığından bahsedilmiştir. Mustafa Vasfi Beyin hayatı, olayların tam içerisinde olması nedeniyle, Birinci Dünya Savaşı'yla başlayıp Cumhuriyet'in ilanı ile biten süreçle kronolojik olarak aynılık gösterir.

İkinci bölümde TBMM'nin açılması ve Mustafa Vasfi Süsoy'un milletvekilliği sürecindeki faaliyetlerine ayrılmıştır. Ayrıca Tokat'ta ilk seçimlerin yapılmasına değinilmiştir. Bu bölümde Mustafa Vasfi Süsoy'a ilişkin öznel yorumlar yapmamızda bize en önemli bilgileri sunan Meclis tutanakları kullanılmakta ve genel hatlar itibarıyla bir Mustafa Vasfi Süsoy profili çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Vasfi Süsoy, Mustafa Kemal Paşa, Tokat, Milli Mücadele.

ABSTRACT

Mustafa Vasfi Süsoy, who was born in 1876 in the province of Tokat and died at the age of 58 in 1934, witnessed, as a soldier and politician, the disintegration of the Otoman Empire and the foundation of a new state, which was very complicated and a very difficult test for the Turkish nation. Turkish academic literature involves hundreds of works written about the period of about 15 years which starts with the Balkan Wars, continues with the World War I, and ends with winning the Turkish War of Independence and the foundation of a new state. Among these works, the ones about the lives of the important figures of the period constitutes a significant part. However, it can be said that the number of the studies and works about the figures who contributed to the survival of the nation and the state with their sacrifices resulting from their love to their nation, whom can be considered as the heroes of this turbulent period, are rather limited.

Mustafa Vasfi Bey, who served in Balkan Wars, in the Battle of Çanakkale, in the World War I, and then in the Turkish War of Independence, and depicting these years full of wars and sacrifices as follows: “... *I served to my nation without not going to my home for 28 years. I accompanied Mustafa Kemal until the end of the World War not visiting my home even once. At the end of 1335 (in Islamic calendar), I returned to Anatolia in company with Mustafa Kemal. And since then, I have been serving as a deputy in the parliament just as I served in the first parliament as a humble member of our national struggle*”, and who then served as the headquarters commander of Mustafa Kemal, whom he met in the “Army of Action” (“*Hareket Ordusu*” in Turkish) coming to Istanbul during the 31 March Incident, during all Mustafa Kemal’s commanding career beginning from his appointment of as the Commander of the 7th Army, and accompanied him during his voyage in the steamer Bandırma, which is considered as the first spark of the Turkish War of Independence and continued his closeness to Mustafa Kemal politically as well in his years as a deputy in the Turkish Parliament, is one of these “unknown heroes” mentioned above. Such that Mustafa Vasfi Bey served as a soldier in all wars during those years determining the fate of the nation, and also served for many years as a deputy in the “victorious” parliament which founded the new state.

The main objective of the present study is to introduce Mustafa Vasfi Süsoy, who is a patriotic soldier and politician and one of the heroes of the Turkish Independence War not much known by many people, and to add another one to the existing studies in the literature, which are rather limited in number. The literature review carried out for this purpose showed an inadequacy of sources on the subject. Such that, there is no memoirs written by Mustafa Vasfi Bey or any work written or study conducted about his life. The application made to the Turkish General Staff concerning his records as a soldier did not yield any results, either, since no record of him could be found. Similarly, our application to the Grand National Assembly of Turkey to examine his registry file (the registry file numbered 404) also proved to be futile, since the application was rejected on the grounds that such registries had been taken into the scope of confidentiality. However, his registry was able to be used to the extent that it had been used in a previous work.

The first section of our study addresses the family and military life of Mustafa Vasfi Süsoy, as well as the process through which he was elected a deputy and his closeness with Mustafa Kemal. Since he was completely involved in the process, Mustafa Vasfi Bey's life demonstrate a complete chronological parallelism with the process beginning with the World War I and ending with the proclamation of the republic. Thus, the subject addressed in the The second of the present study is allocated to Mustafa Vasfi Süsoy's activities during his term of a deputy in the parliament and comprises the initiation stage of the Turkish Independence War and the opening of the Grand National Assembly of Turkey, as well as the elections held in the province of Tokat. In this section, we make subjective comments on Mustafa Vasfi Süsoy based on the parliamentary minutes, which have provided us with important information, and a profile of him is tried to be drawn in general terms.

Key Words: Mustafa Vasfi Süsoy, Mustafa Kemal Pasha, Tokat, National Struggle.

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞMESİ.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KAYNAK KRİTİĞİ VE YÖNTEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN ARKA PLANI.....	5
2.1. Milli Mücadele Öncesi Ülkenin Siyasi Durumu.....	7
2.2. Siyasi Hesaplar ve İşgallerin Başlaması.....	12
2.3. Mondros Mütarekesi Sonrası Azınlık Faaliyetleri.....	22
3. SİYASİ MÜCADELE VE GELİŞMELER.....	25
BİRİNCİ BÖLÜM.....	30
1. MUSTAFA VASFİ SÜSOY’UN HAYATI.....	30
1.1. Mustafa Vasfi Süsoy’un Mustafa Kemal Paşa İle Münasebetleri.....	38
1.2. Mustafa Vasfi Süsoy’un Vefatı.....	41
1.3. Mustafa Vasfi Süsoy’un Aldığı Madalyalar.....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	44
1. TBMM’NİN AÇILMASI.....	44
2. MUSTAFA VASFİ SÜSOY’UN MECLİS FAALİYETLERİ.....	45
2.1. Mustafa Vasfi Beyin Birinci Gruba Mensubiyeti.....	48
2.2. Mustafa Vasfi Bey’in Millet Hukukuna Riayeti.....	52
2.3. Mustafa Vasfi Bey’in Milli İradeyi Temsil Hassasiyeti.....	60
2.4. Mustafa Vasfi Bey’in Askerlik Geçmişinin Siyasi Kariyerine Yansımaları.....	65
2.5. Mustafa Vasfi Bey’in Milliyetçiliği.....	71
2.6. Vasfi Bey’in Katıldığı “Feyizdar” Anket.....	76
SONUÇ.....	84
KAYNAKLAR.....	86
EKLER.....	101

İNDEKS.....	120
ÖZ GEÇMİŞ	124

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜDTCF	: Ankara Üni. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
B.	: Belge
Bkz.	: Bakınız
BTDD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
T.	: Tarih
TBMM ZC	: TBMM Zabıt Ceridesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayını/Yayımları

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KAYNAK KRİTİĞİ VE YÖNTEMİ

Bütün ilim dallarında olduğu gibi tarihte de ciddi bir inceleme yapılabilmesi, ancak ilmî araştırma usullerinin bilinmesi ile mümkündür. Bu itibarla tarihte, ilmî bir çalışma yapabilmek ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri doğru bir şekilde incelemek ve anlamakla mümkün olabilir¹.

Tarih biliminin amacına ulaşmasında en vazgeçilmez öge yöntemdir. Yöntem, bilimin amacına yönelmesini ve bu amacı gerçekleştirmesini sağlayan fikrî tutum ve yaklaşımlara denilmektedir. Bu anlamda yöntemin uygulama görevi, araştırma konusunu, yani nesnel gerçeği en anlaşılır bir biçimde yansıtabilmesidir. Bu değerlendirmeden hareketle, karmaşık ve çok yönlü toplumsal olayların incelenmesi için tarih bilimi kendi yaklaşımı ile bu olayların bir yönünü ya da bir kesitini aydınlatmada kullanılacak bir araç olarak belirlemektedir.

Bilim tek başına toplumsal gerçeğin bütünlüğünü ifade edememekle beraber her bilim bu gerçeğin bütünlüğünü parçalayarak kendi alanına yakın gördüğü bölümlerini bünyesinde toplayarak ve bu yeni sentezi toplumsal gerçek olarak sunmaya çabalar. Bu nedenle de bir sosyolojik veya iktisadi bir olgunun ayrı ayrı çeşitli bilimler yoluyla incelenmesi, önemli olmakla birlikte kendi bünyesinde farklılıklar yaratmaktadır. Bu farklılıkları azaltabilmek için bu çalışmada sosyoloji, siyaset sosyolojisi, psikoloji, coğrafya, demografik gibi kısmi sosyal bilimlerin tekniklerinden olanaklar elverdiği ölçüde yararlanmaya gayret gösterdik. Araştırmada toplumsal gerçeğin, bütünlüğü içerisinde olgu ve olayların incelenmesine özellikle dikkat edilmiştir. Diğer bir ifade ile bu araştırma, salt askerî ve siyaset tarihle ilgili bir nitelik taşımamaktadır.

Bu bütünlüğün sağlanması hususunda, ciddi bir inceleme yapılabilmesi ancak ilmî araştırma usullerinin bilinmesi ile mümkün olduğu gözden kaçırılmamıştır. Araştırmamızla ilgili bibliyografyanın tespitinden başlayarak, araştırmanın tashihine kadar çeşitli safhalarda kullanılan usuller ilmî araştırma kuramlarına dayalı olarak

¹ Ahmed Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usul*, Ankara 1985, s. 139-140.

yapılmıştır. Sonuç olarak sosyal bilimlerin diğer dallarından da istifade etmeye çalıştığımız araştırmamızda, en başta resmi kaynaklardan yararlanılmak suretiyle somut veriler ışığında hadiselerin ele alınarak incelemesini, tarihçilik mesleği açısından zarurî görmekteyiz.

Kaynak Tahlili

Arşivler

Çalışmamızda temel aldığımız kaynaklar özellikle arşiv belgeleri olmuştur. Mustafa Vasfi Süsoy'un askeri faaliyetlerine ait vesikaların çoğu TBMM Arşivi² kaynaklarından tespit edilebilmiştir. TBMM Arşiv ve kütüphanesinde³, Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri⁴ ve 1920'den 1921'e değin genel kurulda yapılan toplantıların yer aldığı Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri⁵, Tutanak Dergisi, Gizli Celse Zabıtlarından⁶ faydalanılmıştır.

² Türkiye'de Osmanlı Devleti dönemine ait zengin arşiv malzemesi ihtiva eden arşivlerin başında, şüphesiz İstanbul'daki Başbakanlık Devlet Arşivi gelmektedir. Ankara'da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne bağlı olan fakat İstanbul'da bulunan Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığının sahip olduğu malzeme, Osmanlı İmparatorluğunun ana arşivi niteliğini taşır. Bu özelliği ile Türkiye'deki arşivlerden ayrı bir üstünlüğü vardır: Diğer arşivlerin daha özel bir mahiyet arz etmesine rağmen, Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki söz konusu malzeme, nicelik ve nitelik bakımından çeşitlilik göstermesi yanında Osmanlı Devletinin yayıldığı ülkelerdeki devletlerin ve ulusların tarihi için de önemlidir.

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 1 Ekim 1989 tarih ve 20299 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış olan yönetmeliğiyle TBMM arşiv hizmetlerini açıklamıştır. TBMM Arşivi yasama arşivi olup bir kurum arşivi özelliğine sahiptir. TBMM'nin kuruluşundan günümüze kadar çıkarılan kanunları (yasama belgeleri) içerir. Kanunlar, TBMM'nin kuruluşundan günümüze kadar kurulan komisyonların evrakıdır. TBMM, anayasa ve iç tüzük esaslarına göre çalışır. Burada, TBMM'de üyelik yapmış kişilerin sicil dosyaları bulunmaktadır. Bu dosyaların sayısı beş bini geçmiştir.

⁴ Meclis-i Mebusan, seçimle meydana getirilmiş iki meclisli Osmanlı Devleti Parlâmentosudur. 1876 Anayasasının ilk şekline ve kısa süren uygulamasına göre, Mebusan Meclisi aksi kararlaştırılmadıkça görüşmeleri açık olarak yapabilen, kanun teklif ve görüşme yetkileri oldukça sınırlı bir Meclistir. Anayasaya göre Kasım ayı başında padişahın davetiyle toplanır ve mart ayında tatile girerdi. İlk Mebusan Meclisi, 80'i Müslüman ve 50'si gayrimüslim olan Osmanlı vatandaşından oluşmuştur. 130 üyeden meydana gelen bu Meclis, 1877 yılında padişah fermanıyla II. Meşrutiyete kadar çalışmalarına ara vermiştir. 21 Aralık 1918'de feshedilmiş bulunan Meclis, 12 Ocak 1920'de tekrar açılmıştır. Fakat İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgal edilmesiyle birlikte dağıtılmıştır.

⁵ *Zabıt Cerideleri (Tutanak Dergileri)*; Zabıt Cerideleri, meclislerde, mahkemelerde vb. yerlerde yapılan konuşmaların yazıya geçirildiği tutanak dergileridir. Bu yerlerde yapılan bütün işler Tutanak Dergileri'ne kaydedilir ve yayımlanır. Tutanak Dergileri ise; yoklama, başkanlık sunuşları, görüşülen konular, yazılı ve sözlü sorular, tekrarlanacak oylamalar, seçimler, kanun tasarıları ve teklifleri, meclis soruşturmaları ve Yüce Divana sevk ile ilgili konuları ihtiva eder. Kısaca yasama meclisi faaliyetlerine

Hatıratlar

Çalışmamıza ait kaynak olabilecek en önemli hatıra kitaplarından birisi Ali Fuat Cebesoy'un **Milli Mücadele Hatıraları**⁷ adlı eserlerdir. Özellikle, "Milli Mücadele Hatıraları"nda yayınlanmış olan pek çok belgenin aslı TBMM Arşivi'nden tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**' da⁸ çalışmamız açısından önem arz eden kayıtlara yer vermiştir. Ayrıca, Ahmet Almaz'ın yayına hazırladığı **Atatürk'ün Hatıraları**⁹ özellikle Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıcına ilişkin önemli kayıtlar içermektedir.

Çalışmamızda yararlandığımız diğer hatırat da, Milli Mücadele Dönemi'nin önemli isimlerinden Rauf Orbay'ın **Siyasi Hatıralar**¹⁰ adlı eseridir. Gerek Süsoy'un Birinci Meclis'teki faaliyetlerine ve bu dönemdeki Birinci Meclis'teki siyasi gelişmelere ışık tutabileceğini düşündüğümüz önemli eserlerden biri de Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na ait **İlk Meclis Milli Mücadele'de Anadolu**¹¹ hatıratıdır.

Bu hatırat eserlerinin dışında Falih Rıfkı Atay'ın, **19 Mayıs**¹² ve Atatürk'ün **Bana Anlattıkları**¹³ adlı hatıratları özellikle araştırmamızın önemli bölümünü teşkil

ilişkin olarak tutulan tutanakların yayımlandığı süreli yayınlardır. Bkz. (E. Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ...*, Ankara 2004, s. 108-115).

⁶ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*; TBMM Gizli Celse Zabıt Cerideleri Türkiye'nin millî menfaatleri etrafında yapılan münakaşaları, lehte ve aleyhte yapılan konuşmaları ile, bunların sonuçlara bağlanmasını ihtiva etmesi bakımından çok değerli ve ciddi kaynaklardır. Gizli Celse Zabıtları o günün şartlarında kamuoyuna açıklanması millî menfaatlere zararlı olabileceği düşünülen celseleri ve buradaki görüşmelerin tutanaklarını ve bu görüşmelere dayanak teşkil eden metinleri özellikle kanun teklif ve tasarılarını, komisyon raporlarını içerir. Dört cilt olarak yayımlanan Gizli Celse Zabıtları TBMM'nin kuruluşu olan 1920 yılından 1934 yılına kadar yapılan gizli görüşmelerin zabıtlarını ihtiva etmektedir. Bkz. (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası Kültür yay. , Cilt I-IV, Ankara 1985; E.Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ...*, Ankara 2004, s. 65-127.)

⁷ Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel yayını, İstanbul, 2000.

⁸ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk- Söylev*, C.I-II, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1999.

⁹ Ahmet Almaz, *Atatürk'ün Hatıraları (Büyük Gazi'nin Hatırat Sahifeleri)*, Oku yayını, İstanbul, 2003.

¹⁰ Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, 2. Baskı, Örgün yayınevi, İstanbul, 2005.

¹¹ İlk Meclis'te görev üstlenmiş milletvekilleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Velidedeoğlu, **a.g.e.**, s.125-140

¹² Falih Rıfkı Atay, *19 Mayıs*, Ankara, 1944.

¹³ Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, İstanbul, 1955.

ettiğine inandığımız Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine tayinine ilişkin son derece önemli bilgiler içermektedir.

Sürelî Yayınlar

Özellikle dönemin ülke sorunlarını, milletin nabzını ve Meclis şartlarını gözler önüne seren **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi** bize önemli bilgiler aktaran dönemin önemli yayınıdır.

Araştırmalar

Mustafa Vasfi Süsoy'un hayatı ve faaliyetlerine dair müstakil bir araştırma olmamakla birlikte, kendisinin faaliyetlerinden dolayı veya doğrudan bahsedilen önemli araştırmalar mevcuttur. Selahattin Tansel'in, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar** adlı daha çok II. ve III. ciltlerinden istifade ettiğimiz kitapları¹⁴ başlıca başvuru kaynaklarımız arasındadır. Milli Mücadele Dönemi'ni belgelere dayalı olarak aydınlatan bir diğer önemli kaynak ise ATASE Başkanlığı tarafından hazırlanan **Türk İstiklâl Harbi** adlı eseridir¹⁵.

¹⁴ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II-III, M.E.B. yayını, İstanbul, 1991.

¹⁵ *Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım*, 3. Baskı, ATASE Başkanlığı yayını, Ankara, 1999.

2. ARAŞTIRMANIN ARKA PLANI

Çalışmamızın temel amacı, Milli Mücadele'nin herkes tarafından bilinmeyen şahıslarından vatansever bir asker ve siyasetçiyi, Mustafa Vasfi Süsoy'u anlatmak ve Milli Mücadele Şahsiyetleri konulu daha önce yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalara naçizane bir yenisini eklemektir. Bu doğrultuda yapılan kaynak taramasında maalesef yeterince kaynağa ulaşılamamıştır. Şöyle ki Mustafa Vasfi Bey'in yazmış olduğu bir hatıratı veya kendisinin hayatına ilişkin yazılmış bir eser ya da yapılmış bir çalışma yoktur. Vasfi Bey'in asker olması nedeniyle askerlik hayatına ilişkin kayıtlar için Genelkurmay Başkanlığı'na yapılan başvuru, kayıt bulunamaması nedeniyle sonuçsuz kalmış, aynı şekilde milletvekilleri için tutulan sicil dosyasına (404 numaralı sicil dosyası) ulaşmak için TBMM'ye yapılan başvuru da sicillerin artık gizlilik kapsamına alındığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak daha önce yazılan bir başka eserde kullanıldığı ölçüde bu sicil evrakından yararlanılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Misak-ı Milli" diyerek, sınırlarını çizdiği engin tarihi değerlerini araştırmak, ortaya çıkarmak, korumak, yeni kuşaklara ve tüm dünyaya tanıtmak, kültürümüzün, yurt sevgimizin bugünü ve geleceği için milli görevdir. Bu düşünce ile daha önce üzerinde pek durulmamış bir konu üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

19. Yüzyılın ikinci yarısında sanayinin gelişmesi, sömürgecilik ve diplomatik ilişkilerin hızlanmasına neden olmuştu. Bu durum aynı zamanda büyük devletlerarasında siyasi rekabet, ekonomik çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıkları meydana getirmişti. Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'ne adeta hasta bir adam gözüyle bakıyor dahası onu sömürülecek bir devlet; Türk milletini de idare edilmeye muhtaç bir millet olarak görüyordu.

"*O hasta adam*" Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 1911 yılında girdiği Trablusgarp Savaşı'nda son Afrika topraklarını İtalya'ya kaptırması, 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nda aldığı mağlubiyetle de Rumeli'deki nüfuzunu kaybetmiştir.

Çanakkale Savaşı'nda asrın destanını yazmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı'ndan da yenik ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi gibi haysiyet kırıcı bir antlaşmayı imzalamak mecburiyetinde kalmıştır. Türk Milleti'ne esaret zinciri vurmaya yönelik olan bu hadise Osmanlı Devleti'ni resmen değilse bile, fiilen yıkmış sayılmakta idi. Ancak, bütün bu olumsuzluklara rağmen, millet egemenliğine dayalı yeni bir Türk Devleti kurma fikri ile yola çıkan Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin kurtuluşu yönünde hiç bir zaman ümitsizliğe kapılmamıştır. O, Türk milletinin vatani, bağımsızlığı, bayrağı, namusunu kutsal saymış ve bu değerleri korumada her türlü fedakârlıktan kaçınmayacağını belli etmiştir.

Türk milletine olan güvenini her fırsatta ifade eden Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkarak İstiklal Harbi yolunda ilk adımı atmış oldu. Samsun'da başlayan bu yolculuk Kavak, Havza, Amasya ve Tokat istikametinde devam etmiştir.

İşte Türk milletine devamlı güvenini dile getiren Mustafa Kemal Atatürk, Samsun'a çıkmadan önceki dönemlerinde ve Milli Mücadele'nin en buhranlı günlerinde daha önce üzerinde yeterince düşünüp durmadığımız bir kumandana ve en önemlisi bir Tokat'lıya Mustafa Vasfi SÜSOY'a ayrı bir güven duymuştur. O'nu hiç yanından ayırmayıp mücadelenin temellerini hazırlarken birlikle yürümüştür. Öyle ki, Mustafa Vasfi Süsoy'a olan güvenini ileriki bölümlerde ele alacağımız üzere Mustafa Kemal Atatürk Anadolu'ya geçişi sırasında da göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 tarihinde vapurunda aile olarak sadece Mustafa Vasfi Süsoy ve ailesini işgal altındaki İstanbul'dan alıp Anadolu'ya memleketleri Tokat'a gitmelerine vesile olmuştur.

Burada bizi düşündüren ve aydınlatmaya çalışacağımız nokta neden Mustafa Kemal Atatürk Mustafa Vasfi Süsoy'a bu kadar güvendiğidir. Ayrıca Süsoy'un yeni kurulan devletin ilk meclisindeki çalışmaları ve katkılarıdır.

Hayatı boyunca gerek asker kişiliği gerekse millet mebusluğu döneminde birçok hizmette bulunan Mustafa Vasfi Süsoy'un kim olduğunu aydınlatmadan önce askeri ve siyasi yaşamına yön veren Milli Mücadele'den ana hatları bahsetmek gerekir.

2.1.Milli Mücadele Öncesi Ülkenin Siyasi Durumu

Birinci Dünya Savaşı'nın seyri 1917 yılında önemli ölçüde değişmiştir. ABD'nin savaşa girişi dengeleri sarsmış, Osmanlı Devleti ve müttefikleri için savaşı kazanmak artık bir ümit olmaktan çıkmıştır. Bulgaristan'ın teslim olduğu gün, Almanya da barış teşebbüsünde bulunmaktan başka çare kalmadığını düşünerek Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti ile bu hususta yazışmalara girişmiştir¹⁶.

Sonuçta Birinci Dünya Savaşı, Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri'nin¹⁷ yenilgisiyle sona ermiş, İttifak Devletleri içerisinde yer alan Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı'nın son yılı, içte ve dışta son derece kritik bir yıl olmuştur. Padişah V. Mehmed Reşat, 3 Temmuz 1918 tarihinde ölmüş, yerine bir gün sonra Mehmet Vahidettin geçmiştir. İttihatçılara¹⁸ karşı olduğu bilinen Padişah Vahidettin, Talat Paşa hükümetine bir süre dokunmamış fakat Bulgar cephesinin çökmesi ve Filistin, Irak cephelerindeki yenilgiler üzerine Talat Paşa Hükümeti ekim ayında istifa etmiştir¹⁹. Yeni hükümeti kurmakla Tevfik Paşa görevlendirilmiştir²⁰

Tevfik Paşa'nın kabineyi kuramaması üzerine Ahmet İzzet Paşa başkanlığında 14 Ekim 1918 tarihinde de yeni bir hükümet kurulmuştur²¹. İzzet Paşa Hükümeti'nin 14 Ekim 1918'de kurulan ve 19 Ekim günü Osmanlı Mebusan Meclisi'nde okunan hükümet programı ana hatlarıyla içte ve dışta istikrarın sağlanması, Wilson Prensipleri'ne uygun bir barış anlaşmasının yapılması gibi konuları içermektedir. Meclis-i Mebûsan'da programı okunan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'ni büyük sorunlar beklemektedir. Bunların başında ise Osmanlı

¹⁶Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt I, s. 38-41.

¹⁷Alman İmparatorluğunun kurulmasından sonra özellikle Başbakan Bismarck'ın izlemiş olduğu diplomasi, Almanya'ya Bismarck'ın başbakanlıktan ayrıldığı yıl olan 1890'a kadar, kesin bir diplomatik üstünlük kazandırmış ve bunun neticesi olarak Almanya'nın etrafında "Üçlü İttifak" denilen bir kuvvetler bloku ortaya çıkarmıştır. Uzun süren diplomatik görüşmeler sonucunda Almanya, Avusturya ve İtalya arasındaki Üçlü İttifak 1882 Mayıs'ında imzalanmıştır. Bir savunma ittifakı olarak ortaya çıkan bu anlaşmaya göre; üç devletten birine bir Avrupa devleti saldırırsa, diğer ikisi saldırıya uğrayan tarafa bütün güçleriyle yardım edecektir. Bkz., Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990*, c.1., s.27.

¹⁸İttihat ve Terakki, 1889 yılında Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından gizli bir örgüt olarak kuruldu. Kurucuları, İshakSukutî, Mehmet Reşid, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Hüseyinzâde Ali'dir. Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki, Sait Halim hükümetinin kurulmasıyla birlikte tam bir iktidar dönemine girmiş ve Birinci Dünya Savaşı sonunda Talat Paşa hükümetinin iktidardan çekilmesiyle son bulmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1 Kasım 1918'de son kongresini toplamış ve 5 Kasım 1918'de yapılan oylama sonucu, cemiyetin çalışmaları son bulmuştur. Geniş bilgi için Bkz., Sina AKŞİN, *Jön Türkler ve İttihat-Terakki*, s. 251; Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c.1. s. 21 .

¹⁹Armaoğlu, *a.g.e.s.*142.

²⁰Altuğ, *Türk İnkılap Tarihi*, s.22.

²¹Selek, *a.g.e.s.*40.

ordularının ve müttefiklerinin cephelerdeki güç durumları gelmekteydi. Bu doğrultuda yeni hükümet bir barış anlaşması yapmak üzere harekete geçmiştir²².

Yeni hükümetin ateşkesi düşündüğü bu günlerde, 17 Nisan 1916'da Kût-ül-Amâre'de esir edilen İngiliz General Townshend, ateşkes için arabuluculuk isteğinde bulunmuştur. Ahmet İzzet Paşa, Townshend'in ateşkes için aracılık teklifini kabul ederek kendisini 18 Ekim 1918'de İstanbul'dan İngilizler'in Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe'un yanına göndermiştir. Midilli adasında gerçekleşen bu görüşme olumlu geçmiş ve Calthorpe 22 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf göndererek ateşkes şartlarını görüşmek üzere İngiltere Devleti tarafından kendisinin görevlendirildiğini belirtmiş ayrıca Osmanlı Devleti temsilcilerinin gönderilmesini istemiştir²³. Böylece ateşkes görüşmesi süreci başlamıştır.

İngiltere'nin ateşkes teklifine uygun cevap vermesi üzerine Ahmet İzzet Paşa ilk önce İzmir'de bulunan 17. Kolordu Komutanı Nureddin Paşa başkanlığında bir heyet görevlendirmek istemiş, fakat Padişah'ın Damat Ferid Paşa'nın bu heyete başkanlık etmesi yönündeki görüşü, delegelerin seçimi konusunu sorun haline getirmiştir. Sonuçta kabineden çıkan kararda Mütareke Delegasyonu Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf'un başkanlığında, Hariciye Müsteşarı Hikmet ve Kurmay Yarbay Sadullah Beylerden kurulmuştur²⁴. 24 Ekim'de hareket eden mütareke heyetine hükümet sekiz maddelik bir talimat vermiştir²⁵. Wilson'un barış şartlarına fazla ümit bağlayan Osmanlı hükümetinin mütareke şartları konusunda çok iyimser görüldüğü bu talimatnameden anlaşılmaktadır²⁶.

İstanbul Hükümeti Osmanlı heyeti delegelerine verdiği direktiflerde²⁷, mütarekenin adil şartlarda gerçekleşmesini bekliyor ve bu konuda İngiltere'ye olan güvenini ortaya koyuyordu. Bu konuda Wilson İlkeleri'nin de etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti ile ilgili 12. maddede "*Hali hazırdaki Osmanlı İmparatorluğu çoğunluğu Türk olan kısımlarına itirazsız egemenlik verilmesi, Türk boyunduruğuna tabi diğer milletlere emniyeti mutlaka içinde,*

²²Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*. İstanbul 1992, s.51; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.1, İstanbul 1991, s. 16; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara 1990, s.86.

²³Tansel, *a.g.e.c.1*, s.29; Balioğlu, "Osmanlıya Konulan Son Nokta: Mondros", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı:46, s.24.

²⁴Belen, *20.yy'da Osmanlı Devleti*, İstanbul 1976, s.42.

²⁵Talimatname hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. TANSEL, *Mondrostan...*, s.29).

²⁶Selek, *a.g.e.* s.43.

²⁷Bu maddeler için bkz., *Türk İstiklâl Harbi (Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı)*, c.1, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay., Ankara 1962, s. 32; Tansel, *a.g.e. c. I*, s. 22.

varlıklarını baskı altına almaksızın gelişmelerinin garanti altına alınmasına, Çanakkale Boğazı'nın uluslararası teminat altında; bütün milletlerin ticaret gemilerinin serbestçe geçebilmesi için açık kalması"²⁸ öngörülüyordu. İngiltere Başbakanı Lloyd George, "Türkiye'yi başkentlerinden ve nüfusunun çoğunluğu ırk bakımından Türk olan Anadolu ve Trakya'daki zengin ve şanlı ülkelerinden yoksun bırakmak için savaşmıyoruz."²⁹ Sözleri ateşkes anlaşması öncesinde olumlu bir hava ortaya koymuştur. Ancak gelişen olaylar İtilaf Devletleri'nin Anadolu ile ilgili gerçek düşüncelerinin farklı olduğunu göstermiştir.³⁰

Osmanlı Devleti heyeti 26 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'na ulaşmıştır. Görüşmeler ertesi gün saat 09.30'da Agememnon adlı İngiliz zırhlısında başlamıştır. Amiral Calthorpe'un öne sürdüğü mütareke şartları Türk heyeti tarafından kabul edilemeyecek derecede ağır olarak değerlendirilmiş, hükümetçe de kabul edilmediği takdirde ülkeye dönmek için izin istenmiştir. Ancak hükümete yazılan raporun sonunda eğer teklif kabul edilmezse müttefiklerin İstanbul'a girebileceği hususundaki tehlikeye de dikkat çekilmiştir³¹. Beş oturum süren görüşmeler sırasında Amiral Calthorpe'un elindeki mütareke projesinin metni üzerinde fazla bir değişiklik yapılamayacağı, anlaşmayı heyetin kısa sürede imzalaması yolundaki ısrar ve sözlü ultimatolardan belli olmuştur³². Dört gün süren görüşmeler sonunda, İngilizlerin paylaşma antlaşmalarını esas alarak hazırlamış oldukları ve çok ağır şartlar taşıyan ateşkes antlaşması şartları hafifletilmeye çalışılsa da görüşmelerin kesileceğine dair verilen ultimatoma üzerine antlaşma kabul edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'de girdiği Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Ateşkes Anlaşması ile sona ermiştir³³.

Mondros Mütarekesi'nde Türk delegasyonu maddeler üzerinde hassasiyet gösterememiş, ustaca yürütülen İngiliz siyaseti sonucu vahim bir mütareke tablosu ortaya çıkmıştır. Türk kamuoyundaki endişelere rağmen bu mütareke,

²⁸ *Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara 1948, s.14.*

²⁹ *Karal, Birinci Cihan Harbinden Lozan Muahedesine Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları, İstanbul 1959, s.50.*

³⁰ *Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da. 1919-1921, Ankara 1981, s.26.*

³¹ *Belen, a.g.e. s.378.*

³² *Türkgeldi, Türk İstiklal Harbi, Cilt I, Ankara 1962, s.32.*

³³ *Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938, Ankara 1988, s.1; Tansel, a.g.e, c.1, s.25.*

tehlikeli ve korkulacak bir mahiyetten uzak olarak değerlendirilmiş hatta Müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne karşı olumlu bir davranışı olarak addedilmiştir. İsmet Paşa'nın belirttiği gibi; “gerçekten mütareke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak mahzurlar taşımadığı intibâı uyandırmıyordu. İleride Mütareke'nin tatbikâtı esnasında ülkenin canını yakmış olan esaslı maddeler çok kapalı ve aynı zamanda her türlü tefsire müsâit bir şekilde kaleme alınmıştır”³⁴.

Osmanlı Devleti'nin siyasi, iktisadi ve askeri egemenlik haklarını sınırlandıran Mondros Mütarekesi hükümleri özetle şu şekildedir:

- “Çanakkale ve Karadeniz Boğazları açılacak ve Çanakkale ile Karadeniz Boğazları müttefikler tarafından işgal edilecektir.
- Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları, torpido ve kovan yerleri ve diğer engellerin yerleri gösterilecek, bunları taramak veya kaldırmak için istenildiği zaman yardım edilecektir.
- Karadeniz'deki torpil mevkileri hakkında bilgi verilecektir.
- İtilaf Devletlerine ait harp esirleriyle Ermeni esir ve tutukluları İstanbul'da toplanacak, kayıtsız ve şartsız İtilaf Hükümetlerine teslim edilecektir.
- Hudutların muhafazası ve iç güvenliğinin sağlanması için lüzumu görülen kuvvetlerden başkası derhâl terhis edilecek, işbu askerî kuvvetlerin miktar ve durumları, Osmanlı Devleti'yle müzakere edildikten sonra, Müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır.
- Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek durum zuhurunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkını haiz olacaklardır.
- Vilâyât-ı sittede (Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas, Bitlis) karışıklığın ortaya çıkması halinde bu vilâyetlerin herhangi bir kısmını işgal hakkını İtilaf Devletleri muhafaza edeceklerdir.”³⁵

Mütareke metni imzalandığı sırada Amiral Calthorpe'un, “Mütareke

³⁴Selek, İsmet İnönü, Hatıralar, Cilt I, İstanbul 1985, s. 164.

³⁵Özerengin, Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, Cilt I, İstanbul 1993, s. 43-44.; Türkgeldi, a.g.e. s. 69-73; Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt III/Kısım 4, TTK yayını, Ankara 1983, s. 742-746.; Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983, s. 11-13; Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, s. 105-107; Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, Cilt I (1920-1945), TTK yayını, Ankara 1989, s. 12-14.

metnine imza atmakla, yıllardan beri insan kanı akıtılıp gidilişine nihayet vereceğimizi ümit ediyoruz” sözlerine karşılık Türk Delegasyonu Başkanı Rauf (Orbay) Bey’in “Mütareke şartları ağırdır. Bununla beraber onları yerine getirmeğe sadâkatle çalışacağız. İngiliz devlet ve milletinin imzalarına sâdik, vaatlerine vefâkâr olduklarına itimadımız vardır. Bu inanç, üzerimize düşen ağır vazifeyi yapmakta bize cesaret verdi. Büyük İngiliz milleti ile müttefiklerinin taahhütlerine ve vaatlerine sadâkatle riâyat edeceklerine olan itimadımızda hatamız yoktur zannındayız” sözleri³⁶ dikkat çekicidir. Ayrıca Rauf Bey’in Tawnshend’e “Mütareke’de ağır şartlar var. Bunlara razı oluşumuzun başlıca sebebi, İngilizlerin durumu kavrayarak millî izzet-i nefsimizi incitmekten çekineceklerine dâir Calthorpe’un centilmence ve askerce verdiği teminattır” demesi³⁷ Rauf Bey’in mütareke şartlarının uygulanmasına dair duyduğu şüpheleri ortaya koymaktadır. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’nın “2 Kasım 1918’de Mütareke şartları ordulara tebliğ edilmişti. Müttefiklerimize dikte ettirilen şartlar nazar-ı itibara alınırsa daha mütedil sayılabilirdi. Bulgarlar kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı. Ancak gâlip devletler ahde vefa gösterebilecekler miydi? Yoksa bir kin ve intikam politikası mı güdeceklerdi?”³⁸ şeklindeki sözleri de Mütarekenin ardından ortaya çıkan belirsizliği ve endişeleri açık bir şekilde dile getirmektedir. İngilizler tarafından verilen bütün bu teminat ve vaatlere rağmen Mütareke sonrası ortaya çıkan gelişmeler İngilizlerin asıl niyetlerinin farklı olduğunu vahim bir şekilde göstermiştir.

Bu gelişmeler karşısında Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi hükümlerinin doğurabileceği sonuçlar konusunda Sadrazam Ahmet İzzet Paşa’ya itirazlarını bildiriyor, mütareke şartları dışına çıkan uygulamaları şiddetle protesto ediyor ve mütareke şartlarının uygulanması konusunda emri altında bulunan birliklere uyarılarda bulunarak gerekli tedbirleri almaya çalışıyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın tenkit ve sert ikazları karşısında İstanbul Hükûmeti, kendisinden kurtulmak için Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu Karargâhı’nı kaldırmış ve Mustafa Kemal Paşa’yı da Harbiye Nezâreti’nin emrine almıştır. Ancak, çok kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa’nın dediği çıkacak ve

³⁶Orbay, *Cehennem Değirmeni, Siyasî Hatıralarım*, Cilt I, İstanbul 1993, s. 146.

³⁷Orbay, *a.g.e.*, s. 148.

³⁸Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 27.

ülke baştan sona sistematik bir şekilde işgallere maruz kalacaktır³⁹

2.2 Siyasi Hesaplar ve İşgallerin Başlaması

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması öncesi İtilaf devletleri arasında işgallerin habercisi olacak bazı anlaşmazlık ve gelişmeler yaşanmıştır.

İngiltere, Fransa ve Rusya, 10-23 Ekim 1916'da gizli bir anlaşma olan Sykes-Picot Antlaşması'nı imzalamışlardır. İtilaf Devletleri'nin yapmış oldukları bu anlaşmayı müttefikleri olan İtalya öğrenince, daha önce yapılmış olan Londra Antlaşması ile kendine bırakılan bölgelerin az olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle İtilaf Devletleri'nden, İtalya, Sykes-Picot Antlaşması'nın karşılığında, İzmir ve Mersin bölgelerini talep etmiştir. İtalya'nın isteklerini değerlendiren İtilaf Devletleri Temsilcileri Fransa'nın Saint Jean De Maurienne Kasabası'nda görüşmeleri sonucunda, 19 Nisan 1917'de Saint Jean De Maurienne Antlaşması imzalanmıştır.⁴⁰

Bu antlaşmayla İtalya, müttefiklerin kendi aralarında yaptığı Sykes-Picot Antlaşması'nı tanıdığını belirtmiştir. Karşılık olarak da kendisine Mersin hariç Antalya, Konya, Aydın ve İzmir verilmiştir. Ancak, Saint Jean De Maurienne Antlaşması, 1917 İhtilali nedeniyle Rusya tarafından onaylanmamış, dolayısıyla da geçerliliği söz konusu olmamış, İngiltere ve Fransa da Anadolu'da üst kurarak Doğu Akdeniz'i kontrol edebilecek kuvvetli bir İtalya'yı kendi çıkarları açısından tehlikeli bulduklarından, 14 Ekim 1918'de Saint Jean De Maurienne Antlaşması'nın hükümsüz olduğunu ilan etmişlerdir.⁴¹

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen durumu görüşmek ve barış antlaşmasını imzalamak için 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanmışlardır.⁴²

³⁹Yalçın, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, s.109. Ankara, 2004

⁴⁰Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.495-496

⁴¹Bayur, a.g.e s.26-30; Turan, "*İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali (15 Mayıs 1919)*", C.XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,s.756; Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*,Çev: Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara 1986, s.60

⁴²Yalçın, *Atatürk 'ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara 2009,s.20; Turan, *Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları*, Ankara 2005,s.31

Barış Konferansı'nda İzmir ve Anadolu'nun paylaşımı tekrar gündeme gelmiştir. Bu konular, konferansta İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan başkan ve başbakanlarının katıldığı Dörtler Konseyi adı verilen toplantılarda görüşülmüştür. İtalya, İzmir konusunda dışlandığı ve 24 Nisan 1919'da konferansı terk ettiği için bu kurul daha sonra İngiliz Başbakanı Llyod George, Amerika Başkanı Wilson ve Fransız Başbakanı Clemenceau'dan oluşan Üçler Konseyi halini almıştır.

Paris Barış Konferansına katılan ve Yunan milliyetçilerinin amacı olan Megali İdeayı (büyük ülkü) gerçekleştirmeyi amaçlayan Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos, İzmir ve çevresinin kendilerine verilmesi hususunda gerekçeler sunarak İtilaf Devletleri'nin temsilcilerini ikna etmeye çalışmıştır.

Yunan Başbakanı Venizelos, İzmir ve çevresinde Rum nüfusunun yoğunlukta bulunduğunu ayrıca Türkler'in bu nüfusa zulüm ve katliam yaptıklarını ileri sürmüştür. Venizelos, Rum Patrikhanesi'nin hazırlamış olduğu istatistikleri de durumu doğrulamak için kullanmıştır. Sonunda Venizelos, ABD, İngiltere ve Fransa liderlerinden oluşan Üçler Konseyini ikna etmeyi başarmıştır.⁴³ İtilaf Devletleri'nin temsilcileri, Yunanlılar'ın harekete geçmesiyle, İtalya'nın, İzmir'i işgal etme ihtimalinde ortadan kalkacağını düşünmüşlerdir.⁴⁴

Paris Barış Konferansı'ndaki görüşmeler sonucunda, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karar verilmiştir. 6 Mayıs 1919 sebepleri hazırlanan işgalin yöntemi de, bütün ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur. Buna göre, ilk olarak işgalden 36 saat önce, İstanbul Hükümeti'nden İzmir bölgesindeki istihkamların boşaltılarak İtilaf Devletleri'ne teslim etmesi istenecek, daha sonra bölgenin Mondros Mütarekesi'nin,7. maddesine göre işgal edileceği haberi 12 saat önce açıklanacaktı. Bütün bunları yönetmekle görevlendirilen Müttefik filonun Başkomutanı İngiliz Amiralî Calthorpe işgalden sonra bölgeyi Yunanlılara teslim edecekti.⁴⁵

İzmir'in işgal edilmesi hususundaki planlar 7 Mayıs'tan itibaren uygulanmaya başlanmıştır. İngiliz yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, İstanbul'da gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra 12 Mayıs'ta harekete geçmiş ve 13 Mayıs'ta İzmir'e ulaşmıştır. Aynı

⁴³Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, TTK Yayınları, Ankara 1987,s.35; Jaechke, a.g.e s.61; Yalçın, a.g.e. s.27

⁴⁴Turan, a.g.e. s.759

⁴⁵Türkmen, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınları ,Ankara 2007, s.8

gün İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan ve Yunan komutanlarla toplantı yapılarak işgalin yöntemi kararlaştırılmıştır. Toplantıdan sonra Amiral Calthorpe, alınan kararları İzmir Valisi İzzet Bey ile 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya bir nota ile bildirmiştir.⁴⁶ Notada, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre İzmir'in 14 Mayıs 1919'da işgal edileceği bildirilmiştir. Ayrıca işgale karşı konulmaması ve istihkamların müttefik kuvvetlerine teslim edilmesi uyarısı yapılmış, müttefik kuvvetlerin yerini Yunanlıların alacağı belirtilmiştir.⁴⁷ Sadrazam Damat Ferit Paşa, 14 Mayıs gecesi İzmir Valisi'ne çektiği telgrafta, Amiral Calthorpe'nin istekleri doğrultusunda hareket edilmesini istemiştir.⁴⁸

İzmir, 14 Mayıs günü öğle saatlerinde müttefik devletler tarafından işgal edilirken, Amiral Calthorpe yeni bir nota hazırlamış, nota vali ve kolordu komutanına bildirilmiştir. Notada, Müttefiklerin, 15 Mayıs 1919'da, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesine karar verildiği, Yunan kuvvetlerinin sabah saat sekizde karaya çıkacaklarından Türk askerlerinin kışlalarında kalması gerektiği ve haberin Anadolu'ya ulaşmaması için telgrafhanelerin İngilizler tarafından işgal edileceği yazılmıştır.⁴⁹

İzmir'in, Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi Türk halkının harekete geçmesine sebep olmuştur. 14 Mayıs gecesi İzmir'de büyük bir toplantı yapılmış ve toplantıya katılanlar Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi'ni oluşturup redd-i ilhak, yani Yunanistan'a katılmama kararı alınmıştır.⁵⁰ Ayrıca bir bildiri yayınlarak, artık işgallere karşı direnme vaktinin geldiğini ilan edilmiştir. Bütün bu faaliyetler İzmir'in işgal edilmesini engelleyememiş ancak ileride ortaya çıkacak Milli Mücadele ruhunun oluşmasında büyük ölçüde etkili olmuştur.

15 Mayıs 1919 sabahı saat 5'te, bir gün önce karaya çıkmış olan İngiliz askerleri, İzmir'in çevreyle haberleşme imkânını ortadan kaldırmıştır. İzmir, Yunan

⁴⁶Turan, a.g.e. s.756; Türkmen, a.g.e. s.10

⁴⁷Turan, a.g.e. s.756; Kolektif, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.153

⁴⁸Türkmen, a.g.e.,s.10;

Jaeschke, *İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlılar'ın İzmir Çıkarması* Çev. Mihin Eren, Belleten, C:XXXII, TTK Yayınları, Ankara 2003, s.571-572

⁵⁰Türkmen, a.g.e.s.10; Kolektif, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C:I,s.153; Altay, *İzmir Faciasının Muhakemesi*, Belleten, C.XXIII, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.137-138

bayraklarıyla süslenmiş, Rum mahalleleri de kutlamaya başlanmıştır.⁵¹ Saat 8 civarında 20'yi aşkın nakliye gemisi ile Yunan I. Fırka askerleri, iskeleye yanaşmaya başlamıştır. İlk etapta karaya çıkan Yunan askerlerinin sayısının 50 bin civarında olduğu belirtilmektedir. Yunan askerlerinin karaya çıkışı esnasında, bir yandan yerli Rumlar, "Zito Venizelos" (*Yaşa Venizelos*) sloganıyla sevinç gösterileri yaparken diğer taraftan da İzmir Rum Metropoliti Chrysostomos, Yunan askerlerini takdis etmiştir.⁵²

İzmir'e çıkan ilk Yunan birlikleri, rıhtım ve gümrük binasını işgal etmişlerdir. Daha sonra 9.30 civarında bir Efun Taburu, iki saat sonrada iki piyade alayı, İzmir rıhtımına ayak basmıştır. Karaya çıkan Yunan askerlerine yapılan tören sonrasında, işgallere başlamak üzere harekete geçmesi ortamdaki mevcut gerginliği daha da artırmıştır.⁵³

Bu sırada Türk halkının işgallere bir tepkisi olarak, Kemeraltı istikametine giden Yunan birliklerine ateş edilmiş ve Yunan Bayrağı'nı taşıyan Teğmen Yannis öldürülmüştür. Ateş eden kişinin kimliği konusunda itilaflar söz konusu olsa da kabul edilen genel görüş bu kişinin Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkaran Hasan Tahsin (Osman Recep Nevres) olduğudur.⁵⁴ Ege'de Milli Mücadele'nin başlamasına sebep olan ve ilk kurşun diye adlandırılan bu olaydan sonra, İzmir'de büyük bir Yunan terörü estirilmeye başlamıştır.

Bu olay sonrasında Yunanlılar, harekete geçmişler ve 48 saat içinde asker sivil ayırımına girilmeden 2000'den fazla Türk öldürülmüştür.⁵⁵ İzmir'in işgali tamamlanınca Yunan kuvvetleri İzmir çevresini işgal etmek için harekete geçmişlerdir. 16 Mayıs'ta Urla, 17 Mayıs'ta Çeşme, 20 Mayıs'ta Torbalı, 22 Mayıs'ta Menemen, 25 Mayıs'ta Manisa, Bayındır, Selçuk, 27 Mayıs'ta Aydın, 28 Mayıs'ta Ayvalık ve Tire, 29 Mayıs'ta Turgutlu, 4 Haziran'da Nazilli, 5 Haziran'da Akhisar, 12 Haziran'da Bergama Yunan işgaline uğramıştır.⁵⁶

⁵¹Çukurova, *15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.III, Sayı 8, A.A.M. Yayınları, Ankara 1987, s.461-462

⁵²Türkmen, *a.g.e.* s.11-12

⁵³*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, s.153; Türkmen, *a.g.e.* ,s.12; Turan , *Yunan Mezalimi(İzmir, Aydın, Manisa, Denizli – 1919-1923,)* s.74-75

⁵⁴Turan, *a.g.e.* s.76.

⁵⁵Türkmen, *a.g.e.* s.12-20

⁵⁶Turan, *a.g.e.* ,s.115-196; Tansel, *a.g.e.*,s.189-196; Türkmen, *a.g.e.* s.47-70

İzmir'in işgali ülke genelinde büyük tepki ile karşılanmıştır. Ayrıca işgalin İzmir'le sınırlı kalmayacağından korkulmuş hatta bunun ilhaka dönüştürülmesi ihtimali mevcut korkuları daha da artırmıştır. Bu sebeple Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardan başlamak üzere ülkenin hemen her tarafında işgali protesto eden mitingler düzenlenmiştir. Bütün bu faaliyetler, Türk Milleti'nin yapılan işgal ve haksızlıklara boyun eğmeyeceğini göstermiştir.

Yunanlıların 15 Mayıs 1919 'da İzmir 'i işgal ettikten sonra hızla ilerlemeye ve geniş bir bölgeye yayılmaya başlaması, görüşmeleri devam eden Paris Barış Konferansında tepkiyle karşılanmış, görüşmeciler devletler 18 Temmuz 1919'da Yunanlılar ile Kuvay-ı Milliye arasında bir sınır tespit etmeye karar vermişlerdir. itilaf Devletleri'nin temsilcileri, gerekli araştırmaların yapılarak sınırın tespit edilmesi için General Sir Milne'yi görevlendirmişlerdir.⁵⁷

General Milne, hemen İzmir'e gelmiş, Tahdit-i Hudut Komisyonu oluşturarak çalışmalarına başlamış ve kısa sürede "Milne Hattı" olarak bilinen sınırları tespit etmiştir. Mille hattı yaklaşık 15 km derinliğinde, Kuşadası, Aydın, Ödemiş, Turgutlu, Manisa, Bergama hattının ilerisinde bulunuyordu. Tespit edilen hattı, 3 Kasım 1919 'da, Osmanlı Harbiye Nezareti'ne bildiren General Milne bu sınırların derhal kabul edilmesini ve Türk kuvvetlerinin bu hattın 3 km gerisine çekilmesini istemiştir. Aralık 1919 'da, Paris Barış Konferans'ında da kabul edilen hattın, 12 Aralık 1919 'da uygulanmasına karar verilmiştir.⁵⁸

Milne Hattı'nın kabul edilmesi, Yunan işgali altındaki toprakların Yunanlılara bırakılması ve bu durumun resmileşmesi anlamına gelmekteydi. Bu gerçeğin farkında olan Kuvayi Milliye 1 Aralık 1919 'da hattı aşmış ve İstiklal mücadelesine kaldığı yerden devam etmiştir. Yunanlılar da daha iç bölgelere ilerlemek istediğinden bu hattın bir önemi kalmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında lider devlet konumunda bulunan İngiltere, ekonomik ve siyasi nüfuzunu daha sonrada sürdürebilmek için tedbirler alma arayışına girmiştir. İngiltere'nin bu arayışlarında petrolün bulunduğu coğrafyalar ve sömürgelerine giden yolların güvenliği birinci derecede önem arz etmiştir.

⁵⁷ Kurtcephe- Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, , Alp Yayınevi, Ankara 2007, s.288

⁵⁸ Kurtcephe-Beden, *a.g.e.*, s.288

Musul ve çevresi XIX. yy. ilk çeyreğinden itibaren zengin yer altı kaynaklarından dolayı batı emperyalizminin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu bölgede Almanya ve İngiltere kıyasıya bir mücadeleye girişmişlerdir. Ancak bu mücadelede bölgeye gönderdiği ajanları ve uyguladığı politikalar nedeniyle İngiltere daha avantajlı bir duruma gelmiştir.

Musul ve Mezopotamya bölgelerinin stratejik önemi nedeniyle hemen harekete geçen İngiltere, Ortadoğu bölgesini denetimi altında tutmak istemiştir. İngiltere, İstanbul'da boğazlar üzerinde ayakta kalabilmek için kendisine bağımlı küçük ve güçsüz bir Osmanlı Saltanatı, Batı Anadolu'da Yunanistan, Doğu Anadolu'da Kürt ve Ermeni Devletleri, daha güneyde ise, daha önce oluşturduğu politikalarla birçok vaatlerde bulunduğu Arap şeyhlikleriyle bölgedeki denetimini sürdürmeyi planlamıştı. Böylece Rusya'ya karşı da bir set çekilmiş olacaktı. Ayrıca İngiltere oluşturduğu manda sistemleriyle de doğrudan yükümlülük almadan bölge üzerindeki etkinliğini devam ettirecekti.⁵⁹

İngiltere, 1916 Sykes-Picot Antlaşmasıyla bölgedeki etkinliğini Fransa'yla paylaşmayı kabul etmişti. Anlaşmaya göre, Suriye ve Musul çevresi Fransa'ya, Filistin ve İran sınırı arasındaki bölge de İngiltere'ye bırakılmıştı.⁶⁰

Rusya'nın 1917'deki Bolşevik İhtilali'nden dolayı savaştan çekilmesi üzerine İngiltere, bu fırsatı kendi lehine değerlendirmeyi ihmal etmemiş, Sykes-Picot Antlaşması'nın değişen şartlardan dolayı uygulamayacağını Fransa'ya bildirmiştir.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Musul ve Mezopotamya bölgesinin önemi dolayısıyla bölgedeki Arap halkını, Osmanlı yönetimine karşı kışkırtarak Kut ve Bağdat bölgelerini ele geçirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sıralarda Musul'un 30 km güneyinde bulunan İngilizler, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak 3 Kasım 1918'de bölgeyi tamamen ele geçirmişlerdir.⁶¹

İngiltere, Musul ve çevresini işgal etmenin yanında siyasi alandaki faaliyetleriyle de bu bölgede tek söz sahibinin kendisi olması yolunda çalışmalarda bulunmuştur. Paris Barış Konferansında ve San Remo görüşmelerinde Musul pazarlık

⁵⁹ Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.139-140

⁶⁰ Oran, *a.g.e.s.*199

⁶¹ Yalçın, *a.g.e.* s. 242-244; Oran, *a.g.e.* s.112

konusu olmuştur. Sonunda San Remo'da 25 Nisan 1920 'de, Musul petrollerinin dağıtımı ile ilgili bir antlaşma imzalanmış, petrolerin %75 'i İngiltere'ye ,%25' i de Fransa'ya verilerek bir anlaşma sağlanmıştır. İngiltere, bu anlaşmadan sonra ki siyasetini, elde ettiği bu önemli payı koruyabilme çerçevesinde şekillendirmiştir.⁶²

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin Osmanlı ordusunun teslimiyle ve çekilmesiyle ilgili olan maddelerine dayanarak; ordunun Kuzey Batı İran ile Kafkasya Trans Kafkasya ve Güney Kafkasya'nın bir bölümünden çekilmesini talep etmişlerdir.

Batum'da bulunan Dokuzuncu Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'nın bu talepleri dikkate almayıp hızlı hareket etmemesi karşısında, İngilizler, Osmanlı Dışişleri Bakanlığına baskı yaparak Kars, Ardahan, Batum'un boşaltılmasında acele edilmesini ve Dokuzuncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın görevden alınmasını istemişlerdir.⁶³ Bunu takiben 18 Aralık 1918'de, 7000 İngiliz Askeri Batum'a çıkarılmıştır. Batum'da Türk yönetimine son verilmiş olup İngilizler, şehre bir İngiliz vali tayin etmişlerdir. Ayrıca şehrin yönetimi de İngiliz askeri valisinin emrinde çeşitli milliyetlerden meydana gelen bir kurula bırakılmıştır.⁶⁴Böylece Batum'da, Osmanlı yönetimi 24 Aralık'ta tamamen sona ermiştir. İngilizler, Batum'da Türk Ordusu'na ait el koydukları silahları da Ermenilere dağıtmışlardır.⁶⁵

Fransa, Birinci Dünya Savaşı esnasında, İtilaf Devletleri arasındaki gücünü bir hayli yitirmiş durumdaydı. Buna rağmen mevcut durumunu koruyabilmek için İtilaf Devletleri'yle ortak hareket etmeyi kendi menfaatleri açısından daha uygun bulmuştur.⁶⁶ Fransa, Ocak 1915'den itibaren, Osmanlı Devleti'nin paylaşmasını öngören görüşmelerde kendisine bırakılan Filistin ve Suriye'nin yeterli olmadığını ileri sürmüştür. 26 Nisan 1915'de, İtalya, İngiltere, Fransa, Rusya arasında Londra Antlaşması yapılmış ve bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin, doğusundaki topraklar ve İstanbul ve Boğazlar İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından paylaşılmıştır.⁶⁷

Fransa ve İngiltere arasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması'na göre, bağımsız bir Arap Devleti ya da Arap Devletleri Federasyonu kurulacak; Adana, Antakya bölgesi,

⁶²Yalçın, *Misak-ı milli ve Lozan Barış Belgelerinde Musul Meselesi, Misak-ı Milli Ve Türk Dış Politikasında Musul*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,1998,s.156-157

⁶³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, TTK Yayınları, C.I, Ankara 1993, s.48

⁶⁴Sarıhan, *a.g.e.* s. 72-78; Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, Zeus Kitapevi, İzmir.2005, s.31

⁶⁵*Milli Mücadele Tarihi-I*, s. 11-12

⁶⁶Aybars; *a.g.e.* s.31

⁶⁷*Milli Mücadele Tarihi*, C.I, s. 12

Suriye kıyıları ve Lübnan ise Fransa'ya bırakılacaktı. Ayrıca İskenderun'un da serbest liman olması kararlaştırılmıştı.⁶⁸ Fransa ilk etapta İngiltere'den farklı olarak Anadolu toprakları üzerine yoğunlaşmış sonra bu politikasında kısmen değişikliğe giderek Anadolu toprakları dışındaki bölgelerle özellikle de Suriye'yle ilgilenmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Antlaşmanın orduların terhis edilmesi ve silahlara el konulması hükmüne dayanarak İngilizler, Adana'da bulunan İkinci Ordu komutanına bir nota vererek, 14 Aralık 1918 önce, Osmanlı askeri birliklerinin Pozantı'nın batısına çekilmesini ve silahları teslim etmesini talep etmişlerdir. 2. Ordu kış şartlarına rağmen Pozantı'ya kadar Adana'yı boşaltmak zorunda kalmış ve merkezi de Konya'ya taşınmıştır.⁶⁹ Türk birliklerinin çekilmesini müteakip, 5 Aralık'ta İngiliz komutanlığı, Fransızların Çukurova'yı işgal etmelerine izin vermiştir.

Fransızlar, Fransız üniforması giymiş yerli Ermenilerle birlikte 11 Aralık 1918'de Dörtöyol'u, 17 Aralık'ta ise Mersin'i işgal ederek evleri yağmalamışlar, işgalin ardından ise bölgede Ermeniler ve Müslümanlar arasında çatışmalar çıkmıştır.⁷⁰ Bu duruma, yerel ve ulusal basın da büyük tepki göstermiştir.⁷¹ Fransızlar, Adana ve çevresinde askeri binaları işgal etmişler ve şehirde tutuklamalara başlamışlardır. İşgaller devam etmiş, 11 Aralık'ta İskenderun ve Dörtöyol, 17 Aralık'ta Mersin, 19 Aralık'ta Tarsus, 27 Aralık ise Pozantı işgal edilmiştir.⁷²

Çukurova'nın işgal edilmesi üzerine bölge halkının bir kısmı Anadolu'nun iç bölgelerine doğru göç etmeye bir kısmı da direnişe geçmeye yönelmiştir. Bölgede Ermenistan Devleti kurmak isteyen Fransızlar, özellikle bu göç hareketini olumlu karşılamışlardır.

İngilizler ile Fransızlar arasında 15 Eylül 1919'da imzalanan Suriye İtirafnamesine göre Fransa, bölgenin önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Çukurova'nın dışında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde başka yerleri de işgal etme hakkına sahip olmuştu.

⁶⁸ *Milli Mücadele Tarihi*, C.I, s. 13; Tansel, a.g.e. s.45-50.

⁶⁹ Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadele 'de Güney Cephesi* Maraş, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002 s.106

⁷⁰ Akbıyık, a.g.e. s.106-108.

⁷¹ Tansel, a.g.e.s.45-50

⁷² Akbıyık, a.g.e. s.106-107

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine dayanarak 17 Aralık 1918'de Antep'e giren İngilizler, şehri 15 Ocak 1919'dan itibaren resmen işgal etmişlerdir. Başlangıçta bölge halkına yönelik olumsuz bir tavrı olmayan İngilizler 23 Ocak'ta hükümet konağını basmış, her türlü haberleşmeye sansür getirmiş, Ermenilere zulüm yapmakla suçladıkları Antep'ileri de Mısır'a sürgüne göndermişlerdir.⁷³ Daha sonraları ise İngilizler, Suriye İtilaf namesine göre, şehri Fransızlara devretmişlerdir. Fransızlar, 29 Ekim 1919'da, Antep'i işgal etmişlerdir. Ayrıca hem İngilizler hem de Fransızlar kendi amaçları doğrultusunda bölgedeki Ermenileri de çeşitli vaatlerle bölge halkına karşı kullanmayı ihmal etmemişlerdir.

Antep'ten sonra çoğu Hintli olan İngiliz askerleri, 22 Şubat'tan itibaren Maraş'a girmeye başlamıştır.⁷⁴ 24 Mart 1919'da da şehir tamamen İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngilizler, 30 Ekim 1919'da, şehri Fransızlara devrederek bu bölgeden ayrılmışlardır.

İngilizlerin Güneydoğu Anadolu'da işgal ettiği bir başka şehirde Urfa olmuştur. 24 Mart 1919'da şehri tamamen işgal eden İngilizler,⁷⁵ daha sonra Suriye İtilaf namesine dayanarak burayı da Fransızlara devretmişler ve 30 Ekim 1919'da Fransız askerleri şehre girmişlerdir.

21.yüzyıl başlarında emperyalist rekabet ortamında gözünü Akdeniz havzasına diken İtalya'nın yayılmasının en yakın hedeflerinden birini Osmanlı toprakları oluşturuyordu. İtalya, Kuzey Afrika, Ege'deki adalar ve özellikle Antalya ve civarıyla ilgileniyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından, müttefikler İtalya'yı yanlarına çekebilmek için 1915'de Londra'da gizli bir anlaşma imzalayarak bu ülkeye Anadolu'da bazı toprakları vaat etmişlerdi. İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı'nın Ortadoğu'daki topraklarını Sykes-Picot Antlaşması'yla paylaşmaları üzerine buna tepki gösteren İtalya'yı yatıştırmak için Ocak 1917'de Saint Jean de Maurienne Antlaşması adıyla yeni bir antlaşma yapılmıştır.⁷⁶

⁷³Akbıyık, *a.g.e.* s. 106; Sarıhan, *a.g.e.* s.65

⁷⁴Sonyel, *a.g.e.* ,s.69

⁷⁵Sarıhan, *a.g.e.* s.183

⁷⁶Tansel, *a.g.e.* ,s,154

Ancak Rusya'nın savaştan çekilmesiyle bölgede güçlü bir devlet istemeyen İtilaf Devletleri planlarında değişiklik yapmış ve daha önce bahsi geçtiği üzere anlaşmayı feshetmişlerdir. Antlaşmanın feshedilmesi ve Paris Barış Konferansı'nda İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi, İtalya'yı büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır.

Bunun üzerine İtalya, Mart 1919'dan itibaren Anadolu macerasına girişmiş ancak Milli Mücadele'ye karşı daha ılımlı tavır takınmıştır. İtalya'nın bu ılımlı tavrında gerekçeleri vardı. Öncelikle Yunanistan'ın Akdeniz'e yayılma siyasetine engel olmayı amaçlamaktaydılar. Diğer taraftan da İtalya kendi çıkarlarını Türkiye ile barış içerisinde elde edeceğine inandığı ekonomik ayrıcalıklarda görmekteydi. Bu nedenle Türklerle bir an önce antlaşma yapmak istemekteydi. Bu nedenle İtalya, Milli Mücadele hareketine doğrudan ve dolaylı destek sağlamıştır.⁷⁷

İtalya, İtilaf Devletleri nezdinde yaptığı görüşmelerde Antalya ve civarını işgal edeceğini bildirmiştir. İtilaf Devletleri ise buna pek sıcak bakmamışlardır.⁷⁸ İtalya ise hazırlıklarına başlamış, Rodos Adası'nda bulunan donanmasına Kuşadası'ndan Antalya'ya kadar olan bölgeyi yönetme yetkisi vermiştir. 22 Mart 1919'da İtalyan kuvvetleri Antalya önüne gelmiştir.⁷⁹ İtalyanlar 24 Mart'ta Fethiye'yi daha sonra da 28 Mart'ta Kaş, Silifke ve Antalya'yı işgal etmişlerdir. Bu işgalden, İtilaf Devletleri hiç hoşnut olmamışlardır. Osmanlı Hükümeti, Antalya ve çevresinin İtalyanlar tarafından işgal edilmesini ateşkes hükümlerine ve Wilson ilkelerine aykırı bulduğunu belirterek işgali İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde protesto etmiştir.⁸⁰

İngilizler, 22 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'nu işgal etmişlerdir. Daha sonra burası Antalya, Burdur, Isparta, Muğla ile birlikte İtalyan egemenliğine bırakılacaktır.⁸¹ İtalyanlar, 28 Mart'ta Konya'ya bir tabur askerle yerleşmişlerdir. 24 Nisan'da da Konya'ya çok sayıda İtalyan askeri gelmiştir. Antalya'nın işgalinden 8-10 gün sonra İtalyan işgal temsilcileri 8 Nisan'da Burdur ve çevresine bir inceleme gezisi

⁷⁷Oran, *a.g.e.* s.151; Selek, *a.g.e.* , s. 475-478; Yalçın, *a.g.e.*s.46

⁷⁸Jaeschke, *a.g.e.* s.216-217;Tansel, *a.g.e.* .s.163

⁷⁹Jaeschke, *a.g.e.* s,216-217

⁸⁰Tansel, *a.g.e.* s.165

⁸¹Sarıhan, *a.g.e.* s.105

düzenlemişler, bu hazırlık safhasından sonra da 28 Haziran 1919'da Burdur ve çevresini resmen işgal etmişlerdir.⁸²

2.3 Mondros Mütarekesi Sonrası Azınlık Faaliyetleri

Yunanistan, 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşması'yla bağımsızlığını kazanıp Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra tarihi amacı olan “*Megala İdea*”(Büyük ülkü) adı verilen Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Amacını gerçekleştirebilmek için sınırlarını Osmanlı Devleti aleyhine genişletmek için çaba sarf etmeye başlayan Yunanistan, Oniki Ada, Girit ve Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını, Ege Denizi'nin Yunan Denizi haline getirilmesini, Batı Anadolu'nun ele geçirilmesini ve son olarak da İstanbul'un alınmasını amaçlamıştır.⁸³

Yunanistan'ın bir başka amacı da, Karadeniz'de bir Pontus Rum Devleti kurulmasıydı. Milli Mücadele boyunca Fener-Rum Patrikhanesi, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda Rumların kurdukları pek çok cemiyetin örgütlenip teşkilatlanmasında maddi ve manevi destekte bulunmuştur. Fener- Rum Patrikhanesi'nin sağladığı destekle kurulan cemiyetlerden Küçük Asya Cemiyeti, Yunan Kızılhaç Teşkilatı, Rum İzci Teşkilatı, Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu, Kordus Komitesi, Mavri Mira Cemiyeti, Rum Matbuat Cemiyeti, Rum-Yunan Müdafa-i Milliye Cemiyeti ve Pontus Muavenet Cemiyetlerinden en önemlileri Mavri Mira ve Pontus Cemiyeti'dir. Bu iki cemiyet hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır.⁸⁴

Bu cemiyetlerden birincisi Mavri Mira (Kara Gün Cemiyeti)'dir. Yunanistan'ın ve Fener Rum Patrikhanesi'nin desteklediği Mavri Mira Cemiyeti, doğrudan doğruya Yunan Başbakanı Venizelos'tan direktif almıştır. Bu cemiyet, Rumları silahlandırmakta ve tedhiş hareketleri meydana getirmekte büyük rol oynamıştır. Ayrıca dışarıdan Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldığı iddia edilen Rumlar'a, sağlık ve tıbbi gereç yardımı adı altında silah ve cephane de göndermiştir. Mavri Mira Cemiyeti, Rum çeteleri vasıtasıyla da, Türk kasaba ve köylerinde gayr-i insani faaliyetlerde

⁸²Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999, s. 14-21; Selek, *a.g.e.* s.475-478

⁸³Selek, *a.g.e.* 424-436; Yalçın - Koca, *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi*, Ankara 2007, s. 159-160; Turan, *a.g.e.* s. 10-11

⁸⁴Turan, *a.g.e.* s. 12-13; Yalçın-Koca, *a.g.e.s.* 160-162

bulunmuştur. Mavri Mira Cemiyeti'nin desteklediği Rum çeteleri daha çok Ege, Marmara Denizi Kıyıları, Kırklareli, Çeşme, Urla, Söke'de faaliyet göstermişlerdir. Mavri Mira Cemiyeti'nin faaliyetlerine Yunan Kızılhaç Cemiyeti de destek vermiştir.⁸⁵

İkinci olan cemiyet ise Pontus Cemiyetidir. Yunanistan'ın, Karadeniz'de faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla ilk Pontus Cemiyeti Merzifon Amerikan Koleji'nin de desteğiyle 1904 yılında gizli olarak kurulmuştur. İlk etapta Kolejin binasında çalışmalarını yürüten cemiyet, silahlanmayı sağlamıştır.⁸⁶ Cemiyet ayrıca Bolşevik İhtilali'nden kaçan Rumları, Anadolu kıyılarına getirmiş, Rusların boşalttığı Karadeniz sahillerine yerleştirmiş, Yunan yayılcılığı için ortam hazırlamıştır.⁸⁷ İngiliz ve Yunan desteğini arkalarına alan Rumlar, kurmayı düşündükleri ve sınırlarını merkezi Samsun olmak üzere, Batu'mun kuzeyinden İnebolu'nun batısına kadar uzanan Karadeniz sahilleriyle, Kastamonu, Yozgat, Tokat, Amasya, Çorum, Sivas, Gümüşhane ve Erzincan olarak tespit ettikleri Pontus Devleti için faaliyetlerine hız vermişlerdir. Yunanistan, sayısı 40'ın üzerinde olan çeteleri desteklerken diplomasi alanında da bölgede Pontus Devleti'ni kurabilmek için faaliyetlerde bulunmuştur.⁸⁸

Bir diğer azınlık faaliyeti ise Ermeniler tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devlet yönetimine karşı Avrupa'dan aldıkları destekle harekete geçen Ermeniler, faaliyetlerinde ve çıkarmış oldukları isyanlarda iki temel amaç üzerine yoğunlaşmışlardır. Bunlardan birincisi isyanlarda⁸⁹ yaşanan kanlı mücadelede, Avrupa kamuoyunda kendilerine zulüm yapıldığı inancının yerleşmesini sağlamaktır. Böylece Türk milletinin zalim kendilerinin ise mazlum olduğu izlenimi yaratılacaktır. Diğer yandan sık sık aynı bölgelerde isyan çıkararak o bölgedeki göç eden yerli halkın yerine Ermenileri yerleştirip Wilson İlkelerinin nüfus yoğunluğu maddesini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

İngiltere ve Rusya, Ermeniler'in faaliyetlerini kendi çıkarları doğrultusunda desteklemişlerdir.⁹⁰ İngiltere, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Amerika Birleşik Devletleri mandaterliğinde bir Ermenistan Devleti kurmakla Rusya'nın güneye inmesini önlemeyi

⁸⁵ Tansel, *a.g.e.* s. 86-89

⁸⁶ Doğanay, *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, Ankara 2001, s. 58-59; Tansel, *a.g.e.*s.90-91

⁸⁷ Doğanay, *a.g.e.*s.59

⁸⁸ Doğanay, *a.g.e.* s.63-67

⁸⁹ Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987, s. 458-519; Akçora, *Van Ve Çevresinde Ermeni İsyancıları (1896-1916)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2007, s.17

⁹⁰ Uras, *a.g.e.* s.651; Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara, TTK Yay.1983,s.72-73

dolayısıyla Hindistan ve petrol bölgelerinin güvenliğini sağlamayı planlamıştı. Rusya ise Doğu Anadolu'da bir Ermenistan Devleti kurmakla güneye inme politikasını gerçekleştirecek, İngiltere'yi de Hindistan konusunda tehdit etme fırsatını yakalayacaktı.⁹¹

Ermeniler, faaliyetlerine Milli Mücadele arifesinde de devam etmişlerdir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesinin 4,11 ve 24. maddeleri Ermenilere ve Ermenistan'a yönelik olmuştur.⁹² Mondros Mütarekesi'nin kendileriyle ilgili maddelerinden de destek alan Ermeniler, Kasım 1918'de bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulması için İtilaf Devletleri'ne başvurmuştur. Daha sonra da Ermeni temsilcileri, Paris Barış Konferansı'na katılarak isteklerini bildirmişlerdir.⁹³ Ermeniler, Paris Barış Konferansı'nda Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Sivas, Erzurum, Trabzon, Maraş, Kozan, Cebel-i Bereket, Adana, Antakya, Erivan, Gümrü ve Kars ile 19 milyar frank civarında, Türkler'den tazminat alınmasını istemişlerdir.⁹⁴ Paris Barış Konferansı'nda bulunan Avrupalı Devletler, Ermenilerin taleplerinin bazılarını kabul ederken bazılarını aşırı bulmuşlardır. Ayrıca Ermenilerin talepleri devletleri kendi aralarında fikir ayrılıklarına sürüklemiştir.⁹⁵

Sonuçta; İtilaf Devletleri, kurulacak Ermenistan Devleti'ni, ABD'nin mandaterliğine vermeyi kabul etmişlerdir. ABD, Ermenilerin talep ettikleri bölgelere önce King-Crane Heyeti'ni daha sonra da General Harbord başkanlığında bir heyet göndermiştir. General Harbord Heyeti, incelemeleri sonrasında hazırlamış olduğu raporunda, Ermenilerin talep ettikleri yerleşim merkezlerinde hak talep edebilecek nitelikte bir nüfus yoğunluğuna sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.⁹⁶

Ermeniler, bahsi geçen amaçları doğrultusunda Hınçak Komitesi'ni kurmuştur. Hınçak Komitesi, Kafkasyalı Ermenilerden Avedis Nazerbeg ve eşi Maro ve arkadaşları olan Kafkasyalı Ermeni öğrenciler tarafından, 1887 'de, İsviçre 'de, Karl Marks'ın

⁹¹Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayları*, Van 1990, s. 64-65; Öke, *Ermeni Sorunu 1914-1923*, Ankara 1991, s.80

⁹²Öke, a.g.e s. 80; Gürün, a.g.e s.238.

⁹³Uras, a.g.e s.658-660.; Yalçın, a.g.e. s.23-24

⁹⁴Öke, a.g.e. s.137; Jaeschke, a.g.e. s.40-47

⁹⁵Öke, a.g.e. s.138-162.

⁹⁶Uras, a.g.e.s.676-685; Yalçın, a.g.e. s.24; Öke, a.g.e. s.138-150; Nutuk,s.118

prensipleri esas tutulmak suretiyle kurulmuştur. Komite merkezi sonradan Londra 'ya taşınmıştır.⁹⁷

Hınçak Komitesi'nin siyasi amacı, Doğu Anadolu 'da bağımsız bir Ermenistan Devleti kurarak bunu Rus Ermenistan'ıyla birleştirmektir.⁹⁸

Hınçak Komitesi, faaliyetlerini, propaganda, terör ve herhangi bir devlet tarafından Türkiye'ye savaş açılması genel isyan için en uygun zaman sayılmalı ve harekete geçilmeli şeklinde başlıklara ayırarak yürütmeye çalışmıştır.

Hınçak Komitesi, Ermenice Hınçak Gazetesi 'de çıkarmıştır. Daha sonraları Hınçak Komitesi'nin, İstanbul merkezini kurmak için faaliyete geçmişler, İstanbul şubesinden başka da Merzifon, Amasya, Tokat, Yozgat, Arapkir ve Trabzon'da teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca, Hınçak Komitesi mensupları, Zeytun ve Sasun İsyanı'nda yer almış ve birçok cinayete de katılmışlardır.⁹⁹1913'lere gelindiğinde, Hınçak Komitesi'nin yedinci kongresi Köstence 'de düzenlenmiş ve kongrede; Türkiye'ye karşı düşmanlığın devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonraları Hınçak komitecileri, Taşnaksutyun'la birlikte, silah ve mühimmat depolarıyla İtilaf Devletleri yanında I.Dünya Savaşı 'na katılmışlardır.¹⁰⁰

3. SİYASİ MÜCADELE VE GELİŞMELER

Mütareke döneminde on iki farklı Osmanlı hükümeti kurulmuş, bu hükümetler arasından Damat Ferit Paşa ve Tevfik Paşa'nın kurduğu hükümetler öne çıkmıştır. Damat Ferit Paşa 5, Tevfik Paşa 3, Talat Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa ise birer kez kabine kurmuştur.¹⁰¹ Mütareke imzalanmadan önce Talat Paşa Kabinesi istifa etmiş, Ahmet İzzet Paşa yeni hükümeti kurmuş ancak bu hükümet de Mütarekeyi imzaladıktan sonra 8 Kasım 1918'de istifa etmiştir. Bunun üzerine Padişah Vahdettin, Ahmet Tevfik Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. 4 Mart-16 Mart 1919'da ve 19 Mayıs-20 Temmuz 1919, 21 Temmuz-1 Ekim 1919'da Damat Ferit Paşa hükümetleri kurulmuştur. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin 1 Ekim 1919'da istifasından

⁹⁷Süslü, *a.g.e* s.54; Öke, *a.g.e.* s.76; Akçora, *a.g.e.*s.17; Gürün, *a.g.e.* ,s.130-131.

⁹⁸Süslü, *a.g.e* s.54

⁹⁹Gürün, *a.g.e.* s.131-132.

¹⁰⁰Süslü, *a.g.e* s.54; Akçora, *a.g.e.* s.17.

¹⁰¹Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul 2003,

sonra 2 Ekim 1919-3 Mart 1919 tarihleri arasında görev yapan Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. 8 Mart–2 Nisan 1920’de Salih Paşa daha sonra ise 5 Nisan-30 Nisan 1920, 31 Temmuz-17 Ekim 1920’de hükümet kurmuş istifasının ardından 4 Kasım 1922’ye kadar İstanbul Hükümetinin başında Ahmet Tevfik Paşa vardır. Böylesine hassas bir dönemde bakan değişiklikleri hariç tam 10 defa hükümet değişikliği yaşanmıştır. İstanbul Hükümeti, memleket İtilaf Devletlerinin işgaline uğrarken bütün yazışmalarında, kamu görevlilerine işgallere direnilmemesi emrini vermiş, Osmanlı Vatandaşlarını da direnişten uzak, sakin ve sessiz olmaya çağırmıştır. Bu arada gelişen Milli Mücadele hareketine karşı Damat Ferit Paşa Hükümetleri olumsuz bir siyaset izlemiştir¹⁰².

İşgallere karşı küçük ve kişisel direnişler olmasına karşın genel bir halk direnişi mevcut değildi. Bir kısım halk, Batı Anadolu’dan içerilere göç ediyor, bu göç edenlerin yerleştirilmeleri de ayrı bir sorun teşkil ediyordu. Genel bir direnişin olmamasının sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz: Millet, Çanakkale’deki kahramanlıkların, Sarıkamış ve diğer yerlerde harcandığını, askerinin kanının boşuna akıtıldığını görerek hükümete karşı güvenini kaybetmiş, halkın temel gıda maddeleri vurguncuların eline geçmiş ve Osmanlı Hanedanı “*Dış düşmanlar karşısında hem tahtını hem memleketini kurtarabileceğinden bir hükümdar tereddüde düşerse, yalnız kendi tahtını kurtarmaya gayret sarf eder.*”¹⁰³ düsturunca işgallere karşı güçlü tepki vermemiş ve bu durum halkta direnme düşüncesi oluşmamasında etkili olmuştur. Ayrıca uzun savaş yılları sonucu halk savaştan bıkmış ve bitkin hale düşmüş, savaşın doğurduğu her olumsuz şeyin sebebinin askerler özellikle de subaylar olduğuna inanılır olmuştur.¹⁰⁴

İşgaller yukarıda sayılan sebepler nedeniyle savaştan bıkmış ve bitkin olan Türk halkını yeni bir savaşa sürüklemek için yeterli değildi. Ancak İtilaf Devletleri Fransız Emniyet Kuvveti adı altında Ermenileri Fransızların işgal bölgelerine yerleştirerek ve Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye karşı herhangi bir cephede savaşmamış olan Yunanlıların Batı Anadolu’yu işgal etmelerine izin vererek direnişin başlamasına sebep olan iki büyük hata yapmıştır.¹⁰⁵

¹⁰²Balkaya, *Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu*. Atatürk Yolu Dergisi, s. 11-40

¹⁰³Özkaya, *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara 1981, s.142,

¹⁰⁴Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.326

¹⁰⁵Akkoyun, *Türk İnkılap Tarihi*, Afyon 1987, s.80-81

Halide Edip Adivar da bu düşüncededir. Adivar'a göre Mütareke'nin başında, İtilaf Devletleri'nin Trakya ve İzmir'i de içine alan bir Yunan İmparatorluğu ile Şarkta; Samsun'dan Azak Denizine, Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan bir Ermenistan kurulması yönünde verdikleri kararlar Milli Mücadelenin başlamasında etkili olmuştur.¹⁰⁶

Mütareke esnasında Osmanlı kamuoyunda savaş sonrası duruma ve işgallere karşı farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşım sahiplerinden en dikkate değerleri milli duyguları harekete geçirerek Türk Milletinin sesini dünyaya duyurmak için çalışanlardır. Bu grup mensupları henüz açık olarak silaha sarılma kararı vermemekle birlikte milliyet hislerini diri tutmak ve büyük felaketten en az zararla çıkmak için tedbir aramaktaydılar. Bu doğrultuda hareket eden subaylar, mütareke hükümlerine riayet etmeyerek ordunun toplanan silahlarının bir kısmını Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gizlice depolamışlardı¹⁰⁷. Mütarekenin şartları çok ağırdı. Görünürde vatan için bütün ümit ve kurtuluş kapıları kapanmıştı¹⁰⁸

İtilaf Devletler, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladıktan sonra San Remo Konferansında (19-26 Nisan 1920) Osmanlı Devleti ile yapacakları barış antlaşmasının genel hatlarını belirlemişlerdir. İtilaf Devletleri, yaptıkları görüşmelerde, Osmanlı coğrafyasını paylaşma konusunda tam bir fikir birliğine varamamışlardır. Yapılacak barış antlaşmasının taslağı hazırlanır hazırlanmaz Osmanlı delegeleri Paris 'e çağırılmıştır. Bunun üzerine Heyet-i Vükela tarafından eski sadrazamlardan Tefik Paşa başkanlığında, Bayındırlık Bakanı Cemil Paşa, İçişleri Bakanı Reşit Paşa, Milli Eğitim Bakanı Fahrettin Paşa'dan oluşan bir heyetin Paris'e gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁹

Barış şartları, İtilaf Devletleri tarafından herhangi bir müzakere sürecinden geçmeden 11 Mayıs 1920'de, Osmanlı delegelerine bildirilmiştir. Tefik Paşa, çok ağır şartları olan bu anlaşmayı kabul edemeyeceklerini bildirmiş, görüşmeler kesilmiş Yunan kuvvetleri de Batı Anadolu'da harekete geçerek Balıkesir, Bursa ve Uşak 'ı

¹⁰⁶ Arabacı, *Milli Mücadele'nin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adivar'ın Faaliyetleri Ve Mustafa Kemal*, s.271-294

¹⁰⁷ Keskin-Yuvalı, *Türk İnkılabı Ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kayseri 2001, s.97

¹⁰⁸ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920- 1986)*, s.122-128

¹⁰⁹ Tansel, *a.g.e* s.147-148; Oran, *a.g.e* s.118-120; Sarıhan, *a.g.e* s.36.

işgal etmişlerdir.¹¹⁰ Tüm bunların ardından görevinden alınan Tevfik Paşa'nın yerine Sadrazam Damat Ferit Paşa heyet başkanlığına getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin barış antlaşmasının şartlarıyla ilgili isteklerine, İtilaf Devletleri 17 Temmuz 1920'de ultimatoma niteliğinde bir cevap vererek Osmanlı Devleti'ni savaş suçlusunu olarak gördüklerini ve ona göre işlem yapacaklarını bildirmişlerdir.¹¹¹ İtilaf Devletleri'nin bu tutumu karşısında, Sultan VI. Mehmed Vahdeddin, Yıldız Sarayı'nda, 22 Temmuz 1920 'de Şura-yı Saltanatı toplayarak devlet adamlarıyla görüşmelerde bulunmuş, sonunda antlaşmanın imzalanmasına karar verilmiştir.

10 Ağustos 1920 tarihinde İsviçre'nin Sevr kasabasında, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Belçika, Yunanistan, Hicaz, Ermenistan, Polonya, Romanya, Sırp-Hırvat Slovak Devleti ve Çekoslovakya devletlerinin oluşturduğu devletler topluluğu ile Osmanlı Devleti arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayı önce Osmanlı Devleti adına Ayan Meclis üyeleri Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Bern elçisi Reşad Halis Bey sonra da İtilaf Devletleri'nin temsilcileri imzalamışlardır.¹¹²

Sevr Antlaşması, toplam 433 maddeden oluşmuştur. Sevr Antlaşması ağır hükümleriyle, Mondros Mütarekesi'yle fiilen yıkılan Osmanlı Devletini hukuken de parçalıyor ve çok ağır yükümlülükler altına sokuyordu. Antlaşmanın maddelerinin bir devletin tamamen yok edilmesi yolunda düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

Ancak antlaşmanın hukuken geçerli olması için imzalandıktan sonra, imzalayan devletlerin parlamentolarında onaylanması gerekmektedir. 16 Mart 1920 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmiş, Meclis-i Mebusan feshedilmiş ve dağıtılmıştır. Dolayısıyla bu antlaşmayı onaylayacak bir Osmanlı parlamentosu yoktur. Bu nedenle, Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti tarafından onaylanmamıştır. Diğer taraftan Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa'nın 30 Nisan 1920 tarihinde bütün dünyaya ilan ettiği üzere İstanbul Hükümeti'nin yapacağı herhangi bir anlaşmanın kesinlikle kabul edilemeyeceği beyanını bu antlaşmayı geçersiz kılmıştır.

¹¹⁰ Oran, *a.g.e.* s.119; Tansel, *a.g.e.* s.155; Turan, *Milli Mücadele'de Çözüm Arayışları*, Ankara 2005, s.92.

¹¹¹ Oran, *a.g.e.* s.119; Tansel, *a.g.e.* s.170; Uçarol, *a.g.e.* s.512-515.

¹¹² Tansel, *a.g.e.* s.171; Uçarol, *a.g.e.* s.515; Oran, *a.g.e.* s.119; Sarıhan *a.g.e.* s.134.; Bernard Levis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kırath), TTK yay., Ankara, 1991, s.247; Turan, *a.g.e.* s.93-97

Sevr Antlaşması'nın yanında aynı gün 10 Ağustos 1920 tarihinde İngiltere, Fransa ve İtalya arasında “*Üç Taraflı Antlaşma*” adıyla başka bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre ise; Musul dahil olmak üzere Irak ve Filistin İngiltere'ye, Çukurova bölgesiyle Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı dahil olmak üzere Suriye Fransa'ya, İzmir hariç Antalya ve Konya ile Edremit'e kadar Tavşanlı, Afyon ve Balıkesir İtalya 'ya bırakılmıştır.¹¹³

¹¹³ Uçarol, *a.g.e.* s.518.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSTAFA VASFİ SÜSOY'UN HAYATI

Mustafa Vasfi Bey 1876 yılında Tokat'ta Devegörmez mahallesinde doğmuştur. Kehbazzâde Osman Efendi ile Nefise Hanım'ın oğludur. Nüfus kütüğünde adı (Mustafa) olarak kayıtlı bulunmakla beraber subaylık yaşamında ve TBMM'de (Mustafa Vasfi) olarak anılırdı. Ailesi sonradan (Süsoy) soyadını almıştır¹¹⁴.

İlk ve orta öğrenimini Tokat'ta tamamlayan Mustafa Vasfi Bey, 1893 yılında gönüllü olarak orduya katılmış ve askerlik hizmetini tamamladıktan sonra kendi isteği ile orduda kalmıştır. Mustafa Vasfi Bey, görevli olduğu birlik ve kıtalarda başarılı hizmetlerinden dolayı 1899 yılında teğmenliğe yükselmiştir. Arnavutluk ve Rumeli'deki birliklerde görev yaparak 22 Ekim 1905 tarihinde üsteğmen olmuştur¹¹⁵. Mustafa Vasfi Bey, Rumeli'de ki görevi sırasında, Selanik'te eşi Aliye (Alemşah) Hanımla evlenmiştir. Aliye Hanım'la olan evliliğinden Nefise, Mithat ve Salih isiminde üç çocuğu olmuştur. Çocuklarından Nefise Florna'da, Mithat Selanik'te, Salih ise İstanbul'da doğmuştur.¹¹⁶

Vasfi Bey, değişik tarihlerde 125. Alay Redif Taburu ile 3. ve 7. Ordularda¹¹⁷ görev yapmıştır. 11 Kasım 1911 tarihinde yüzbaşı olmuştur¹¹⁸. 31 Mart Vakası'nda İstanbul'a ayaklanmayı bastırmak için gelen ve Mustafa Kemal Paşa'nın da mensubu olduğu Hareket Ordusu'nda Mustafa Vasfi Bey de bulunmuş, Mustafa Kemal Paşa ile

¹¹⁴Çoker, *Türk Parlamento Tarihi 1.Dönem MilletVekilleriÖzgeçmiş*,c.III;s.915

¹¹⁵Çoker, *a.g.e* s.915

¹¹⁶Türker; "*Nefise Süsoy'un Atatürk'le İlgili Anılan*", s.15

¹¹⁷7. Ordu, Birinci Dünya Savaşı sırasında Sina ve Filistin cephelerinde savaşan bir Osmanlı ordusuydu. 7. Ordu Arabistan ve Yemen'de hizmet için 1877 yılında kuruldu. 1908 yılında 13. ve 14. piyade tümeni, bir süvari alayı ve bir topçu alayı oluşan birlik, Yemen'deki isyancı aşiretlerle mücadeleye dahil edildi. Ağustos 1917'de ordu, ordu merkezi (Mirliva Mustafa Kemal Paşa komutasında 7. Ordu, Suriye) , III. Kolordu (24. Tümen, 50. Tümen), XV. Kolordu (19. Tümen, 20. Tümen) ve Alman Asya Kolordusundan müteşekkildi.[https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Ordu_\(Osmanlı_C4_B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Ordu_(Osmanlı_C4_B1)) Erişim Tarihi: 16.03.2016

¹¹⁸Çoker, *a.g.e* s.915

yakınlıkları bu görevinde başlamıştır¹¹⁹.Balkan Savaşlarının başlamasıyla birlikte Vasfi Bey, Çatalca Ordusu¹²⁰ Ürgüp Taburu'nda Bölük Komutanı olarak görev yapmıştır¹²¹.

Mustafa Vasfi Bey, Birinci Dünya Savaşı sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordu Komutanlığı'na atanmasından itibaren onun bütün görevlerinde emrinde Karargah Komutanı olarak görev yapmıştır. Savaş sırasında Çanakkale Cephesi'nde Maydos Merkez Komutanlığı'nda görev yapan Vasfi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın komutanı bulunduğu Anafartalar Grubu'nun 27 Kasım 1915'de lağvı üzerine yeni bir bölgeye geçecektir. Buna göre Çanakkale'den peyderpey gelecek kıtalarla Edirne'de toplanılması ve Avrupa'daki Galiçya Cephesi'ne gidilmesi planı kısa süreli de olsa düşünülmüştür. Fakat Süsoy 17 Şubat 1916'da Bitlis'in Rus işgaline uğraması ve ani olarak düşmesiyle akim kalması üzerine Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın davetine binaen Mustafa Kemal Paşa'yla beraber İstanbul'a dönmüştür.

Ortaya çıkan bu gelişme karşısında Avrupa Cephesi'nden vazgeçilerek Doğu Cephesi'ne gidilmesi kararlaştırılmıştır. Mustafa Vasfi Bey'in de Doğu Cephesi görevi böylece başlamıştır. Yeni durum karşısında Karargâh Edirne'den 2 Mart 1916'da İstanbul'a gelmiş ve hazırlanan özel bir trenle Haydarpaşa'dan hareket etmiştir. Daha sonra 5 Mart 1916 tarihinde ise Pozantı'ya ulaşmıştır. Pozantı'da Toros ve Amanos

¹¹⁹ Türker; *a.g.e.* s.18

¹²⁰ Çatalca Ordusu Başkumandan: Nazım Paşa komutasındaydı. Orduya bağlı:

- 1. Kolordu: Korgeneral Ömer Yaver Paşa komutasında; 2. ve 3. Nizami Piyade Tümenleri; Güney Kanat Kıtası birliklerinden oluşmaktadır.
- 2. Kolordu: Korgeneral Hamdi Paşa komutasında; 4., 5., 12. Nizami Piyade tümenleri; 10. süvari alayından oluşmaktadır.
- 3. Kolordu :Korgeneral Mahmut Muhtar Paşa komutasında 7., 8., 9. Nizami Piyade Tümenleri; Binbaşı Otto von Lossow komutasında Kuzey Kanat Kıtasından oluşmaktadır.

Bu kolordulara takviye destek sağlamak üzere kurulan mürettep redif kolorduları. (merkezleri bu ana kolorduların gerisindedir.)

- 1. Mürettep Redif Kolordusu: 29. piyade tümeni, Ereğli Kayseri Redif tümenleri
- 2. Mürettep Redif Kolordusu: 30. piyade tümeni, Amasya, Yozgat, Samsun Redif Tümenleri
- 3. Mürettep Redif Kolordusu: Selimiye, Fatih ve Afyon Redif Tümenleri

Bunun yanında "Çatalca Müstahkem Mevkii ve Topçu Komutanlığı"na bağlı topçu birlikleri şu şekilde konuşlanmıştı.

- Sağ Kanat Topçu Alan Komutanlığı Bir araya getirilen 81 adet topçu bataryasından oluşmaktadır.
- Merkez Topçu Alan Komutanlığı Bir araya getirilen 81 adet topçu bataryasından oluşmaktadır.
- Sol Kanat Topçu Alan Komutanlığı Bir araya 81 adet topçu bataryasından oluşmaktadır.

Çatalca ordusu toplamda savunma için görevlendirilen donanma gemileri ve personel haricinde 2.395 subay, 138.176 er, 103.514 tüfek, 316 top, 62 makineli tüfek ve 5-8 arası uçaktan oluşmaktaydı. Yine lojistik destek,süvari görevi vs. de kullanılmak üzere 22.058 hayvana, 1335 yük arabasına sahipti.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_%C3%87atalca_Muharebesi Erişim Tarihi: 16.03.2016

¹²¹Birinci T.B.M.M.,*Devletimizi Kuranlar*, 65. Yıl, T.B.M.M. Yayınları, s.59

Tünelleri işletmeye açılmamış olduğundan karargâh heyetinin ikiye ayrılması kararlaştırılmıştır. Birinci kabile Mustafa Kemal Paşa, Kolordu Erkanı Harbiye Reisi Kaymakam İzzettin Bey, Erkan-ı Harp Yüzbaşısı Neşet ve Yaver Cevad Beyler olduğu halde otomobille Diyarbakır'a hareket etmiş, geri kalan ve içlerinde Mustafa Vasfi Beyin de bulunduğu subaylar Kolordu 1. Harekat Şubesi Müdürü Kurmay Yüzbaşı Şemseddin Bey başkanlığında Diyarbakır'a hareket etmiştir¹²².

İkinci kafilenin yürüyüşü esnasında meydana gelen bir olayda Mustafa Vasfi Bey'in soğuk kanlı davranışları Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmiş ve hatıralarında bu olayı detaylı bir şekilde anlatmıştır:

‘Pozantı’da ayrılan ikinci kabile Toros yaylasından geçerek Yenice istasyonuna kadar karayoluyla oradan da Bahçe’ye kadar trenle seyahat etmiş, buradan Katma üzerinden Resulayn’a gidilmiştir.

Resulayn’dan sonra karayoluyla yola devam edildiği günün akşamı üzeri Cercip denilen ve Deveboğan adıyla bilinen bir subaşına gelinmişti. Akışı hayli hızlı görülen bu suyun geçit verip vermediğini ve ağırlık hayvanâtının da kolaylıkla geçip geçemeyeceğini anlamak için kabile kumandanı tarafından suyun öte yanına gönderilen istihkâm subayına bir tecrübe geçişi yaptırılmıştı. Bu arkadaşımızın bindiği at, oldukça boylu ve kuvvetli olmasına rağmen suyu pek güçlükle geçebilmişti.

Bu durumda, subayların geçmesi bir dereceye kadar mümkün görülmüşse de yüklü ve kısmen de geride bulunan ağırlık hayvanlarının geçirilmesinde çok zorluk çekileceği ve esasen akşam karanlığı da basmak üzere olduğu düşünüülerek geceyi suyun beri tarafında geçirmek niyetiyle subaylara ait çadırlar su kenarına kurulmuştu.

Konaklamak için münasip görülen bu yerin hemen yanı başı ve geri tarafında, bir boy derinlikte oldukça geniş ve tamamen kuru büyük bir hendek daha vardı ki burası, ana suyun pek fazla taşkın bulunduğu zamanlarda başlı başına mecra haline gelen bir dere olup, o gün için hiçbir yönden dikkati çekmemişti.

¹²²Cenik;Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri,, s. 66

Karargâhın ağırlık kısmı da bu derenin gerisinde ve kendileri için konaklamaya daha elverişli yerde kalmıştı.

Bulduğumuz bölgede o gün hava gayet müsait iken, sonradan anlaşıldığına göre daha yukarı muntıkaya şiddetli yağmurlar yağmış ve bu yüzden cereyanı artan su, yükselip taşmaya başlayarak çadırların bulunduğu yere doğru genişlemek istidadını göstermişti. Ancak, gece yarısı ve uyku esnasında meydana gelen bu hal, nöbetçiler tarafından fark edilerek onların feryadı üzerine telâşla çadırlarından dışarıya fırlayan subaylar, korku verici büyük bir endişe ile karşılaşmışlardı.

Akşamüstü açık olan hava, gecenin bu vaktinde değişerek gökyüzünü kaplayan bulutlar ortalığı büsbütün karartmış, taşan sular geride ki kuru dereyi de tamamen doldurduğu için subayların, üzerinde bulunduğu yer, etrafı su ile çevrilmiş bir adacık haline gelmişti.

Sular durmadan yükselerek genişliyor, ada gittikçe küçülüyor ve dakikalar geçtikçe de tehlike artıyordu. Bu durum karşısında ani karar vererek tedbir almak lazım geliyordu.

Karargâh Erkânı arasında bulunan tecrübeli zevat tarafından ilk yapılacak işin, Tanrının büyük bir lütfü olarak ağırlık hayvanâtından bir kısmının, o gün akşamüzeri subayların konaklayacağı yere, çadırlarla birlikte indirilmiş olan diğer yüklerinden istifade cihetini düşünmeleri olmuştu.

Erzak çuvallarından ibaret olan bu yüklerle alelacele söktürülen çadırlar, bulduğumuz yerin ortasına istif edilerek yatak, bavul ve saire gibi şahsi eşyalar da bunların üzerine konmuştu.

Aradan çok geçmeden sular karayı tamamen kapladığı için mevcut subaylarla birkaç nöbetçi asker, küme teşkil eden eşyaların üstüne çıkmak mecburiyetinde kalmışlardı.

Büyük bir heyecan ve endişe içinde akıbetimizin ne olacağı kaygısında iken, bir taraftan da eşyalar arasında ele geçirilen flama direğiyle suyun yükseliş vaziyeti takip ediliyordu.

Nihayet, hava büsbütün bozarak yağmur başlamış ve ara sıra çakan şimşeklerin meydana getirdiği ışığın yardımıyla etrafımızdaki çok geniş bir sahanın, dehşet salıcı ve bütün şiddetiyle akan dalgalı sularla çevrilmiş olduğu görülüyor, bu durumdan, adeta deniz ortasında kalınmış korku ve heyecanı hasıl oluyordu.

Öyle bir an gelmiş ki; durmadan yükselen ve ortaya yığılan eşyaları 50- 60 santim ve belki de daha fazla yüksekliğe kadar kaplayan akıntının tesiriyle neredeyse bu eşya ve insan yığınının, olduğu gibi sulara sürüklenerek birden boğulmaları çok mümkündü.

Hulâsa, işimiz Allah'a kalmıştı ve bu vaziyetten kurtulmak ancak, nasıl ve nereden çıkacağı bilinemeyen bir mucizeye bağlıydı.

Bütün ümitlerin kırıldığı tam bu sıra içimizden sesi yükselen bir arkadaşın ezan-ı Muhammedi okuması, ana baba gününü andıran manevi ve tüyler ürpertici bir manzara yaratmış ve bu ruh haleti içinde, rütbe farkı gözetilmeyerek adeta yekdiğerine sarılı bir ruh haleti içinde, teşkil edenler birbirleriyle helâllaşmaya başlamışlardı.

Geri tarafta bulunan karargâh efradı ise, azgın Cercip suları ortasında kalmış olanların her yönden ümitsiz durumu karşısında çırpınıyor ve gerek bu çaresiz vaziyet, gerekse gecenin zulmeti içinde en ufak bir yardımda bulunabilmek imkânsızlığı karşısında şaşırıp kalarak ellerinden hiçbir şey gelmiyordu.

*Bunların başında bulunan karargâh kumandanı **Yüzbaşı Mustafa Bey**'in gece vakti bulabildiği tek çare, yanlarında mevcut birkaç gemici fenerini yakıtırıp suyun kendi taraflarındaki kıyısı boyunca aşağıya doğru dizdirmekten ibaret olmuştu.*

Askerlerin sıralanıp tuttuğu bu fenerlerle, gûya suya sürükleneceklerden yüzme bilenler, kendilerini bu ışıklara doğru atmak suretiyle canlarını kurtarmaya çalışacaklardı.

Halbuki suyun çok şiddetli akışıyle zifiri karanlıkta mücadeleyi göze alarak kurtulma imkanı aramak değil, o heyecanlı sırada böyle bir şey düşünülmezdi bile...’’¹²³

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İstanbul’a dönen Mustafa Vasfi Bey, kısa süren daire müdürlüğü de yapmıştır. Bu durum Süsoy’un, Meclis’te yaptığı konuşmasından İstanbul’da daire müdürü olarak yeni bir askeri görev aldığı anlaşılmaktadır: *“1333 senesinde İstanbul'a geldim. Enver Paşaya istida ettim ve dedim ki hayatı memuriyette hiç bir lekem yoktur. Sen istediğini terfi ettiriyorsun bilâ kaydüşart istifa ediyorum. Osman Şevket Bey beni aldı, yukarıya götürdü, dedi ki «arkadaş, senin sıran gelmiş, geçiyor. Seni terfi ettireceğiz. Gel sen staj yap; seni terfi ettirelim, binbaşı yapalım. Bir de muhtıra yaptılar. Enver Faşa bu muhtıraya mucip dedi. Hülasa 1334 senesinde ortalık karıştı. Evrakım alaydan, firkadan, ordudan gelip sicilimize geçti. Sicilime geçince ben Enver Paşaya bir mektup yazdım. «Şöyle geldi, böyle geldi...» diye Enver Paşa yazdı, çizdi, sonra ben İstanbul'a geldim. İstanbul'da beni daire müdürü yaptılar.’’¹²⁴*

30 Nisan 1919’da oluşturulan 9. Ordu Müfettişliği’nde¹²⁵ yine Mustafa Kemal Paşa’nın Karargah Kumandanı olarak görev almıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya fevkalade yetkilerle geçmesini sağlayan ordu müfettişliği görevi ise İstanbul’da aranan çözüm arayışlarının olumsuz neticelenmesinin ardından gelmiştir. Fakat bu süreç Milli Mücadele hareketinin esaslarının ve stratejilerinin milli kadro tarafından hazırlanması açısından fevkalade önem arz etmektedir. Mustafa Kemal Paşa’nın, Dokuzuncu Ordu Müfettişliği’ne atanması ve ilgili işlemlerin tamamlanmasında etkili olan askeri ve mülki makamlarla ilişkileri hızlı bir seyir takip

¹²³ Tezer, *Atatürk’ün Hatıra Defteri*, s.33-37.

¹²⁴ Bkz. *TBMMZC*, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4s.365, Yıl (1924)

¹²⁵ 9. Ordu Müfettişliği (Dokuzuncu Ordu Kıt'aatı Müfettişliği, Erzurum, Müfettiş: Mirliya Mustafa Kemal Paşa, 15 Haziran 1919 tarihinde, 3. Ordu Müfettişliği olarak değiştirildi)

Nisan 1919 tarihinde Şevket Turgut Paşa, Cevat Paşa ve Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa İstanbul’da gizli bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda "Üçlü Yemin" adlı bir rapor hazırlandı (Üçler Misaki) ve ordu müfettişliği kurulmasına karar verildi. Nisan ayı sonunda, Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa, Harbiye Hazırı Şakir Paşa’ya bu raporu sundu. 30 Nisan 1919 tarihinde, Harbiye Nezareti ve Sultan VI. Mehmed Genelkurmay Başkanı tarafından önerilen ordu müfettişlikleri kurulması hakkındaki kararı onayladı. Müfettişlikler kuruldu ve başlarına şu komutanlar getirildi; 1. Ordu Askeri Müfettişliği (İstanbul’da konuşlu, Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa), Yıldırım Ordusu Askeri Müfettişliği (Konya’da konuşlu, Mersinli Cemal Paşa, daha sonra 2. Ordu Askeri Müfettişliği), 9. Ordu Askeri Müfettişliği (Erzurum konuşlu, Mustafa Kemal Paşa, daha sonra 3. Ordu Askeri Müfettişliği). Ayrıca, Rumeli Askeri Müfettişliği (Nurettin Paşa) kurulacak, XIII. Kolordu Harbiye Nazırlığı’nın idaresi altında olacaktır.

[https://tr.wikipedia.org/wiki/9._Ordu_\(Osmanlı_C4_B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/9._Ordu_(Osmanlı_C4_B1)) Erişim Tarihi: 15.03.2016

edecektir. Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği 'ne tayininde başta Sultan Vahdettin olmak üzere, zamanın sadrazamı Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İkinci Reisi Diyarbakirli Kazım Paşa gibi büyük devlet erkanından bazıları şahsi kaygılarını bazıları milli menfaatleri gözetererek bu tayin üzerinde şüphesiz hepsi de müspet bir rol oynamışlardır. Her ne sebeple olursa olsun Mustafa Kemal Paşa'nın tayini meselesi başlangıçta normal bir idari-askeri karar gibi gözükmüş, fakat sonuçları itibariyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir milletin istiklal mücadelesinde hareket noktasını oluşturmuştur¹²⁶.

Bu görevini kendisi şu şekilde anlatır: “...İstanbul' da iken Kemal Paşa bana telefon ediyor ve diyordu ki, «ben dokuzuncu ordu müfettişliğine gidiyorum, beraber gidelim.» Geldik, teşkilât yaptık, Arif Beyle beraber gittik.”¹²⁷

Bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın teklif ettiği görevi kabulüyle daha sonra ayrıntısıyla anlatacağımız Milli Mücadele'nin ilk aşamasında bulunma imkânına kavuşan Mustafa Vasfi Bey, 16 Mayıs 1919'da eşi ve çocuklarıyla Üsküdar'dan bir mavnaya binerek Bandırma Vapuruna ulaşmıştır¹²⁸.

Mustafa Vasfi Beyin kızı Nefise Süsoy, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr.Kemal Türker ile yaptığı söyleşide, babasının yukarıda belirtilen askeri görev yerlerinden kısaca şu şekilde bahseder:

“.... Babam ilk olarak Rumeli'ye geçmiş, orada evlenmiş, ben Florna'da doğmuşum. Benim küçüğüm Mithat Selanik'te doğmuş. 31 Mart Vakasında Atatürk ve arkadaşları Rumeli'den İstanbul'a Padişahı indirmeye geliyorlar. O zaman babam da içlerinde. Atatürk'le arkadaşlıkları o zaman başlıyor. Ondan sonra Rumeli'de Balkan Harbi çıkıyor. Balkan harbinde bulunduktan sonra geliyorlar Çanakkale'ye. Annem devamlı babama "Hastayım, oralara gelemem" diye yazıyormuş. Babam daha sonra Adana'nın Osmaniye kazasına geliyor. Ve bizde oraya gidiyoruz. Biz oraya gittikten sonra Şam cephesi sükut etti. Oradan Ceyhan'a geldik. Biz Ceyhan'dayken Halep sükut etti. Daha sonra babam trene

¹²⁶Salim Koca- E. Semih Yalçın, “Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne Tayininde Osmanlı Genel Kurmayı'nın Rolü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. X, Sayı:29 (Temmuz 1994) s. 403.

¹²⁷TBMM ZC , Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,Yıl (1924), s.365

¹²⁸ Tezer, a.g.e, s.33-37.

bindirdi bizi. Giderken altı günde gittiğimiz yolu, dönüşte bir ayda geldik. Her istasyonda beş-altı gün beklemek suretiyle tam bir ayda geldik İstanbul'a. O kısı İstanbul'da geçirdik.”¹²⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın Karargâh Kumandanlığı görevini TBMM'nin açılışına kadar sürdüren Mustafa Vasfi Bey, durumu şöyle anlatır: *“Efendiler; bendeniz 28 sene memleketime gitmeyerek bu millete hizmet ettim. Memleketime hiç uğramamak şartıyla Harbi Umuminin nihayetine kadar Paşa Hazretleri ile beraber bulundum. Paşa Hazretlerinin maiyetinde olarak üç yüz otuz beş senesi ihtidalarında Anadolu'ya geldim. O tarihten beri mücadeleyi milliyenin nâçiz bir ferdi olarak birinci devrei intihabiyede mebus olduğum gibi, elyevimde mebus bulunuyorum.”¹³⁰*

Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından 9 Ekim 1919'da yaş haddinden yüzbaşı rütbesinde emekliye sevk edilmiş ise de bu karar çalışmamızın devamında detaylı şekilde anlatılacak bir Meclis kararıyla geçersiz sayılmıştır.¹³¹

TBMM milletvekilleri seçimleri sonucunda Tokat Milletvekili seçilen Mustafa Vasfi Bey 29 Nisan 1919'da Ankara'ya ulaşmış ve aynı gün meclise katılmıştır¹³². Seçim mazbatası¹³³ Mazbataları Tetkik Encümeni tarafından incelenerek Kâtip Haydar Bey tarafından 3 Temmuz 1919'da Meclis'te okunmuş ve aynı tarihte milletvekilliği Meclis tarafından kabul edilerek onaylanmıştır. Kabul edilen Mustafa Bey'in 19 Nisan 1920 tarihli seçim mazbatasında aynen şu ifadeler yer verilmiştir: *“Ankara'da içtima' edecek Meclis-i Fevkalade Azalığı'na Tokat Livası namına intihab olunan 5 zâtdan Rifâi Şeyhi Şükrü Efendi'nin vuku-ı istifâsına ve yerine Mâ-dûnuna izâmı Sivas Vilayet-i Celilesi'nden Nisan 1336 (1920) tarihli telgrafname iş'ar buyurulup mâ-dûnuna bulunan mebus-ı sâbık Hoca Fehmi Efendi'nin beyân-ı mazaret etmesine binâen muma-ileyhten sonra haiz-i ekseriyet olan Kehbazzâde Hacı Mustafa Efendi'nin azimeti zaruri bulunmuş olmakla iş bu mazbata üç nüsha olarak bi't-tanzîm bir nüshası mumaileyh Hacı Mustafa Efendi'ye ita kılınmıştır.”¹³⁴*

¹²⁹ Türker, a.g.e. s.18-19

¹³⁰ TB.M.M., Z.C. Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.3.1339 (1924), s.365

¹³¹ T.B.M.M. Arşivi, 404 NSD, Tercüme-i Hâl Kâğıdı; Coker, a.g.e c.111, s.916.

¹³² T.B.M.M. Arşivi, I.Dönem, TM. İsim Cetveli; 1. Devre. TM. Milletvekili kütüğü, 11. 2.b. 1/2

¹³³ T.B.M.M. Arşivi, I. Dönem, Tokat Milletvekilleri Dosyasında yer alan, Mustafa Bey'in 19 Nisan 1920 tarihli seçim mazbatasını için bkz. T.B.M.M. Arşivi, I.Dönem, TM. İsim Cetveli; 1. Devre. TM. Milletvekili kütüğü, 11. 2.b. 1/2. (EK-1)

¹³⁴ T.B.M.M., ZC., Devre: 1, C..II., s.138-139.

Çalışmamızın devamında detaylarına gireceğimiz milletvekilliği görevi kapsamında 1920-1934 yılları arasında dört dönem bulunduğu TBMM’de Mustafa Vasfi Bey, söz konusu süreçte İrşad, Orman ve Madenler, Millî Savunma ve Dilekçe Komisyonlarında çalışmıştır.¹³⁵

1.1. Mustafa Vasfi Süsoy’un Mustafa Kemal Paşa İle Münasebetleri

Vasfi Bey’in yukarıda verilen bilgilerden de görüleceği üzere Mustafa Kemal Paşa ile yakın bir ilişkisi vardır. Bu yakınlık gerek Milli Mücadelenin başlangıcında gerek de Genç Cumhuriyetin ilk yıllarında görülmektedir. Öyle ki Mustafa Vasfi Bey, Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan görüşebilmektedir. Bu duruma bir örnek verebiliriz. Buna göre, Mustafa Vasfi Bey, Samsun-Sivas demiryolunun Tokat’tan geçmesi talebini iletmek üzere o dönem cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk’ün ziyaretine gider ve bu hususta ricacı olur.

Mustafa Kemal Paşa, *“Mustafa bu teknik iş. Bir teknik eleman gönderelim baksın, uygunsuz geçsin, ama uygun değilse milletin 5 kuruşunu bile boşa harcatmam. Bu iş olmaz.”* diye cevap verir. Bunun üzerine teknik heyetin Tokat’a gitmesi emri verilir. Teknik heyetin geleceği Tokat’ta duyulur. Şehirde büyük huzursuzluk çıkar. Kimse tren yolunu istememektedir. Tren yolunun bağlardan, bahçelerden geçerken araziyi parçalayacağı, isinin dumanının meyve ve sebzelere zarar vereceği konuşulmaktadır. Belediye başkanı zor durumda kalır. Teknik heyete yardımcı olması, araziyi göstermesi için şehrin en üçkâğıtçısını görevlendirir. Şehirdeki huzursuzluk için de uyarır. Arazi çalışmaları sırasında bu adam heyetin yiyecekleri olan kızarmış tavukları çalar. Onları dağda bırakarak Tokat’a gelir. Çok zor durumda kalan ekip kızgın ve öfkeli olarak Ankara’ya döner ve raporunu verir. Mustafa Vasfi Bey, aradan zaman geçince tekrar cumhurbaşkanına gider. Atatürk, teknik heyetin hazırladığı raporun olumsuz olması nedeniyle Mustafa Vasfi Bey’in talebini reddeder.¹³⁶

¹³⁵Mustafa Vasfi Bey, Mecliste yaptığı bir konuşmada Layiha Encümenindeki görevinden bahseder: *“Reis Bey, evrak Meclisin istida Encümenine gelmiyor. Kalemi Mahsusa gidiyor. Orası da nereye ait ise oraya havale ediyor. Nezarete ait ise oraya havale ediyor. Reisimiz izinli gitti, encümenimizde kâğıt yoktur. Ben bu encümende azayım.”*

¹³⁶Bu vaka Mustafa Vasfi Beyin torunu Ercan Süsoy tarafından Metin Gürdere’ye anlatılmış ve Eşşekçi Memleket Tokat İsyanı adlı makalede kullanılmıştır. Bkz. Metin GÜRDERE, Eşşekçi Memleket Tokat İsyanı

Vasfi Bey'in Mustafa Kemal Atatürk ile olan yakınlığının diğer bir yansıması olarak da Atatürk'ün Tokat'a ziyaretlerinde Mustafa Vasfi Bey'in evinde konaklamasını gösterebiliriz. Mustafa Kemal Atatürk'ün Bandırma vapuruyla Samsun'a birlikte geldiği silâh arkadaşı Mustafa Vasfi Süsoy'a ait olan konaktır. Atatürk 25 Eylül 1924 tarihinde eşi Lâtife Hanım'la birlikte bu konakta misafir edilmiştir. Kerpiç malzemeyle üç katlı olarak inşa edilmiş olan eve, üzeri kiremitle örtülü çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Girişte sofa ve sol tarafta taşlık olarak düzenlenmiş bir alan vardır. Binanın alt katı ahır olarak düzenlenmiştir. Alt katta, sofanın sağında, pencereleri bahçeye bakan mutfak ve kiler bulunmaktadır. Çatı katında bir oda ve küçük bir sofa bulunmaktadır. Odanın penceresi taşlığa bakmaktadır. İki kanatlı bir kapıyla girilen arka bahçenin ortasında küçük fiskiyeli taş bir havuz yer almaktadır. Bahçe iki kademeli olup ikinci kısma merdivenle geçilmektedir. Konak, 14.09.1984 tarihinde kamulaştırılarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 07.10.2003 tarihinde tahsis edilmiştir. Tokat Atatürk Evi 2007 yılında ziyarete açılmıştır¹³⁷.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı olarak Tokat'a ilk gelişi 25 Eylül 1924 tarihinde gerçekleşmiştir. Eşi Latife Hanımla birlikte çıktığı bu yurt gezisinde Samsun ve Amasya'dan sonra yol boyunca köylülerle görüşerek 25 Eylül 1924 tarihinde Tokat'a gelmiştir. Mülki ve askeri erkân, Tokat ileri gelenleri, esnaf dernekleri, askeri birlikler, okul öğrencileri Tokat'a bir saat mesafeden Mustafa Kemal ve heyeti karşılamışlar, "Yaşla!" sesleri ile halk coşkulu gösterilerde bulunarak, top atışları yapılmıştır.¹³⁸ Geceyi Mustafa Vasfi Bey'in evinde geçirmişlerdir.¹³⁹

<http://www.zilehabercom.blogspot.com.tr/2011/06/essekci-memleketin-tokat-isyan.html>.12.06.2016

¹³⁷Bkz. *Atatürk Evleri*, Yay. Haz. Birnur Koral, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,s.63, Ankara,2007 (EK-8)

¹³⁸Türker, *Atatürk'ün Tokat'a Gelişleri*, s.8

¹³⁹Mustafa Vasfi Süsoy'un evinde geceleyen Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım arasında ciddi bir tartışmanın yaşandığına Şevket Süreyya AYDEMİR Tek Adam isimli kitabında yer vermektedir. AYDEMİR, Mustafa Vasfi Bey'den aldığı bilgileri şu şekilde aktarmaktadır: "... *Bizim de yemek yediğimiz odaya kurulan sofrada davetliler oturmuştur. Yemek yerler. Biraz da sohbet edilir. Saat henüz erkendir. Ama Latife Hanım artık sofradan kalkılması için tutturur. Mustafa Kemal'in sıhhat ve istirahatını düşündüğünü anlatmak için direnir. Paşa, onu biraz oyalar. Ama az sonra istek daha ısrarlı tekrarlanır. Halbuki Mustafa Kemal Paşa, asıl gece yaşar. Hem Tokatlılarla konuşacaktır. Hulasa hem Gazi, hem misafirler sıkılırlar. Gazi yine idare etmek ister. Ama eşi hiddetle yerinden kalkar, yukarı kata fırlar. Gazi üzgündür. Hatta biraz mahçuptur. Fakat biraz ferahlamış görünür. Lakin olaylar bitmez. Bir süre sonra yukarıdaki yatak odasının tahta döşemelerini döven hiddetli ökçe sesleri duyulur. Misafirler çekilmek isterler. Gazi kararsızdır. Ne yapacağını şaşırır. Ama sonunda kendini toplar: Kalkmayacak, eşinin yanına gitmeyecektir. Belki başka yerlerde de söylediği o meşhur sözünü, o gece*

Bütün gece fener alayları düzenlenerek, Mustafa Vasfi Bey'in evinin çevresinde gösteriler düzenlenmiştir. Tokat Valisi, Salih Bozok, Kılıç Ali ve Tokat ileri gelenlerinin bulunduğu misafirlerle akşam yemeği yenmiştir. Kılıç Ali, hatıralarında akşamla ilgili anısını şöyle anlatmaktadır:

“Tokat'ta eski mebuslardan Mustafa Bey'in evinde, bir akşam yemeğinde idik. Vali Sait ve Kolordu Kumandanı Sedat Paşalarla beraber bulunuyorduk. Mustafa Kemal Paşa bir müddet sonra Vali ile Kumandan Paşa 'ya müsaade etti. Onlar gittikten sonra biz bize kaldık. Bu esnada Atatürk birden bire “tuhaf şey” dedikten sonra şu sözleri söyledi:

- Hayatta birkaç kişi için hayali vazifeler icad ederek kendilerini müşkül vaziyetlerden kurtarmışım. Mesela bu Sedat Paşa ile Ali Fuat Paşa'yı (Erkan-ı Harbiye Mektebi Müdürü) Meclis Müdafaa-i Milliye Encümeni, Mücadele-i Milliye 'ye vaktinde iltihak etmediler diye hayli hırpalayacaktı. “Vazife vererek onları ben İstanbul'da bıraktım”. Dedim ve kurtardım. Görüyorsunuz ya şimdi işte biri mükemmel bir kumandan, biride güzel bir tarihi harpçi!”

Atatürk bunları söyledikten sonra; “Entre-nous¹⁴⁰, başkaları da böyle olmadı mıydı? demiştir.”¹⁴¹

Mustafa Kemal Paşa iki gece kaldığı bu evde, Mustafa Vasfi Bey ve ailesi gerekli ihtimamı göstererek misafirlerini ağırlamaya çalışmışlardır. Mustafa Kemal Paşa ertesi gün, valilikte memurlarla bir toplantı yaparak Tokat'ın sorunları konusunda bilgi almıştır. 26 Eylül 1924 akşamı da Musiki Yurdu tarafından verilen konsere katılan Mustafa Kemal Paşa 27 Eylül 1924'de Sivas'a gitmek üzere yola çıkmıştır.¹⁴²

Mustafa Kemal Paşa 21 Kasım 1930 Cuma günü Tokat'a altıncı ve son gelişlerinde de Tokat'lular tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Mustafa Kemal Paşa Belediye'yi ziyaret ettikten sonra, saat 15.00'de misafir edileceği Mustafa Vasfi

oradakilere tekrarlar: —Hayatımda yaptığım hatalardan biri evlenmektir...”(Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: III, s.483-484); İsmet BOZDAĞ, Atatürk ve Eşi Latife Hanım isimli kitabında bu olayı doğrular nitelikte bilgiler vermektedir. (Bkz.s.252-253). Ancak, Mustafa Vasfi SÜSOY'un kızı Nefise Hanım, Kemal TÜRKER ile yaptığı söyleşide böyle bir tartışmanın yaşanmadığından söz etmektedir.(Tokat Kültür ve Araştırma Dergisi, Sayı:13,s.10)<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-52/ataturkun-tokat-gezileri> Erişim Tarihi: 15.03.2016.

¹⁴⁰ Fransızca bir kelimedir.Anlamı “Aramızda” demektir.

¹⁴¹ Kılıç Ali, *KılıçAli Hatıralarını Anlatıyor*, İstanbul 1955, s.291.

¹⁴² Türker, a.g.e s.8. (EK-9)

Bey'in evine gitmiştir. Geceyi yine burada geçirdikten sonra ertesi günü Amasya'yı ziyaret etmek üzere Tokat'tan ayrılmışlardır.¹⁴³

1.2. Mustafa Vasfi Süsoy'un Vefatı

Vasfi Bey, ömrünün son yıllarında böbrek faaliyetlerinin bozulması, kanda üre yükselmesi ve ayaklarda nekroz (doku kaybı) ile oluşan şeker hastalığına yakalanmıştır. Vasfi Bey'in kundura ustası bir hemşerisinin yaptığı kundura dar olduğundan ilk giyişinde ayağını vurmuş ve bu sebeple ayağı yara olmuştur. Şeker hastası olması sebebiyle de yarası kangrene çevirmiş ve ölümü bu sebebe bağlı gerçekleşmiştir.¹⁴⁴ Uzun süre tedavi gördükten sonra Ankara Numune Hastanesi'nde 2 Ekim 1934 tarihinde saat 3.30'da vefat etmiştir.¹⁴⁵ Cenazesi 11 Ekim 1934'te Perşembe günü Hacı Bayram Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra devlet töreni ile Cebeci'deki kabristana defnedilmiştir.¹⁴⁶

Vefatı ile ilgili tezkere meclisin 25 Ekim 1934 tarihli sekseninci birleşiminin birinci celsesinde okunmuş ve diğer vefat eden milletvekilleriyle birlikte Mecliste bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.¹⁴⁷

Mustafa Vasfi Bey'in ölümü Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde şu şekilde yer bulmuştur:

‘Mustafa Vasfi Bey, Büyük Harp'de Gazi Hazretleri'nin ordu kumandanlıkları zamanında bütün cephelerde maiyetlerinde bulunmuş kendini çok evvelden Gazi ve Vatan hizmetine vakfetmiştir. Milli Mücadele 'nin ilk gününden

¹⁴³ Türker, a.g.e s.13

¹⁴⁴ Cenik, a.g.e, s.76

¹⁴⁵ T.B.M.M. Arşivi, 404 NSD, 18.10.1934 tarih ve 4365 Sayılı Dahiliye Vekili'nin Başbakanlık'a yazdığı yazı.

¹⁴⁶ Mezarı için bkz. (EK-6); Merhum Mustafa Vasfi Süsoy'un resmi kayıtlarda vefat ettiği tarihe ilişkin 2 Ekim 1934 tarihe işaret edilirken, mezar taşına ölüm tarihi olmak üzere 10 Ekim 1934 şeklinde bir kayıt düşünülmüştür. Kanaatimizce, defin işlemi 11 Ekim 1934 olduğu için sehven mezar taşına 10 Ekim günü yazılmıştır.

¹⁴⁷ ‘Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine Tokat mebusu Mustafa Vasfi Beyin Ankara Numune hastanesinde tedavide iken (Üremi Diyabet Rie kangireni ve ihtikanından) 11 - X - 1934 tarihinde saat 3,30 da ölmüş olduğu Dahiliye vekillığının 18 - X - 1934 tarihli tezkeresinde bildirilmiştir, arz ederim efendim. 20 - 10 - 1934 Başvekil İsmet”. Bkz. TBMM ZC, Devre 4, İçtima 80, Cilt 24,25.10.1349 (1934), s.7

beri Büyük Şefin izinden ayrılmayan Mustafa Bey, dürüst ve temiz olduğu kadar, sevimli, neşeli bir zattı. Açık yürekliliği ile tok sözlülüğü meclis içinde bütün büyükler yanında ona ayn bir kıymet veriliyordu. Çok samimi ve öz memleket şivesiyle konuşmasından duyulan zevk ayrı bir şeydi.”¹⁴⁸

Mustafa Vasfi Bey’in ölümünden sonra ailesi Nafia Hesap Memuru Salih Süsoy’un yanında yaşamaya başlamışlardır. Eşi Alemşah Süsoy, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yaptığı başvuru ile 5269 sayılı kanun gereğince vatani hizmet tertibinden aylık bağlanılmasını istemiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Genel Kâtibliği’nin 19 Mart 1949 tarih ve 4755 sayılı yazı, Maliye Bakanlığı Emekli İşleri Genel Müdürlüğü’ne gönderilmiştir. ¹⁴⁹Aynı talep kızı Nefise Süsoy’dan da gelmiştir.

1.3. Mustafa Vasfi Süsoy’un Aldığı Madalyalar

Mustafa Vasfi Bey, başarılı askeri hizmetleri nedeniyle Osmanlı Ordusu tarafından gümüş liyakat madalyasıyla mükâfatlandırılmıştır. Bu bilgiyi Mustafa Vasfi Beyin binbaşılığa terfiine dair verdiği dilekçeye cevap içeren Müdafai Milliye Encümeni mazbatasından görmekteyiz: “ ... Tokat mebusu mütekit kıdemli yüzbaşı Mustafa Efendiye ait olan dosya tetkik ve mütalaa edildi. Mumaileyh Mustafa Efendi 5 Kanunusani 1331 tarihinde kıdemli yüzbaşı olduğu ve yedinci ordu kumandanlığı tarafından 27.3.1333 tarihli tahriratla hidematı mesbukasına binaen terfiinin talep olunduğu ve buna mukabil gümüş liyakat madalyasıyla taltif kılındığı... ”¹⁵⁰.

Vasfi Bey’in üstün hizmetleri neticesinde aldığı diğer bir madalya ise İstiklal Madalyası’dır. İstiklal Madalyası Meclis’in 66 nolu Kanunu’na göre verilmektedir. Bu kanununu birinci maddesine göre İstiklal madalyası bilfiil kıta başında, cephede veya dahili isyanları bastırmada fedakarlık gösteren erkan, ümera ve zabitan ve efrat ve milli kahramanlara ve cephe gerisinde yüce amacın gerçekleşmesi için çalışanlara ve istiklali milli uğrunda fedayı hayat eden şehitlerin büyük oğluna, yoksa büyük kızına, yoksa babasına, o da yoksa validesine, o da yoksa eşine verilir. Kanunun beşinci maddesine göre Büyük Millet Meclisi üyelerine verilecek madalyanın şeridi yeşil ve cephede bulunanların kırmızı ve cephe gerisinde olanların beyaz olacaktır. Ancak mebus olup ta aynı zamanda cephede bilfiil görev alanların madalyasının şeridinin yarısı yeşil ve diğer

¹⁴⁸ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 12 Ekim 1934, Numara 4749

¹⁴⁹ Cenik, a.g.e, s.76 (EK-7)

¹⁵⁰ *TBMM ZC*, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,Yıl.1339 (1924), s.365

yarısı kırmızı olacaktır ve bu baptaki teklifin Meclis Reisinin teklifi ve Büyük Millet Meclisince kabul ve onayı lazımdır. İstiklal Madalyası'nın kendisine bizzat Mustafa Kemal Paşanın teklifiyle verildiğini 26 Ocak 1924 tarihli Meclis oturumunda Bozok Milletvekili Avni Beyle girdiği bir diyalogda “... o madalyayı bana bizzat Kemal Paşa vermiştir.” diyerek belirtmiştir.¹⁵¹ Süsoy, 12 Mayıs 1927 tarih ve 334 sayılı meclis kararı ile hem Milli Mücadelede cephedeki başarısı hem de aynı zamanda milletvekili olması hasebiyle kırmızı-yeşil şeritli 1740 sıra numaralı İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Meclis Başkanlığının oylamaya sunulan tezkeresi şu şekildedir: “*Tokad Mebusu Mustafa Bey'in Mücadeleyi Milliyede bilfiil hidematı fedakâranesi sebkettiği anlaşıldığından hamili olduğu yeşil şeritli İstiklâl Madalyasının kırmızı - yeşile tahvili Heyeti Umumiyenin nazarı tasvibine arz olunur.*”¹⁵²

¹⁵¹TBMM ZC, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.3.1339 (1924), s.365 (EK-5)

¹⁵²TBMM ZC, Devre 2, İçtima 66, Cilt 4,12.5.1342 (1927), s.102

İKİNCİBÖLÜM

1. TBMM'NİN AÇILMASI

Ankara'ya gelerek 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulunan Mustafa Vasfi Süsoy'un Türk milletine sağladığı üstün hizmetleri yaşamında edindiği bilgi birikim ve tecrübeleri Milli Mücadele Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren dikkat çekmektedir.

İstanbul'un işgali ve milletvekillerinin bazılarının tutuklanmasından sonra “*salâhiyet-i fevkalâde-yi haiz bir meclisin*”¹⁵³ Ankara'da toplanmasını gerekli gören Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde ilgili makamlara bir emir göndererek yeniden seçim yapılmasını istemiştir¹⁵⁴. Bu kritik günlerde, Meclis'in toplanmasını ve açılmasını güçleştirecek birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. 19 Mart 1920 tarihinde gönderilen talimata karşılık kimi yerlerde duraksamalar ve engellemeler de yaşanmıştır¹⁵⁵. Yaşanan bu gelişmeler de Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis'in açılması noktasında daha hızlı hareket etmeye sevk etmiştir¹⁵⁶.

Yaşanılan tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, Meclisin, 23 Nisan 1920 Cuma günü açılmasına karar verilmiştir. Meclis, 23 Nisan 1920 Cuma günü saat 13.45'te en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Mebusu Şerif Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Meclis'te toplam 337 mebus bulunması gerekirken ilk toplantıya 115 mebus katılabilmıştır¹⁵⁷.

¹⁵³Mustafa Kemal Paşa, “*olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis*” ifadesini kullanma gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir: “Maksadım toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine haiz olmasını sağlamaktı. Fakat bu deyim kullanılması maksadı gereğince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir gerekçesiyle, Erzurum ve Sivas'tan uyarıldım. Bunun üzerine “*salâhiyet-i fevkalâde-yi haiz bir meclis*” deyimini kullanmakla yetindim.” Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, (Yay. Haz.: İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim), TTK Yay., C. I, s.562.

¹⁵⁴*Nutuk-Söylev*, C. I., s.562; Birinci Meclis. anayasa tarihinde görülmemiş bir şekilde iki seçimle, 9 Ekim 1919 ve 19 Mart 1920 seçimi ile kurulmuştur. 17 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye adına bir meclis kurulacağını telgrafla livalara bildirmiş ve 19 Mart tarihli ikinci bir tamim yayınlanarak seçim sürecine girilmiştir. Bkz. Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920–1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare*, İstanbul 2001, s.47.

¹⁵⁵Gelişmeleri Mustafa Kemal Paşa şu şekilde ifade etmiştir: “*19 Mart 1920 tarihli talimat mucibince memleketin her tarafında intihabat, sürat ve ciddiyetle yapılmaya başlandı. Yalnız, bazı yerlerde tereddüt ve mümanaat izhar ettiler ve bunlardan bazıları az bazıları uzunca müddet tereddüt ve mukavemetlerinde ısrar gösterdiler.*” Bkz. *Nutuk-Söylev*, C.I, s.750.

¹⁵⁶*Nutuk-Söylev*, C.I, s.574.

¹⁵⁷TBMM'nin birinci döneminde ne kadar mebusun görev aldığı, bunların ne kadarının son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden geldiği, ne kadarının yeni seçimler sonucunda seçildiği kesinliğe kavuşturulamamıştır. Enver Ziya Karal İstanbul'dan kaçarak Anadolu'ya gelen Mebus sayısını 78 kişi olarak ifade ederken, Yılmaz Altuğ, yeni seçilenlerin 232, Meclis-i Mebusan'dan gelenlerin 92, Malta'da sürgünden dönenlerin 14 olmak üzere tümünün 338 olduğunu, Sebahattin Seleğ ise toplam üye sayısının 300 kişi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, 1964, s.29; Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılap Tarihi (1919-1938)*, 8. Baskı, İstanbul 1997, s.39; Sebahattin Seleğ, *Milli Mücadele*, C. II, İstanbul 1970, s.335. I. Dönem Milletvekillerinin eğitim durumu meslekleri için bkz. Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2001, s.105-109; Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, 3. Baskı,

2. MUSTAFA VASFİ SÜSOY'UN MECLİS FAALİYETLERİ

Mustafa Vasfi Süsoy, Birinci Devre TBMM seçimleri neticesinde Tokat'tan milletvekili seçilmiştir¹⁵⁸. 28 Haziran 1923 tarihinde gerçekleşen İkinci Devre TBMM seçimleri neticesi Süsoy, Meclis'e yeniden girmiştir. Arşiv kayıtlarında 10 Temmuz 1923 tarihli mazbata evrakı üzerinde kendi el yazısı ile kaleme aldığı evrakı üzerinde özetle şu ifadeler yer verilmiştir:

“Uzun müddet şemali ve cenubi Arnavutluk'ta, Edirne havalisinde vilayati şarkiyede bulundum. İstiklal ve istihlas-ı vatan ve millet gayesiyle müteşekkil büyük millet meclisine aza olarak geldim. O şerefli vazife ve gayeyle hâlâ çalışmaktayım.

Memleketin yer yer düşman kuvvetleri tarafından haksız yere işgali sıralarında Gazi-i Muhterem ve Reis-i mübeccelemiz, Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle birlikte Anadolu'ya geçtim. Mücadele-i Milliye esnasında Ferit Hükümeti tarafından yapılan Tahdid-i sin kanunuyla takaiide sevk edildim. Harb-i Umumi bidayetinden beri kahraman reisimiz Gazi Paşa Hazretleri maiyetinde bulunmak ve karargâh kumandanlığı ifa etmiş olmakla müftehir ve bahtiyarım.”¹⁵⁹

TBMM İkinci Devre Tokat Kazalarına Mahsus Seçim Neticeleri

Mebus Namzetlerinin İsimleri	Her Kazadan Aldığı Rey Miktarı					
	Merkez Kazası	Zile Kazası	Erbaa Kazası	Niksar Kazası	Reşadiye Kazası	Artova Kazası
Bekir Sami Bey	82	81	96	50	49	24
Emin Bey	82	82	96	50	49	24
İzzet Bey	82	82	95	50	49	24

İletişim Yay., İstanbul 2003; İsmet Türkmen, “I. TBMM Hükümeti Döneminde İsmail Fâzıl Paşa'nın Nafia Vekilliği Görevi (1920-1921), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 3, Aralık 2008, s. 135-158.

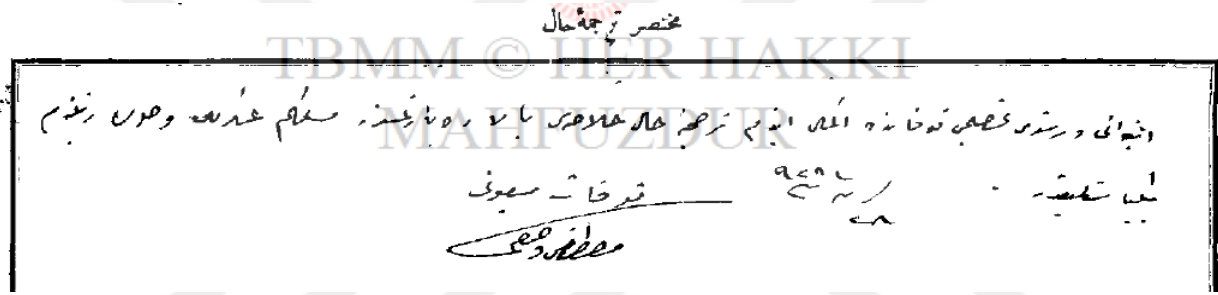
¹⁵⁸TBMM Arşivi, 404 NSD, No. 1. (EK-1)

¹⁵⁹TBMM Arşivi, 404 NSD, 25 Ekim 1923 Tarihli Tercüme-i Hâl Kâğıdı/2. (EK-2)

Mustafa Vasfi Süsoy	81	82	95	50	49	24
------------------------	----	----	----	----	----	----

İlk toplantısını 1 Kasım 1927 tarihinde yapacak olan TBMM’de üçüncü kez toplamda 509 oy alarak Tokat milletvekili seçilmiş olan Mustafa Vasfi Süsoy da hazır bulunmuştur¹⁶⁰. Vasfi Süsoy bu seçimde sırasıyla Tokat merkezden 125, Zile’den 95, Erbaa’dan 99, Niksar’dan 65, Reşadiye’den 80 ve Artova’dan 80 olmak üzere toplam 509 oy ile milletvekili seçilmiştir.

**Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne 3. Devrede A’za İntihap Olan Mustafa
Vasfi Süsoy’a Ait Tercüme-i Hal Varakası**

Muhtasar Tercüme-i Hal

İbtidai ve rüştiye tahsilimi Tokat’ta ikmal ettim. Tercüme-i hal hülasası balada yazılmıştır. Mesleğim askerlik ve son rütbem binbaşılıktır.

Tokat Mebusu

Mustafa Vasfi

¹⁶⁰TBMM Arşivi, 404 NSD, 25 Ekim 1923 Tarihli Tercüme-i Hal Kâğıdı/2. (EK-3)

25 Nisan 1931 tarihinde yapılan TBMM 4. Dönem seçimlerinde, 63 seçim çevresinden toplam 317 milletvekili seçilmiştir. 1934 yılına kadar devam edecek olan Meclis'e Tokat milletvekili olmak üzere Mustafa Vasfi Süsoy Tokat merkezden 109, Zile'den 89, Erbaa'dan 101, Niksar'dan 49, Reşadiye'den 81, Artova'dan 48 oy almak suretiyle girmiştir¹⁶¹.

1920-1934 yılları arasında dört dönem milletvekili olarak görev aldığı TBMM'de Mustafa Vasfi Bey, söz konusu dört ayrı dönemde İrşad, Orman ve Madenler, Millî Savunma ve Dilekçe Komisyonlarında çalışmıştır. Mustafa Vasfi Bey, farklı konulara ilişkin olmak üzere; Meclis'in 1. Yasama döneminde (6) sı gizli oturumlarda kürsüde (22) defa, Meclis'in 2. Yasama döneminde (1) i gizli oturumda olmak üzere toplam (13) ve 3. Yasama döneminde (1) defa aleni oturumda söz almıştır.

Vasfi Bey, 1. Yasama döneminde Karahisar Şarki Vekili Mustafa Bey'in, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tadiline dair teklifinin reddine ve memurların sık sık başka yerlere atanması konularına ilişkin (2) adet tahrir (önerge), 2. Yasama döneminde ise binbaşılığı rütbesine terfi hakkının elinden alındığına ilişkin olmak üzere (1) adet tahrir vermiştir. Vasfi Bey'in milletvekilliği sürecinde yalnız bir defa, tehcir edilen Ermenilerin taşınmaz mallarının bu mallar üzerinde intifa hakkı sahibi olan vatandaşlara verilmesini içeren kanun teklifinde bulunduğu görülmüştür. İlgili kanun teklifini diğer bazı milletvekilleri ile beraber Vasfi Bey, Meclis'in 1. Yasama döneminde vermiştir.¹⁶²

Yukarıda istatistiği verilen konuşmaları, tahrirleri ve kanun teklifini bulabileceğimiz TBMM zabıt tutanakları; Mustafa Vasfi Bey'in kişiliğine, memleketine ve milletine olan bağlılığına, milli egemenlik hassasiyetine ve daha birçok konuya ilişkin güçlü veriler içermekte ve bu dokümanlar Mustafa Vasfi Süsoy'un yalnız milletvekilliği kariyerini anlatmada değil "*Mustafa Vasfi Süsoy 'kimdir?'*" sorusunu, özgeçmişindeki somut bilgileri kullanmak yerine öznel yorumlarla cevaplamada da en önemli materyali teşkil etmektedir. Bu sebeple çalışmanın devamında tutanaklar üzerinden genel hatlar itibariyle bir Mustafa Vasfi Süsoy profili oluşturulmaya çalışılacak ve son olarak Vasfi Bey ve diğer ilk dönem milletvekillerinin katılmış olduğu önemli anketten bahsedilecektir.

¹⁶¹ TBMM Arşivi, 404 NSD, 25 Ekim 1923 Tarihli Tercüme-i Hâl Kâğıdı/2. (EK-4)

¹⁶² https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.tutanak_hazirla Erişim Tarihi: 06.01.2015

2.1. Mustafa Vasfi Beyin Birinci Gruba Mensubiyeti

Mustafa Vasfi Bey, Milli Mücadele'nin başlangıcında yanında yer aldığı Mustafa Kemal Paşa'yla Meclis günlerinde de aynı doğrultuda hareket etmiştir. Vasfi Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun bir üyesiydi.¹⁶³ Aşağıda belirtilecek Meclis faaliyetlerinden Vasfi Bey'in mensubu bulunduğu grubun genel özelliklerini benimsediğini görmekteyiz.

TBMM'nin 4 Ağustos 1921 tarihli gizli oturumunda İstiklal Mahkemeleri üyelerine verilecek tahsisat ve harcırahlara ilişkin Karesi milletvekili İbrahim Bey'in vermiş olduğu takrir üzerine Mustafa Vasfi Bey söz alır ve mahkemelerin üyelerinin vazifelerini uygun şekilde yerine getirebilmeleri için gereken parasal imkânı sunmak gerektiğini belirtir:

*“Geçen seneden bugüne kadar bu kadar para verildi. Hapse koymak kolay şey mi, hükkâmdan parayı neden esirgiyorsunuz? Bir hâkim vazifesini hakkile yapar ve çalışırsa ne için parayı esirgeyelim? İki yüz lira bugün şahsımıza kifayet etmiyor. Mahkeme kolay değildir. Hamiyeten giden arkadaşlar kalksın. Hani ya?. Kimse gidemez. (Hamiyeten hepsi giderler sesleri) Değil öyle verdiğiniz para ile...(Söyle, söyle bakalım verdiğimiz para nedir sesleri) İstiklâl Mahkemesine intihab edilecek arkadaşlara harcırah verilecek, yevmiye verilmeyecektir, denilmişti. Tekrar mevzuubahis edilmesini anlamıyorum.”*¹⁶⁴

Erzurum milletvekili Cazim Bey'in İstiklal Mahkemelerinin idam haricindeki diğer kararlarının da TBMM onayına tabi tutulmasını içeren kanun teklifi, Layiha Encümeni tarafından reddedilmiştir. Ret mazbatasının Meclis'in 24 Aralık 1923 tarihli oturumunda onaya sunulması üzerine (Vasfi Bey, mazbatayı onaylayan 100 isimden biridir) ret mazbatasını Meclis onayından olduğu gibi geçmiştir.¹⁶⁵

12 Şubat 1924 tarihli Meclis oturumunda, 1. Gruba muhalif olan vekillerden İstanbul milletvekili İsmail Canbolat Bey'in¹⁶⁶ bazı milletvekillerinin mektuplarının Meclis memurlarınca açıldığına dair takriri okunur. Takrir metni şu şekildedir:

¹⁶³ Cenik.a.g.e s.138

¹⁶⁴ TBMM ZC, Devre 1, İçtima 2, Cilt 2, 4.8.1337 (1921), s.156

¹⁶⁵ TBMM ZC, Devre 2, İçtima 73, Cilt 4, 24.8.1339 (1923), s.448

¹⁶⁶ İsmail Hakkı CANBULAT (1880, İstanbul - 13 Temmuz 1926), Türk siyasetçi. Harp Okulu'nu bitirdikten sonra, Manastır ve Selanik'te görev yaptı. Meşrutiyetin ilanını sağlamak için Makedonya'da yapılan çalışmalarda büyük rol oynadı. Meşrutiyetin ilanı üzerine İstanbul'la gelerek Harp Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. 1912 yılında İzmit milletvekili olarak mebuslar meclisine girdi. Balkan Savaşı'na gönüllü yedek subay olarak katıldı. Savaşın sona ermesiyle Milli Emniyet ve birkaç ay sonra Emniyet Genel Müdürlüğü'ne atandı. İstanbul valisi ve İstanbul şehremini oldu. 30 Temmuz 1918 tarihinde Dahiliye Nazırlığına getirildi. 30 Eylül'de bu görevden ayrıldı. Mütareke devrinin başında İttihat ve Terakki'nin kendini feshi kararı almasından sonra Teceddüt Fırkası (Yenilenme Partisi) kurucuları arasında bulundu. Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından

“Riyaseti Celileye

Bir müddetten beri bâzı rüfeka mektuplarının açılmakta olduğundan şüphe etmekte idiler. Hattâ dün açıldığı pek belli birkaç zarfı da bir refikimiz bana göstermiştir. Bunun tevliid ettiği şüphe üzerine bugün kilitli olan çekmecemden aldığım bir mektubun açıldıktan sonra acemice kapatılmış olduğunu fark ettim ve o dakikada salonda bulunan rüfekaya ibraz ettim. Görenler kanaatimi teyid ettiler. Mektupların mahremiyeti ve masuniyetine riayet etmek, hürriyetin eskimiş en tabiî ve basit kavaidi sabitesindendir. Keyfiyetin hemen Dahiliye Vekilinden istizahını ve Meclisi Âlice intihap buyrulacak bir heyet marifetiyle Ankara, İstanbul postanelerinde tetkikatı muktaziyenin icrasiyle mesullerinin zahire ihracı hususunun tahtı karara alınmasını teklif ve rica ederim. İstanbul Mebusu İsmail Canbulat”¹⁶⁷

Takririn okunmasından sonra diğer bir muhalif isim olan Karesi Milletvekili Ahmed Süreyya Bey¹⁶⁸, takrir içeriğini destekleyici bir konuşma yapar: “Efendiler postanelerde veya postaneler haricinde mektupların açılması meselesi hakkında açılan şu istizahta sarihan ismim geçmese ve hâdiseden bahsedilmeseydi şu işe karışmamaya azmetmiştim; bugün değil, on gün evvel de değil; bir ay evvelde de değil, beş altı aydan beri bâzı mektupların şahsımıza gelmediği ve bâzı mektuplarımızın mürselünileyhlerine (Kendisine birşey gönderilen) gitmediği vâkidir.”¹⁶⁹

Tartışma sırasında Vasfi Bey, söz alır ve muhalif isimlerin gereksiz bir şüphe içinde olduklarını ima eder: “Reis Beyefendi! Anlayamadığımız şeyler var. Diyolar ki bizi takip

tutuklandı ve İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Sürgünden döndükten sonra 1923 yılında TBMM İstanbul II. Dönem İstanbul milletvekili oldu. Rauf Bey'le birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu ve yöneticileri arasında yer aldı.1926'daki İzmir Suikastı'nın ardından tutuklandı. İzmir'de Atatürk'e düzenlenen suikastla ilgisi olduğu iddiasıyla İzmir'de İstiklal Mahkemesi kararıyla 1926'da asılarak idam edildi. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_Canbulat Erişim Tarihi: 01.03.2016

¹⁶⁷TBMM ZC, Devre 2, İçtima 100, Cilt 5, 12.2.1340 (1924), s.734

¹⁶⁸Süreyya ÖRGEEVREN, (d. 1888, Sındırgı, Balıkesir) - (ö. 7 Ağustos 1969), Türk siyasetçi.

İstanbul mezunudur. Razlıp, Taşoz İlçesi Savcılığı, Edremit Savcılığı, Karahisar-ı Sahip Bidayet Mahkemesi Başkanlığı, Hayrabolu Hakimi Münferit Yardımcılığı, Dava Vekilliği, Aydın Sulh Hakimliği, Yazarlık, II. Dönem Karesi, IV. Dönem Aksaray, V., VII. ve VIII. Dönem Balıkesir, VI. Dönem Bitlis Milletvekilliği yapmıştır. II. Dönem Şark İstiklal Mahkemesi Savcılığı yapmıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır. İstiklal Mahkemesi göreviyle ilgili anılarını Dünya Gazetesi'nde 1957 yılında yayımlamıştır. Daha sonra anılarını "Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi Vesikalar, Olaylar, Hatıralar" isimli kitapta toplamıştır.Bk.z (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_S%C3%BCreyya_%C3%96rgeevren Erişim Tarihi: 01.03.2016)

¹⁶⁹TBMM ZC, Devre 2, İçtima 100, Cilt 5, 12.2.1340 (1924), s.744

ediyorlar. Kim takip ediyor? Doğrusu ben şüphede kalıyorum. Bizi takip eden varsa meydana çıksın!”¹⁷⁰

Mustafa Vasfi Bey, Kurucu Meclis’in çıkarmış olduğu iki önemli kanunda teklifi veren milletvekilleri grubu içinde yer almıştır. Bu kanunlar Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanundur. İki kanun teklifi de Meclisin 3 Mart 1924 tarihli toplantısında görüşülmüştür. Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Vekaletlerinin kaldırılmasına dair 58 milletvekilinin verdiği kanun teklifinin başlangıç metni şu şekildedir:

“Riyaseti Celileye

Din ve ordunun siyaset cereyanları ile alâkadar olması birçok mahaziri dâidir. Bu hakikat bütün medeni milletler ve hükümetler tarafından bir düsturu esasi olarak kabul edilmiştir. Bu noktai nazardan yeni bir hayat varlığı temin etmek vazifesini deruhde eden Türkiye Cumhuriyeti Teşkilâtı Esasiyesinde zaten muhaddes olan Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti ile Erkânı Harbiyeyi Umumiye Vekâletinin mevcut olması muvafık olamaz. Şer'iyeye ve Evkaf Vekâletinin; ilgasına nazaran da bütün evkafın millete intikal etmesi ve ona göre de idare edilmesi tabîi bir neticedir. Binaenaleyh berveçhi âti mevaddm derakap bugün ve müstacelen müzaekre olunarak kanuniyet kesbetmesini teklif eyleyiz.”¹⁷¹

Kanun teklifinin maddelerinin tek tek oylanarak kabulünden sonra 58 milletvekilinin verdiği Tevhidi Tedrisat Kanunu teklifi okunmuştur. Teklifin başlangıç metni şu şekildedir:

“Riyaseti Celileye

Bir devletin irfan ve maariî umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibariyle vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmî ve asrî ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimatı Hayriye Devrinde saltanat münderisei Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevlid etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesaniüt gayelerini külliyyen muhildir. Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti

¹⁷⁰TBMM ZC, Devre 2, İçtima 100, Cilt 5, 12.2.1340 (1924), s.744

¹⁷¹TBMM ZC, Devre 2, İçtima 2, Cilt 7,3.3.1340 (1924), s.21

dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyeti Celileden rica ederiz.”¹⁷²

Yine aynı şekilde kanun teklifinin maddeleri tek tek oylanmış ve teklif kabul edilerek kanunlaşmıştır. Müzakereler sonrası Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Bey ve aralarında Vasfi Beyin bulunmadığı diğer 50 milletvekilinin hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurtdışına çıkarılmasına dair vermiş oldukları kanun teklifinin görüşmelerine geçilmiştir. Bu görüşmeler sırasında teklife karşı çıkan Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey ile teklifi destekleyen Mustafa Vasfi Bey arasında sert bir tartışma geçmiştir:

“ZEKİ B.— Ben milletin efradındanım, fırkanın değilim. Umdelerden bahsetmeye salâhiyetim vardır. Burası hür bir kürsüdür. Zatiâlileri de çıkarsınız. Burada noktai nazarınızı söylersiniz. Acaba bu umdei esasiyeler dâhilinde böyle ananati milliyemizi ani surette sarsmak ve yıkmak usulleri de dâhil mi idi? Bu gün memleketin her hangi bir tarafından mesaili iktisadiyeyi, mesaili siyasiyeyi ve dahiliyeyi ve ziraiyeyi hallettik de yalnız 'bu vaziyetin içerisinde yapılmak istenilen bu mu kaldı? (Gürültüler) 'bendenize öyle geliyor ki, bunun zamanı henüz gelmemiştir ve gelmediğine kainiyim. Hilâfeti Hanedanı Âli Osmana aidolup Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlâkan erşat ve aslâh evlâdi intihabolunur» Heyeti Celilenizin vermiş olduğu bu kararı kaldırmış olan ayrıca bir lâyihai kanuniye var mıdır?

MUSTAFA B. (Tokad) — O karar ile bunun arasında fark var. Ondan sonra neler oldu haberin var mı? Uyuma!

ZEKİ B. (Gümüşhane) — Efendiler biz saltanata düşman değiliz, eşhasa (şahıslar) düşmanız. Zira bugünkü günde gördüğüm vaziyet şudur: Cumhuriyet, devam ettiği halde saltanata doğru yürüyor.

REİS — Biliyorsunuz ki Zeki Bey, Halk Fırkasına mensub olmıyan yegâne âzadır. Bumun mütalâatını sükûnetle dinlemek mecburiyetindediniz. Hiçbir zaman asabiyet içerisinde bulunmak doğru değildir. Olmıyacak bir hal oluyor.

MUSTAFA VASFI B. (Tokad) — Reis Bey! Saçma sapan söylüyor.”¹⁷³

¹⁷²TBMM ZC, Devre 2, İçtima 2, Cilt 7,3.3.1340 (1924), s.25.

¹⁷³TBMM ZC, Devre 2, İçtima 2, Cilt 7,3.3.1340 (1924), s.31-33.

Tutanaklardan anlaşılacağı üzere Vasfi Bey, Ankara'da kurulan yeni rejimin ayakta kalması için önemli bir hukuk enstrümanı olan İstiklal Mahkemeleri'nin kararlarının tamamının Meclis onayına sunulmasını içeren ve bu mahkemelerin kolay karar alabilmelerini güçleştirecek nitelikte olan teklifin karşısında yer almış, bu mahkemelerin etkili faaliyet gösterebilmeleri için üyelerine maddi olanakların sunulmasını talep etmiş, Meclisteki muhalif milletvekillerinin siyasi iktidarca takip edildikleri hususunda yersiz bir şüpheye düştüklerini dile getirmiş, hanedanın yurtdışına çıkarılmasını desteklemiş ve en önemlisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Şeriye ve Evkaf ile Erkânı Harbiye Vekâletlerinin Kaldırılmasına Dair Kanunların hazırlayıcıları arasında bulunmuştur. Tüm bu siyasi faaliyetleri Vasfi Beyin diğer 1. Grup milletvekilleri gibi cumhuriyetçi ve inkılâpçı bir düşünceye sahip olduğunu göstermektedir.

2.2. Mustafa Vasfi Bey'in Millet Hukukuna Riayeti

Mustafa Vasfi Bey, kendilerini milletvekili olarak seçen millete karşı büyük bir sorumluluk taşıdıklarını, halkın eğitim, mahkemeye erişim gibi her türlü sorununu Meclis'te çözmek ve toplanan vergileri yine millet ihtiyacı için gerektiği gibi kullanmak yükümlülüğü altında bulduklarını sürekli beyan etmiş ve Meclis faaliyetlerinde de bu istikamette hareket etmiştir.

Tokat'ta eğitim dönemi başladığı halde okulların açılmamasının sebebine dair Vasfi Bey ve diğer Tokat milletvekillerinin yazılı sorusu Meclis'in 4 Aralık 1920 tarihli oturumunda dönemin Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey tarafından cevaplanmıştır. Rıza Nur Bey, para olmadığı için öğretmenlerin maaşlarının verilemediğini, dolayısıyla okulların açılmadığını açıkça belirtir:

"...Fakat bundan evvel de üç sual takriri vardır. evvelâ Tokad mektepleri hakkında Mustafa ve Rifat Beylerin takrirleri var ki niçin kapanmıştır diye. Efendim 11 Eylül tarihinde muallimler biliyorsunuz ki daima sızlanıyorlar ve Devletin bütün memurlarından daha mağdur olan muallimlerdir. Diğerleri maaş alabilirlerse de bunlar alamaz. Hiç bir vakitte onlarla müsavi tutulamaz. Bu hususta bendeniz pek çok defa teşebbüsatta bulundum. Meclisi Âlinin de bundan malûmatı vardır. Tokad maarif memurlarının dokuz aydır maaşları duruyor. Şimdi muameleyi bendenizden sordunuz. Bu hususta cereyan etmiş vukuat dosyaları mevcuttur. Zile'den telgraflar alıyoruz. Şikâyet ediyorlar, maaş alamıyoruz diyorlar. Biz de bunun üzerine Maliye vekâletine bu tezkereyi yazıyoruz.

....Görüyorsunuz ki peşini bırakmıyoruz. Meseleyi daima takip ediyoruz. Üst üstüne. Fakat ne yapayım? Para cebimde değil ki çıkarayım vereyim. Olsa kendi kesemden vereceğim, o kadar fecidir. Bunların, yazdıklarını getirsem okusam....”¹⁷⁴

Bu açıklamanın üzerine Vasfi Bey, çeşitli aralıklarla söz alır ve bu konuşmalarında durumun vahametini belirtir ve sert eleştirilerde bulunur:

“—Maliye vekâletiyle anlaşın da bize meseleyi bildirin. Bu mektep meselesine bugün şimdi bir karar verilmelidir. Bunu neticelendirilmeli. Evlâdı vatan okumuyor. Çocuklar cahil kalıyor. On beş sene sonra okumuş kimse bulunmayacak, para mı verecekler? Ne vereceklerse bu mesele bitmeli.

— Bundan sonra ben ne yapacağım? Çocuklarım okumadıktan sonra...

— (Dr. Rıza Nur Beye hitaben) Beyefendi senin vazifen her şeyden ağırdır. Harbiye, Maliye vekilinin vazifesinden daha ağırdır, evladı vatan yetiştirilmezse katiyen hiçbir şey olamaz. Şuradaki gayrimüslimleri görelim. Yazıktır, günahtır.

— Benim livamın nüfusu yüz bin küsurdur, burada münevver olarak iki kişi bile yoktur. Neden mektepleri Bursa'ya, İstanbul'a yaptılar da bizimkileri maariften mahrum bıraktılar. Bu derdi biz halledeceğiz.

— (Kürsüye çıkarken şiddetli alkışlar). Biz buraya bir gaye için geldik. Halbuki hiç bir şey yaptığımız yoktur ve bir şey de neticelenmemiştir. Şurayı iyi bilelim ki bunun neticesi bizim için vahimdir. Mekteplerimiz kapanıyor, cephede askerimizden hiç bahsettiğimiz yoktur, Rüsumat kanunu, bilmem bu kanun, şu kanun... Bunlar bize lâzım değildir. Onu sonra düşünelim. Bugün önümüzde bir düşman var, cehil. Ondan kurtulmak için çocuklarımızı okutalım. Sonra buraya geliyoruz. Vekil Bey geliyor diyor ki: şöyle oldu, böyle oldu, böyle gitti. Mütalâa ile vakit geçiriyor. Bu böyle olmaz. Bunu neticelendirmeli. Çocuklarımızı okutturmamız. Şimdi maarif yok. Bak söylüyorum. Benim itimadım yok. Sonra yol yapan Nafia yok, bir çok vekâletler vardır ki ismi var cismi yoktur. Bunu böyle bilin! Buraya geliyor, şöyle oluyor, böyle oluyor diyoruz. Hiç bir iş, görmüyor ve alkışla vakit geçiriyoruz. Vazife yapan yoktur. Bugün bir beye on bin kuruş veriyoruz. Yirmi bin kuruş verelim. Yalnız o adam vazifesini yapsın, çalışsın. Çalışan yoktur. Yalnız evine gitsin, oradan dairesine gelsin. Vekil Bey'den sorarım. Samsunda bir maarif müdürü vardı, Tokad'a gönderdi. Neden gönderdi? Ne kabahati vardı? Bursa'dan bir maarif müdürünü Samsun'a tâyin ettiler,

¹⁷⁴TBMM ZC, Devre 1, İçtima 108, Cilt 6,4.12.1336 (1920), s.204

Tokad'dakini kaldırdılar. Hep ehliyetsiz iseler taretmeli idi, ehliyetli ise yerinde tutmalı idi. Fasıl para yoktur? Para vardır. Fakat idare ehillerin elinde değildir, idare edemiyorlar. Bir zaman fazla fazla harcirahlar verildi. Yine veriyorlar. Bursa'dan gelen memuru kayıracak. Öyle şey mi olur? Ne diyeceğim? Bu maarif meselesi hallolunmalı, mektepler açılmalıdır ve yapılan şeyler müsmir(Verimli) olmalıdır. Böyle el çırpma ile iş bitmez. Mademki milletin vekiliyiz, günahdır, yazıktır, Bu kadar para alıyoruz. Yazıktır millete efendim. Yoksa millete karşı mesulüz.”¹⁷⁵

TBMM'nin 26 Aralık 1920 tarihli toplantısında Vasfi Bey'in bir takririni okunmuştur. Bu takririnde Vasfi Bey, memurların sık sık memleketin başka yerlerine atandığını, bu atamalar nedeniyle devletin verdiği harcirahların bütçede açık vermeye neden olacağını söylemekte ve durumdan şikâyetçi olmaktadır:

“Riyaseti Celile'ye

Madde .1. — Büyük Millet Meclisinin bidayeti teşekkülünden şu güne kadar vilayet ye livalar ve kazaların idare memurlarının, sık sık değişmesi yüzünden Hazinesinin harcirahından dolayı bir milyon liradan fazla ızzar edildiği görülmektedir ve Mecliste her gün Maliye Vekili bütçenin açığından bahsederek Heyeti Kiramı tehdit etmektedir.

Madde 2. — Bir memurun hini (gerekli) tâyininde mahiyeti ve evvelki memuriyeti hakkında tahkikat yapıldıktan sonra ona göre hareket edilmesi iktiza eder.

Madde 3. — Tâyin edilecek memurların tevdi edilecek memuriyetin ehli olmasına itina edilmesi lâzımdır.

Madde 4. — Devairden şimdiye kadar kaç memur değiştirilmiş ve ne kadar harcirah verilmiş olduğunu mübeyyin müfredatlı cetvelin Meclisi Alinize verilmesinin Heyeti Vekiliye havalesini teklif ederim. 26 Kânunuevvel 1336 Tokad Mebusu Mustafa”¹⁷⁶

Takrir Meclis Başkanınca oylamaya sunulmuş ve hazır bulunan milletvekilleriince kabul edilmiştir. TBMM'nin 12 Mart 1921 tarihli toplantısında Tokat milletvekili Rifat Bey ve Vasfi Bey'in Tokat Bidayet Mahkemesinin kaldırılması nedeniyle Adliye Vekaleti'ne verdikleri ve oylama sonucu reddedilen istizah takririni (soru önergesi) Meclis'te yoğun

¹⁷⁵TBMM ZC, Devre 1, İçtima 108, Cilt 6,4.12.1336 (1920), s.205-218

¹⁷⁶TBMM ZC, Devre 1, İçtima 122, Cilt 7,26.12.1336 (1920), s.32

tartışmaların cereyan etmesine sebep olmuştur. Söz alan Rifat Bey'in konuşması takrir içeriğini anlatmada yeterlidir:

“Efendiler! Bugün her livada mevcut olduğu gibi Tokad'da da bir liva (sancak,tugay) mahkemesi mevcut idi. Yani liva mahkemesi hem hukuk ve hem cinayete bakardı. Adliye Vekili Beyefendi Amasya'da bir İstinaf Mahkemesi¹⁷⁷ tesis etmiş, tutmuş Tokad'm, Zile, Erbaa kazalarını yani cinayet işlerini oraya vermiş ve Reşadiye kazalarını da ta bilmem Karadeniz sahilinde Ordu denilen sancağa, Tokad'ı da Sivas'a raptetmiş; yani üç sancağa Tokad adliyesini taksim etmiş. Efendiler; Tokad Sancağının size cesametini (büyüklüğünü) anlatayım. Sivas, Yozgad, Çorum, Amasya, Samsun, Karahisarı Şarki livalariyle hemhudut, garptan şarka (230) kilometre, cenubtan şimale (güneyden kuzeye) (130) kilometre mesafede cesim(büyük) bir sancaktır. Her ırktan İslâm, her mezhepten Hıristiyan var. Hattâ Yahudi bile vardır. Yani civardaki sancakların hepsinden büyüktür. (250) bin nüfusu vardır. Oradan daima üç mebus çıkar. Zaten Tokad Cinayet Mahkemesi livanm işlerini görmekten âciz idi. İstatistikler bunu ispat eder. Hattâ bir zamanlar tasavvur edildi ki Tokad Cinayet Mahkemesinden bir kısmı cinayet işleri alınsın diye. Mahpuslar daima altı yüz - sekiz yüz arasındadır. Acaba Adliye Vekili hapisaneleri nazarı itibare aldı mı, mahpuslarımız orada boğulacak mı, dar hapisanelerde?... Ordu hapisanesi elli kişi almaz diyorlar, bunu bilenler var. Amasya hapisanesi de kendi hapislerini istiab etmiyor, bunu da bilenler var. Bir de bu yedi yüz, sekiz yüz kişinin yani mahpusinin dört, beş bin şahidi, müddeisi ve sair alâkadarları var. Bunların tabî o mahkemeye gitmesi lâzım gelir. Bunlara verilecek harcırahla acaba kaç mahkeme teşekkül eder? Rica ederim. Bunu düşünün. Bana diyor ki bunların ifadelerini istinabe suretiyle alacağız. Bir müttehemin gıyabındaki şahadet ile huzurundaki şahadette ne kadar fark vardır? Bunu adliyeciler bilir. Sonra müttehem onun hakkında ısrar ederse şahit hakkında itiraz eder, bir şeyler söyler. İstinabe için eskisi gibi evrak yine gidip gelecek mi?¹⁷⁸

Tartışmalar sırasında Vasfi Bey alkışlar arasında söz almış ve adliye teşkilatının işlevsizliğine ilişkin eleştirilerde bulunmuştur:

¹⁷⁷Sulh ve asliye mahkemeleri vb. ilk derece mahkemeler ile temyiz mahkemeleri arasında yer alan ikinci derecede yüksek mahkeme.

¹⁷⁸TBMM ZC, Devre 1, İçtima 6, Cilt 9,12.3.1337 (1921), s.72

“Yalnız iş alkışlamakla bitmez. Milletın hukuku kayboluyor, mesele tenevvür etsin. Hepiniz bilirsiniz ki, efendiler; Bu millet neden memnun ise onu yapmalıdır. Bugün size sorarım: Ciheti adliyeden millet memnun mudur? Başka bir şey sormuyorum. Teşkilâtı adliyeyi, halkın memnun olacağı bir şekilde ifrağ etmeli. Etmezsek yaşayamayız. Bunu iyi bilin. Bugün Sırbiye'de de bir belediye heyeti var. Sekiz köyü bir yere raptetmişler, o heyetin adliyesi de var, mülkiyesi de var. Bir cinayet olduğu zaman o heyet hemen tahkikatını yapıyor, dört gün sonra hükmünü veriyor ve mücrimi hapse tıkıyor. Biz de ise müddeiumumi sana kızıyor, haydi; hapse sokuyor; iki sene, üç sene, yatıyorsun, ondan sonra beraat edebiliyorsun. Biz teşkilât yapıyoruz, milleti sağa ve sola oynatıyoruz. Böyle olmaz ki... Hâkimi münferit usulünü bizde kabul ediyoruz; buna bir şey demiyoruz; fakat halk Sivas'a gitsin, bu olmaz. Sivas mebusları da bilirler ki: Yenihan yolu kışın kapalıdır, Sivas'a kim gidecek? Kimse gidemez. Şuraya biz içtima ettiğimiz tarihten itibaren, jandarmadan şikâyet ediyoruz. Adliyeden şikâyet ediyoruz. Halka yakın bir surette adliye teşkilâtı ile jandarmayı ıslah etmek için uğraşıyoruz, sonra memleket de her gün şikâyet ediyor, şöyle geldi, böyle gitti diyorlar, biz mahkemeyi vermeyiz diyorlar, her halde orada mahkemenin kalmasını ben teklif ediyorum.¹⁷⁹

Tartışmaların devamında Kırşehir Vekili Yahya Galip Bey'in sözü üzerine Vasfi Beyin Tokat halkının ildeki mahkemenin kapatılarak haklarının zayi edilmesi halinde isyan edeceklerine dair cevabı Vasfi Beyle Lazistan Vekili Osman Bey arasında ilginç bir diyalog doğurmuştur:

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) — İtimat ve ademi itimat veriniz, fakat bir mesele vardır, onu halledin, ben öyle bir usule tâbi değilim. Meselede deniliyor ki, buranın ahalisi mağdur oluyor. Sivas'a gidemez. Peki bir sual soruyorum Heyetten; demek ki Tokadlıların hukuku zayi olsun, ne olursa olsun biz Adliye Vekiline itimat için bunu kabul ediyoruz.

MUSTAFA B. (Tokad) — Doğru değildir Ahali isyan eder, ihtilâl çıkarır.

OSMAN B. (Lazistan) — İhtilâl edemezsiniz ve ettiğiniz vakit kafanız kırılır.¹⁸⁰

TBMM'de 12 Mart 1921 tarihinde yapılan gizli oturumda Doğu Bölgesinde bazı üst düzey memurların vergi tarh etmek gibi Tekalif-i Milliye Kanunu'na aykırı yetki

¹⁷⁹TBMM ZC, Devre 1, İçtima 108, Cilt 6,4.12.1336 (1920), s.75

¹⁸⁰TBMM ZC, Devre 1, İçtima 108, Cilt 6,4.12.1336 (1920), s.82

kullanımında bulduklarına ilişkin Erzurum milletvekili Mustafa Durak Bey'in iddiaları üzerine Vasfi Bey söz almış siyasi iktidarın bazı kamu görevlilerinin yolsuzluk yapmaları hususu üzerinden mecliste sert bir eleştirilerde bulunmuştur:

“Şu Meclise geleli birçok sene oldu. Bir defa, memlekette asayişsizliğe sebep olan memurlardır. Onları tedibe (yola getirme) giden adamlar hırsızlık ettiler. Meydandadır. Nihat Paşa hakkında burada Mazhar Müfit Bey, Malatya mebusları dehşetli şikâyet ettiler. Ahmet Fevzi Paşa Hazretleri buradan kaçtılar, gittiler. Ne yapalım, Nurettin Paşa Hazretleri vardır dedi. Oraya yazdık. Neticeye bak şimdi. Sonra mutasarrıftan¹⁸¹ şikâyet ettik. Mutasarrıf bizim ruhumuzla alâkadar olmayan bir adam. Bu adam Ferit Paşanın adamıdır. Bu ne imiş? Nurettin Paşanın damadının kardaşı imiş. Bu kalkmaz, Erbaa' da Rumlar İslâm'ları vurup kırıyor. Kendi köylerini yakmışlar, istihkâm kazmışlar, islâm köylerini yakıyorlar. Hükümet ya vardır, yahut yoktur. Kim ise alâkadar, onları yakalasin, tedip etsin. Ne yapmanız yaran, ahbab kabinesidir. Yaran kabinesidir. (Şiddetli alkışlar) (Gürültüler) (devam devam sesleri) Ehli aranır, akraba ve taallukât (hısım) aranmaz, iş aranır. Sonra ikincisi, benim kardeşimin beş çocuğu var, dört daha dokuz kişi... Nihat Paşanın, damadının (bakmakla mükellef bulunduğu kaç kişi var? Bunların memleketle alâkası varsa ne için cepheye gidip ölmüyorlar? (Alkışlar, bravo sadaları) bunların memleket ile alâkası varsa niçin gidip cephede olmuyorlar?”¹⁸²

Karesi Vekili İbrahim Bey'in Isparta reji ambarından tütün çalındığına ilişkin verdiği takririn görüşüldüğü 23 Şubat 1922 tarihli Meclis oturumunda Vasfi Bey söz alarak bir yolsuzluk vakasını aydınlatmaya çalışmaktadır. Vasfi Bey'in bu vakada dönemin güçlü figürlerinden İsmet Paşa'nın dayısını suçlaması dikkate değerdir:

“Reis bey, müsaade ediniz, bir şey arz edeceğim. Efendiler bu tütünler Isparta reji (tekel idaresi) ambarlarından çalınmış ve satılmış ve bunu yapanlar bugün memuriyettedir. İslimleri lâzım değil. Ben takrir sahibi değilim. Hakikatı meseleyi meydana çıkarmak için kürsüye çıktım, alay ile iş bitmez. Biz memleketin vekilleriyiz. Bu gibi adamlar, aramızda iken adam olamayız, günahdır. Geçen sene Isparta'da iki bin liralık bir hırsızlık meselesi oldu. Bazı başıbozuklar dediler ki, mebuslar hırsızlık etti. Bu benim, izzeti nefsi me ağır gitti. Buna dair takrir verdim, takririm kayboldu. O takriri bağırarak suretiyle meydana çıkardık. Bunun üzerine şubeler bu mesele ile

¹⁸¹ Tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim örgütünde sancakların yöneticisine verilen ad.

¹⁸² TBMM ZC , Devre 1, İçtima 64, Cilt 2, 11.08.1337 (1921), s.215

uğraşiyor. O meyanda Isparta mutasarrıfı sabıki ve elyevm (bugün) Maraş mutasarrıfı reji ambarındaki yetmiş bin batman tütün almış, bu da Rumların imiş. Bazılarını satıp paralarını ceplerine atmışlar. Onun üzerine Dahiliye Vekiline bu mesele söyletildi. Bu tütünleri parası hazineye girecekti. Bu tütünleri satan kim? İsmet Paşa hazretlerinin dayısı Doktor Refet Bey. Bu hakiki ve samimi görüştüğüm kimselerin sözüdür. Yani ben meseleyi bilmiyorum. Sonra Doktor bir müddet burada kaldı. Heyeti Vekile dediler ki bu adam, doktormuş ve hem de mutasarrıftır. Biz; bunu bir yere tayin edeceğiz Heyeti Vekileden bazıları dediler ki bu adamın zamanında hırsızlığı var, hazineden çalınmış bir tütün meselesi var. Bu ne olacaktır? Sonra tahkikatını yaparız, derler. Tahkikatını da Maliye Vekilinden sorarsanız Maliye Vekâletinde defter halinde bulunuyormuş. Bu meseleyi reji müdüriyetinden, Maliye Vekillinden sorarsınız ve bir de tahkikat yaparsanız iş tezahür eder.”¹⁸³

Vasfi Bey’in az sayıda vermiş olduğu tavrilerden belki de en önemlisi 26 Şubat 1922 tarihinde yapılan oturumda verilendir. Bu tavrilerde Vasfi Bey, ihtiyacın olmadığı yerlerde polis teşkilatlarının lav edilip görevlerinin jandarma teşkilatına devredilmesini ve milletvekilliği maaşının ciddi derecede azaltılmasını teklif ederek bu iki teklifinin uygulanmasıyla elde edilecek bütçe fazlasının savaşın devam ettiği cepheye aktarılmasını önermektedir:

“Riyaseti Celile’ye

Günbegün tezayüd eden israfatın önüne geçilmek ve varidatımızın mecmuunu cepheye hasretmek şartıyla 1 Mart 1338 tarihinden Misakı Millimizin tahakkukuna kadar Adliye, Nafia, Maarif, İktisat Vekâletleriyle hiçbir livada vukuat olmadığı halde milletin Hazinesine beyhude bâr olan polis teşkilâtının lâğviyle vazifesinin jandarma tarafından ifası ve bu suretle jandarma maaşatının muntazaman itası (ödemesi) ve mebusanı kiram tahsisatının da seksen liraya tenziliyle cephe gerilerinde bulunan birtakım jandarma kumandanlıklarının lağvını ve şu suretle tasarruf edilecek paranın cepheye hasrını teklif eylerim.”¹⁸⁴

Vasfi Bey’in tavriri okunduktan sonra yaptığı konuşması şu şekildedir:

¹⁸³TBMM ZC , Devre 1, İçtima 164, Cilt 2,23.2.1338 (1922), s.862-863

¹⁸⁴TBMM ZC, Devre 1, İçtima 166, Cilt 17,26.2.1338 (1922), s.148

“Efendiler, iki seneden beri girişmiş olduğumuz cidal (savaş) meydandadır. Bunların iaşesi için milletten alman para kifayet etmiyor. Halbuki biz burada iki yüz lira alıyoruz. Zevk ve safa ile meşgulüz. Ben maaşımızın seksen lira olmasını teklif ediyorum. Ben şart ki, bugün Nafia (bayındırlık) hiçbir iş yapmamıştır, bir karış yol yaptırmamıştır. Birçok memurin, mühendisler, müdliran, birçok müsteşarlar var. Bunlar hiçbir iş yapmamıştır. Misakı Millîmizin nihayetine kadar bunların ilgasını teklif ediyorum. Adliyenin ise hiçbir iş yaptığı yok. İktisat Vekâletiyse israftan başka bir şey yapmıyor, hiçbir vukuat olmadığı halde birçok polis teşkilâtı var. Tasarruf edeceğimiz paranın cepheye sarf edilmesini teklif ederim.”¹⁸⁵

Vasfi Bey, 30 Eylül 1922 tarihli oturumda, yukarıda belirtilen teklifiyle tutarlılık arz edecek şekilde bir eleştiride bulunuyor. Bu oturumda meclise ayrılan bütçe görüşülürken Vasfi Bey, milletvekillerine ayrılan yol harcırahının fazla olduğunu, bu miktarın kendisine yettiğini, hatta fazla geldiğini belirtiyor:

“Ben söyleyeyim Reis Bey. Altmış lira arabaya verdim, seksen lira da kâr ettim. 40 lira üzerinden bile fazladır. Yazık değil mi milletin parasına. Neden millet fazla para versin. Ben seksen lira kâr ettim. Giderken 60 lira verdim. Yağma yok, öyle fazla para olmaz. Hayır hayır ben bir kere gittim, bana seksen lira fazla kaldı.”¹⁸⁶

12 Kasım 1923 tarihli oturumda Yargıtay’ın (dönem adıyla Mahkeme-i Temyiz) Sivas’tan Eskişehir’e taşınması teklifi karşısında Vasfi Bey sert tepki gösteriyor ve milletin parasının boşa harcanacağını ifade ediyor ve konuya ilişkin olarak arkadaşlarıyla beraber bir takrir veriyor:

“Riyaseti Celileye

Mahkemei Temyizin Sivas'tan Konya veya Eskişehir'e naklini gerek esas ve gerek zaman itibariyle muvafık görmediğimizden mahkemei müşarünileyhanın kemakân Sivas'ta kalmasını arz ve teklif eyleriz.”¹⁸⁷

Vasfi Beyin tepkisi ise şu şekildedir: *“Ben de isterim Tokad düşünülün! Birisi yapıyor, birisi bozuyor. Geçen sene bir kararla yaptık, bu sefer de bozuyoruz, Çünkü parasını*

¹⁸⁵TBMM ZC, Devre 1, İçtima 166, Cilt 17,26.2.1338 (1922), s.148-149

¹⁸⁶TBMM ZC, Devre 1, İçtima 111, Cilt 3,30.9.1338 (1922), s.842

¹⁸⁷TBMM ZC, Devre 2, İçtima 52, Cilt 3,12.11.1339 (1923), s.378

kendisi vermiyor ki... Milletın Hazinesinden veriliyor. Milletın harcırah vermeye parası yok...’’¹⁸⁸

Vasfi Bey 28 Şubat 1924 tarihli oturumda ise iş yükü az olan mahkemelerin kapatılarak gelir kaybının önüne geçilmesi amacını taşıyan kanun teklifinin kabulü yönünde oy kullanıyor.¹⁸⁹

Tutanaklardan alınan bu açıklamalar, Mustafa Vasfi Süsoy’un millet hukukunu koruma hususunda ciddi bir hassasiyete sahip olduğunu göstermektedir. Vasfi Bey halkın vergileriyle oluşturulan ve halka hizmet amacı doğrultusunda şekillendirilmesi gereken bütçenin açık vermemesi ve iyi kullanılabilmesi için yoğun çaba göstermiştir. Öyle ki, milletvekillerinin maaşının düşürülmesini, verilen yol harcırahlarının azaltılmasını dahi teklif etmiştir. Aynı şekilde bütçenin korunması için yolsuzlukların aydınlatılmasına çalışmış, bu konuda bir çaba olmadığını gördüğünden yetkililere yoğun eleştirilerde bulunmuştur. Vasfi Bey’in eğitime verdiği önemi ve istikbal için eğitim sisteminin ıslahının millete karşı sorumluluklarının bir parçası olduğunu, kendi seçim bölgesi olan Tokat’ta okulların açılmaması nedeniyle yaptığı konuşmada görürüz. Tokat üzerinden tüm milli eğitim sisteminin içerisinde bulunduğu vahim durumu eleştiren Vasfi Bey, millete karşı sorumlu oldukları için eğitim sistemini düzeltmeleri gerektiğini şiddetli bir şekilde vurgulamıştır.

2.3. Mustafa Vasfi Bey’in Milli İradeyi Temsil Hassasiyeti

Vasfi Bey, zor bir dönemde devlet ve millet için hayati bir fonksiyonu icra eden Meclis’in bir parçası olmanın önemini ve bu görevin kendisine ve diğer milletvekillerine yüklediği ağır yükün bilincindedir ve gerek kendisinin gerek de diğer çalışma arkadaşlarının bu görevi layıkıyla yerine getirmesi gerektiğini sürekli vurgulamıştır.

TBMM’nin 23 Ağustos 1920 tarihli toplantısında Vasfi Bey vermiş olduğu tavrın okunmadığı iddiasıyla toplantıya başkanlık eden Vehbi Efendi ile tartışmıştır:

“MUSTAFA BEY — Dünkü celsede Kanunu esasi müzakeresinde rüfeykayı kıram tarafından evvelki gün birçok tavrılar verilmiştir. O meyanda bendeniz de bir tavrır takdim etmiştim. Bu tavrırın hulâsası ikinci maddeden sonra...

REİS — Zapta yazılmamış mı diyeceksin?

¹⁸⁸TBMM ZC, Devre 2, İçtima 52, Cilt 3,12.11.1339 (1923), s.355

¹⁸⁹TBMM ZC, Devre 2, İçtima 114, Cilt 6,28.2.1340 (1924), s.455

MUSTAFA BEY (Devamla) — Evet.

REİS — Yazılsın,

MUSTAFA BEY — Dur bakalım! Öyle kısacık zapta yazılsın, olur mu? Okunmuyor, çünkü okunursa... Hiç söylemiyelim..Ne ise artık kısa bırakayım. O takririmin, şu efendilerin tuttuğu zapta yazılmasını rica ederim.

REİS — Okunsun mu?

MUSTAFA BEY (Devamla) — Yok okunmasın. Söyletmiyorsunuz ki söyleyeyim! Ya unutulmuş, ya mahsus bırakılmış. Kimin takriri okunmadı? Hepsi okundu. Benimki okunmadı.

REİS — Mustafa Efendinin takriri de zapta yazılsın mı diyelim, maksadınız bu mu?

MUSTAFA BEY — Hayır. Maksadım o değildir. Rüfekayı kiramın hepsinin takrirleri okundu.

REİS — Ret olunan bir kanun için verilen takrirler tabî...

MUSTAFA BEY — Pek kısa söyleyeyim. Rüfekayı kiramın hepsinin takrirleri okundu. Benim takririm okunmadı. Okunmadıktan sonra hiç olmazsa bu zapta aynen dercedilsin. Zabıt ceridesinde benim takririm de görülsün.

REİS — Sözüünüz bitti mi Mustafa Efendi?

MUSTAFA BEY — Benim takririm kaale alınmıyor. Benim haysiyetim yok mu? Ben de milletin vekiliyim. Hiç mi haysiyetim yok? Kabul etmem. Hayır! Dercedilecek zapta.”¹⁹⁰

14 Aralık 1920 tarihinde yapılan toplantıda Vasfi Bey, Müdafaa-i Milliye Encümeni üyesi Amasya milletvekili Ömer Lüfti Bey’in istifa iradesini içeren takririnin okunması sırasında söz alarak bu istifayı eleştirir:“ Önüne gelen istifa ederse kimse kalmaz. Vazifedir yapacak.”¹⁹¹

21 Şubat 1921 tarihli toplantıda ise Vasfi Bey bu kez, hasta olduğu için izinli sayılmasını isteyen Denizli Milletvekili Hakkı Behiç Bey’i TBMM’de sürekli devamsızlık

¹⁹⁰TBMM ZC, Devre 1, İçtima 56, Cilt 3,23.8.1336 (1920), s.433

¹⁹¹TBMM ZC, Devre 1, İçtima 114, Cilt 6,14.12.1336 (1920), s.357

yaptığı gerekçesiyle istifaya davet ediyor ve Konya milletvekili Vehbi Efendi de onu destekliyor:

“REİS — Efendim Hakkı Behiç Bey rahatsız bulduklarından Mebus Operatör Emin Beyden almış oldukları raporla beraber Meclisi âlinize müracaat ediyorlar ve mezun telâkki edilmesini rica ediyorlar, Divan da Heyeti Umumiye karar versin diye Heyeti Umumiyeye sevk ediyor... (Rapor okunsun sadaları).

— Rapor —

Denizli Mebusu Hakkı Behiç Beyefendi bir buçuk mahtan beri müptelâ olduğu zatürreeden dolayı tahtı tedavimde olup henüz zaif bulunması ve kasabatında müzmin surette seyir edegelen iltihap dolayısıyla daha iki mah kadar hanesinde istirahat ve tedaviye muhtaç bulunduğu mübeyyin raporum talebine mebni tanzim kılındı. Bursa Mebusu Operatör Emin

MUSTAFA B. (Tokad) — Bu adam hiç devam etmiyor, ya gelsin, ya istifa etsin.

VEHBÎ Ef. (Konya) — Reis Bey, söz istiyorum. Hakkı Behiç Bey şimdi hastadır. Diyeceğim yok. Fakat hasta olmadığında da Hakkı Behiç Bey’i altı aydan beri burada gören varsa söylesin rica ederim.”¹⁹²

Meclis’in 24 Şubat 1921 tarihli toplantısında Mustafa Vasfi Bey, konuşmasında sonradan cumhurbaşkanı olacak olan İktisat Bakanı Celal Bey’i (Bayar) savunmuş, milletin kendilerini sadece vekil olarak gönderdiğini belirterek Eskişehir milletvekili Emin Bey’i milletvekilliğinin yanı sıra tüccarlık mesleğini de devam ettirmekle suçlamış ve aynı şekilde onu da istifaya davet etmiştir:

“MUSTAFA B. (Tokad) — Ben İktisat Vekili Beyefendinin ne lehinde ne de aleyhinde söyleyeceğim... Yalnız bir nokta var; eğer benim anladığım nokta ise; Emin Beyefendi dediler ki; İktisat Vekili şöyle yapıyor, böyle yapıyor... Halbuki, Emin Beyefendi odun müteahhididir. Rica ederim, Maliye Vekilinin yanında oturuyordum, Maliye Vekili Beyefendiden yirmi bin lira aldı. Pekâlâ, bizi millet buraya ne için gönderdi? Odun müteahhitliği edin, helvacılık edin, arabacılık edin diye mi gönderdi? Yoksa bizim hukukumuzu orada muhafaza ve müdafaa edin diye mi?... Rica ederim bunun düşünelim... Vazife-i hususiye vazife-i resmiyeye mâni midir? Eğer mâni ise neden yapıyoruz? Eğer ticaret edecek isek buraya neye geldik? Ticaret edecekler

¹⁹²TBMM ZC, Devre 1, İçtima 154, Cilt 8,21.2.1337 (1921), s.332

buraya mebus olarak gelir mi? Millet bize iki yüz lira mahiye veriyor; yani bizim hakkımızın fevkinde bir tahsisat veriyor. Biz buraya memleketin ve milletin vazife-i müdafaa ve muhafazasını temin için geldik. Böyle bilmem ne oluyor? Sonra Emin Bey diyor ki; İktisat Vekili böyledir. İktisat Vekilini muaheze (eleştiri) edelim. Lâkin İktisat Vekili Beyefendinin vazifesini bihakkın yaptıklarını ben görüyorum ve buna ben şahidim... Amma, siz bunu kabul etmeyeceksiniz... Fakat ben geceli gündüzlü çalıştığımı görüyorum... Tenkit etmek kolaydır. Fakat bunu da iş başına geçtikten sonra anlarız!

EMİN B. (Eskişehir) — Mustafa Bey: millet; memlekette erbabı meslek istiyor, vekil olarak... Milletın ruhunu anlamış adamlar istiyor...

MUSTAFA B. (Devamla) — Ben buraya mebus olarak geldim. Ticaret, etmek için gelmedim... İş görmeğe geldim. İktisatla bilmem ne ile uğraşmak için değil... Bu gibi adamlar varsa içimizde rica ederim yapmasınlar; günahdır; millet bize bu kadar para veriyor... ”¹⁹³

8 Aralık 1923 tarihli toplantıda bazı milletvekillerine izin verilmesine yönelik Meclis Başkanlığı kararı hakkında söz alan Vasfi Bey söz konusu milletvekillerinin devamsızlıklarını eleştiriyor:

“Bâzi mebuslara izin verilmesine dair Divanı Riyaset karan Âtide esamisi muharrer azayı kiramın hizalarında muharrer müddetlerle mezun addi DivanıRiyasetin 6.12.1339 tarihli 13. İçtimasında tensip edilmiş olmakla Heyeti Umumiyenin nazarı tasvibine arz olunur efendim.8 Kanunuevvel Reis Ali Fethi

Faik Bey (Tekirdağ) Üç ay, tabip raporuna müsteniden, Atâ Bey (Niğde) Bir buçuk ay, tabip raporuna müsteniden, Ali Saib Bey (Kozan) Bir buçuk ay, tabip raporuna müsteniden, Resul Bey (Bitlis) Yirmi beş gün, tabip raporuna müsteniden, Hazım Bey (Niğde) Bir buçuk ay, tabip raporuna müsteniden, İsmet Bey (Çorum) Bir ay tabip raporuna müsteniden Şükrü Kaya Bey (Menteşe) Bir buçuk ay, Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir) Bir buçuk ay, İsmail Bey (Karahisarı Şarki) Bir ay, Falih Rıfkı Bey (Bolu) Bir buçuk ay, Cevdet Bey (Kütahya) Bir buçuk ay.

MUSTAFA B. (Tokad) — Arkadaşların çoğunun yüzünü görmedik. Şurada altı ay devam ettik. Seksen kişi geldi gitti. ”¹⁹⁴

¹⁹³TBMM ZC, Devre 1, İçtima 156, Cilt 8,24.2.1337 (1921), s.407

¹⁹⁴TBMM ZC, Devre 2, İçtima 64, Cilt 4,8.12.1339 (1923), s.109

Meclis'in 9 Şubat 1925 tarihli toplantısında aynı yılın bütçe görüşmeleri cereyan etmiştir. Milletvekillerinin otomobil masrafları için bütçeden pay ayrılması konusunda İstanbul milletvekili Yusuf Beyin (Akçura) konuşmasında Halk Fırkası'nın bir ilkesine atıf yapmaya çalışması üzerine Vasfi Bey sözünü keserek Meclisin belli bir fırka anlayışını değil tüm milleti temsil ettiğini ifade etmiştir:

“YUSUF AKÇURA BEY — Efendiler; bir arkadaşın «damlaya damlaya göl olur, tasarruf lâzım» dedi diğer taraftan 'hiçbir hakiki maksada matuf olmayan birtakım fazla masrafları kabul etmeye doğru gidiyoruz. Arkadaşlarımızdan birisi pekâlâ söyledi. Biz zaten bütçemizi tevzin gayesine doğru giderken, hâli işbaaa gelmiş olan varidat kısmını daha ziyade tezyit etmenin imkânı yoktur. İktisadî tezâyüde gelince: Bu, zamanlara, senelere mütevekkiftir. Bu takdirde masrafi eksiltmek mecburiyetindeyiz ve masraftan da tabî malûl gazilerden kesmek yahut fakir memurlardan veya küçük askerlerden kesmek değildir. Bu gibi fazla ve lüzumsuz ve sırf istirahatın tezyidi için talep edilen Vehbi Beyefendinin söyledikleri veçhiyle gerek bizim fırkanın, halk fırkasının gerekse bütün ahalimiz...

MUSTAFA BEY (Tokat) — Burada fırka yoktur. Olamaz.”¹⁹⁵

Mustafa Vasfi Süsoy'un yukarıda verilen Meclis konuşmaları ve siyasi faaliyetleri, kendisinin milletvekilliği görevine karşı büyük bir sorumluluk duygusu taşıdığını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz milletvekilliği gibi bir görev özellikle de Kurucu Meclis sıfatını taşıyan bir mecliste yapılan bu görev kutsal bir görevdir. Bu görev kutsiyetinin kaynağını milleti temsil ediliyor olmasından almaktadır. Milleti temsil ettiğinin bilincinde olan Vasfi Bey, meclis çalışmalarına katılmış ve verdiği tavriler ve yaptığı konuşmalarla aktif bir performans göstermiştir. Dahası devamsızlık gösteren mesai arkadaşlarını istifaya davet etmiş, mesleğine ve temsil ettiği millete karşı olan saygısına binaen tavriri okunmadı diye Meclis Başkanı ile tartışmıştır. Halk Fırkası'na yakın olmasına rağmen Yusuf Akçura Bey'in sözleri karşısında Meclisin tek bir görüşün değil bütün milletin yani dolayısıyla birden fazla hayat telakkisinin ve siyasi görüşün temsil edildiği bir “millet evi” olduğunu üzerine basarak vurgulamıştır.

¹⁹⁵TBMM ZC, Devre 2, İçtima 51, Cilt 13/1,9.2.1341(1925), s.259

2.4. Mustafa Vasfi Bey'in Askerlik Geçmişinin Siyasi Kariyerine Yansımaları

Meclis tutanaklarından, aşağıda örnekleri sayılacağı üzere, Mustafa Vasfi Bey'in askerlik kariyerine ilişkin kendi ağzından bilgileri ve uzun süren askerlik kariyerinin siyasi kariyerine yansımalarını görmekteyiz. Mustafa Vasfi Bey, asker kişiler lehine özellikle maddi açıdan hazırlanan kanun tekliflerini kabul etmiş ve hararetle bir şekilde teklifleri muhaliflere karşı savunmuştur. Şüphesiz bu durumun başat sebebi olarak Vasfi Bey'in uzun askerlik geçmişini gösterebiliriz.

Vasfi Bey, 6 Aralık 1924 tarihinde Meclis Başkanlığı'na verdiği dilekçede, Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından, binbaşılık rütbesine terfiine hak kazandığı halde Milli Mücadele'ye katıldığı için haksız olarak terfisinin yapılmayarak yüzbaşılık rütbesinden emekli edildiğini, durumun tetkikinden sonra kaybettiği hakkının Meclis tarafından kendisine verilmesini talep etmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine Maruzu bendeleridir. Bendeleri 1327 nasıblı zabitanadan olup Harbi umuminin nihayetinde kıdemli yüzbaşı bulunduğum ve bermucibi emir staj görerek binbaşılığa inha olunduğum sırada, elyevm Reısicumhur Gazi Paşa Hazretlerinin maiyetinde olarak üç yüz otuz beş senesi ihtidalarında Anadolu'ya geldim. O tarihten beri mücadelei milliyenin nâçiz bir ferdi olarak birinci devrei intihabiyede mebus olduğum gibi, elyevmde mebus bulunuyorum. Halbuki İstanbul Hükümeti bendelerinin Gazi Müşarünileyh Hazretlerinin maiyetinde olarak Anadolu'ya naklimden dolayı kıdem ve hidematı mesbukam ve hakkımda mevcut inhaları nazarı itibara almayarak tekaüde sevkettiği anlaşılmıştır ki külliye gadrimi mucip olmuştur. Binaenaleyh kıdem ve hakkımdaki inhaların Müdafaa-i Milliye Vekâletinde mevcut sicilatta mukayyet bulunduğundan sicilimin celbiyle Müdafaa-i Milliye Encümenince tetkikinden sonra ihkakı hakkıma müsaade buyrulmasını istirham eylerim efendim. 6 Kânunuevvel 1339

Türkiye Büyük Millet Meclisi Azasından Kıdemli Yüzbaşılığından Mütেকait Mustafa”¹⁹⁶

Meclis'in 26 Ocak 1924 tarihli toplantısında ilgili dilekçe üzerine Müdafaa-ı Milliye Encümeni'nin cevabı okunmuştur. Bu cevapta Encümen üyeleri Vasfi Bey'in binbaşılık rütbesi üzerinden emekli edilmesi gerekliliğini Meclisin onayına arz etmiştir:

¹⁹⁶TBMM ZC, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.1.1339 (1924), s.363

“Müdafaai Milliye Encümeni Mazbatası

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Tokat mebusu müteakait kıdemli yüzbaşı Mustafa Efendiye ait olan dosya tetkik ve mütalaa edildi. Mumaileyh Mustafa Efendi 5 Kanunusani 1331 tarihinde kıdemli yüzbaşı olduğu ve yedinci ordu kumandanlığı tarafından 27.3.1333 tarihli tahriratla hidematı mesbukasına binaen terfiinin talep olunduğu ve buna mukabil gümüş liyakat madalyasıyla taltif kılındığı ve müteakiben Y. 139'da 1.3.1334 tarihinde staj dahi gördüğü ve binaenaleyh kıdemen ve ehliyeten binbaşılığa terfie istihkak peyda eylediği halde Mondros mütarekesini müteakip tahdidi sin kanunu mucibince 9.10.1335 tarihinde tekaüde sevkolunduğu anlaşılmıştır. Halbuki mumaileyh Mustafa Efendi merbut istidasına nazaran Vatanın müşkül ve felâketli günlerin ihtidası olan 15 Mayıs 1335 tarihinde elyevm Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin maiyetinde olduğu halde Anadolu'ya nakil ve cidali milliye iştirak ve birinci devrei intihabiyede Tokat Mebusu intihab olunarak hidematı vataniyesine müdavat eylediğine ve esasen terfii dahi istihkak peyda eylemiş bulunduğuna göre, mumaileyhin tahdidi sin kanunu mucibince tekaüde sevki icabetmekle beraber, hiç olmazsa terfian tekaüde sevki mu-vafiki maslahat ve muadelet olacağı mütalaa ve takdim kılındı.”¹⁹⁷

Mazbatanın okunması sonrasında Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa söz alarak Vasfi Bey'in haklı olmakla beraber kendilerinin kanun gereğince bir işlem yapamadıklarını, sorunun ancak Meclis tarafından çözülebileceğini belirtmiştir:

“Efendim; Mustafa Bey terfie kesbi istihkak ettiği halde haksız olarak Ferit Paşa Hükümeti tarafından tekaüde sevk edildiğine dair Müdafaai Milliye Vekâletine müracaat etmiştir ve müracaatında kendisinin binbaşılığa lâyük olduğunu ve rütbesinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Ancak malumu âlinizdir ki 16 Marttan evvel kesbi katiyet etmiş hükümler mer'i ve muteber addedileceğine dair Meclisi âlinin kararı vardır. Bundan dolayı Müdafaai Milliye Vekâleti 16 Marttan evvel kesbi kanuniyet etmiş, iradeye iktiran etmiş ve bütün muamelesi hitam bulunmuş, kesbi katyet etmiş olan bu meselenin hilâfında Müdafaai Milliye Vekâleti bir şey yapamaz demıştır. Onun müracaatı nedir? Yüzbaşı rütbesinden tekaüdü... İfade böyledir. Şimdi bunda bir haksızlık, bir gadir olmuş olabilir. Yani hakikaten dosyasını Müdafaai

¹⁹⁷TBMM ZC, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.1.1339 (1924), s.364

Milliye Vekâleti tetkik ettiği zaman terfie kesbi istihkak etmiş olduğunu gördü. Fakat Müdafaa-i Milliye Vekâleti hakkını iade etmek için kendisinde salâhiyet görmedi. Çünkü o kanunun bir kelimesinde yüzbaşı rütbesi üzerinden diyor. İrade kanun mahiyetindedir? O kanunun bir kelimesinin yerine, bahusus tashihata taalluk eder bir kelimesinin yüzbaşı yerine binbaşılık koymak, tadilat yapmak demektir. Onun için Müdafai Milliye Vekâleti velev ki bir hak dahi olsa bunu tadil etmek salâhiyetini kendisinde görmedi ve kendisine cevap vermedi. Mustafa Bey hakkından emin olduğu için Meclis Riyasetine müracaat etmiştir. Meclis de Müdafaa-i Milliye encümenine havale etmiştir. Müdafaa-i Milliye encümeni de kendisinin mahrem dosyasını ve sicilatını Vekâletten istedi. Dosyasını ve sicilatını bir memur ile gönderdik. Tetkik ettiler. Netice-i tetkikatta hakikaten tahdidi sinne tabi olmazdan evvel, tekaüt yapılmazdan evvel, sicillen ve kıdemen binbaşılığa kesbi liyakat etmiş olduğunu anladı. Bunun üzerine mazbatasında kendisine o zamanki hakkının verilmesi lâzım geleceğine kani oldu ve tabii bunu yine vekâlet veremez; kanunen veremez. Bu Meclisi âliye ait bir haktır. Daha doğrusu bir maddei kanuniye demektir. Yani bir kanun mevcuttur. O kanun tadil edilemez. Yeni bir kanun gibi bir şeydir. Bunun gibileri var mıdır diye sordular. Bilmiyorum, fakat zuhur edebilir. Çünkü Ferit Hükümeti tarafından tekaüt edilmiş bir kaç zat vardır ki bunlar mücade-i milliyede bulunmuştur. Fakat bizim bunlar için yaptığımız muamele aynidir. 16 Marttan evvel de kesbi katiyet etmiştir, diyoruz. Şurada, burada bazıları daha zuhur eder. Yani tekaüt edilmezden evvel terfie sicillen ve kıdemen kesbi istihkak etmiş bulunabilir. Böyle kimseler zuhur etti mi Meclisi âlinizin Mustafa Bey hakkında vereceği karar vekâlete bir veçhede olabilir vekâlet o vakit onun üzerine bir muamele yapabilir. Ya iade eder; yani reddeder yahut da netice-i tetkikatı ne suretle sabit olmuşsa ona göre muamele yapılır.”¹⁹⁸

Bu süreç sonrası Mustafa Vasfi Bey söz alarak dilekçesinin içeriğini detaylı bir şekilde anlatmış ve askerlik geçmişine ilişkin önemli bilgiler vermiştir. Buna göre Vasfi Bey, Mustafa Kemal Paşa ile 1. Dünya Savaşının sonuna kadar onun komutası altında askerlik yaptığını, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisiyle ilgili terfi atama kararlarının Enver Paşa tarafından reddedildiğini, bunun üzerine İstanbul'a gelerek Enver Paşa'ya durumunu arz edip kayıtsız şartsız askerlik mesleğinden istifa ettiğini, ancak araya giren Osman Şevket Bey¹⁹⁹ tarafından

¹⁹⁸ TBMM ZC , Devre 2, İçtima 90, Cilt 4, 26.1.1339 (1924), s.368

¹⁹⁹ Osman Şevket Bey, dönemin Erkan-ı Harbiye Muamalat-ı Zatiye (Personel İşleri) Müdürüdür. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-9/canakkale-ve-mustafa-kemal> Erişim Tarihi 06.03.2016

istifasından döndürüldüğünü, terfisi yapılmadan İstanbul'da ordu içinde daire müdürlüğü görevi yaparken ordu müfettişliği görevi için Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile onun yanına katıldığını söylemiştir:

“Efendiler; bendeniz 28 sene memleketime gitmeyerek bu millete hizmet ettim. Memleketime hiç uğramamak şartıyla Harbi Umuminin nihayetine kadar Paşa Hazretleri ile beraber bulundum. Paşa Hazretleri beni inha etti. Evrakım geldi. Fakat Enver Paşanın yanında kaldı. Enver Paşa, Paşa Hazretlerinin inhalarını kabul etmediği için terfi edemedim. 1333 senesinde İstanbul'a geldim. Enver Paşaya istida ettim ve dedim ki hayatı memuriyette hiç bir lekem yoktur. Sen istediğini terfi ettiriyorsun bilâ kaydüşart istifa ediyorum. Osman Şevket Bey beni aldı, yukarıya götürdü, dedi ki «arkadaş, senin sıran gelmiş, geçiyor. Seni terfi ettireceğiz. Gel sen staj yap; seni terfi ettirelim, binbaşı yapalım. Bir de muhtıra yaptılar. Enver Faşa bu muhtıraya mucip dedi. Hülasa 1334 senesinde ortalık karıştı. Evrakım alaydan, fırkadan, ordudan gelip sicilimize geçti. Sicilime geçince ben Enver Paşaya bir mektup yazdım. «Şöyle geldi, böyle geldi...» diye Enver Paşa yazdı, çizdi, sonra ben İstanbul'a geldim. İstanbul'da beni daire müdürü yaptılar. İstanbul' da iken Kemal Paşa bana telefon ediyor ve diyordu ki, «ben dokuzuncu ordu müfettişliğine gidiyorum, beraber gidelim.» Geldik, teşkilât yaptık, Arif Bey ile beraber gittik. 1335 senesinde ben tekaüt edilmişim. Bundan benim haberim yok. 1336 senesi martının 27nci günü bana tebligat yapıyorlar. Aradan altı ay geçiyor. Benim haberim yok. Sonra mebus olup buraya geldik.

Harekâtı milliye bidayetinde bu vatana canlarını feda ederek hizmet eden ve bu gün terfi sırası geldiği halde terfi ettirmeden nasıl tekaüde sevk ediyorsun dediğim zaman, cevap vermemişlerdi. Binaenaleyh bu gün hizmet ederek terfie kesbi istihkak etmiş olanlar terfi edilmeksizin tekaüde sevk edilmişlerdir. Bendenize bunu bu şekilde kabul etmek demek, elan mevcut ve meri olan kanunu red etmek demektir. Demin Reşit Ağa Hazretleri de izah ettiler. Ben de taraftarım. Terfi vakti gelmiş, zamanı geçmiş olduğu halde hakları da ölmemiştir. Bunun bir maddei kanuniye şeklinde, yani bu hususu bir kanunla vermek lâzım gelir. Yoksa kanun red edilmiş olur.”²⁰⁰

²⁰⁰TBMM ZC , Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.12.1339 (1924), s.365

Sonuç olarak yapılan oylama, mazbatada belirtilen durumu ortaya çıkarmış ve Mustafa Vasfi Bey, Meclis tarafından binbaşılık rütbesinden emekliye ayrılmış kabul edilmiştir.²⁰¹

Meclisin 29 Aralık 1920 tarihli toplantısında şehit subayların ailelerine son rütbeleri üzerinden maaş bağlanmasını içeren kanun teklifi görüşülmüş ve teklif aralarında Vasfi Bey'in de olduğu vekillerin oylarıyla kabul edilmiştir. Bu teklifi bütçeye aşırı yük getireceği gerekçesiyle Konya Milletvekili Vehbi Bey şu sözlerle eleştirmiş ve konuşmasında düşüncesine muhalif olan Vasfi Bey'e de seslenmiştir:

“Efendiler! Fedakârlık ararsanız bu millete en ziyade fedakârlık eden rençberlerdir. Rençberlerden daha ziyade fedakârlık eden yoktur. Rençber kendi kazancını kendi yedikten sonra Hükümeti, Devleti, sonra milleti besliyor. Zâbitan taksimi amal kaidesine riayeten o silke dâhil oluyor, ailesinin taayyüşünü o yolda temin ediyor, onun için çalışıyor, sonra şehit oluyor. Evet Allah kabirlerini pür nur etsin, sâylerini meşkûr etsin. Acırız ve yanarız, fakat Devletin bir kanun ve nizamı vardır. O kanun ve nizam dairesinde onun rütbesinden ailesine bir maaş veriliyor. Yalnız filân vakitten beri, yani temmuzdan bu yana şehit olanların ailesine mafevk rütbesi veriliyor. Bu mafevk rütbesini nereden çıkarıyorsunuz? Efendiler doksan üç senesinde şehit olanlar başka bir milletten mi idi? Balkan muharebesinde şehit olanlar başka bir milletten mi idiler? Seferberlikte şehit olanlar başka milletten mi idi? Mustafa Vasfi Efendi!bugün zam var. On beş liralık bir maaş elli lira tutuyor. Onun için rica ederim. Böyle müstesna kanunlar tahsis edilerek bu milleti böyle günbegün bir barı sakil altına koymakta bir mâna yok. Efendiler! Bugün bunu kabul ederseniz dört, sekiz şehit ailesini mesrur edeceğiz derken yarın buraya Maliye Vekili tavuklardan vergi almak için bir kanunla gelecek. Bütün rençberlerin tavuklarından vergi almağa mecbur olacaksınız ve Maliye Nazırına da bu hususta bir şey diyemiyacaksınız. Rica ederim. Bu zihniyetlerden vazgeçin. Evet şehit olanın rütbesinden ailesine maaş veriliyor. Hükümetin nizamı var, kanunu vardır. Bu zaman itibariyle fevkalâde bir kanun ihtiyarına ne lüzum var? (Pek muvafık, pek doğru sadaları). Bu parayı nereden alacağız? Anlıyamadım.”²⁰²

Söz alan Mustafa Vasfi Bey, Vehbi Bey'e cevaben şehit subay ailelerinin sefalet içerisinde olduklarını, verilecek maaşın bütçeye yük getirmeyeceğini dile getirmiştir:

²⁰¹TBMM ZC , Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.12.1339 (1924), s.369

²⁰²TBMM ZC, Devre 1, İçtima 125, Cilt 7,29.12.1336 (1920), s.86

“Efendiler! Şehit zâbitan arkadaşlarımızın ailelerine maaş tahsis olunuyor. Bu, müzakere olunacak mesele değildir. Düşünün, heyeti zabitanı bir kere bakın, hiç birisi beytutet edecek haneye malik mi? Serseri gibi dolaşiyor. Çoluğu çocuğu sefil, kendisi sefil, oraya gönderiliyor, buraya gönderiliyor, emre inkiyat ediyor, ölüyor. Verecekleri de beşyüz kuruş. Faraza mülâzimisani ise nisfi gitti, iki yüz elli kuruş, onu da vermiyoruz. Onu da Maliyeden alamıyor. Günlerce dolaşiyor, günlerce aç ve biilâç dolaşiyor. Bu, vicdanımıza yakışmaz. Hem de cüzi bir paradır. Bunu esirgemeğe hem lüzum yok. Doğrusu budur. Bakınız bir kere hepimizin zabitanın komşularımız vâre. Bir haneye malik mi? varsa bile müstesna olarak yüzde on, belki beşi. o da babasından kalmış. Hepsisi serseri gibi dolaşiyor. Bugün cepheden geri kaçan yoktur, sonra ileri giden ölüyor, siperde giriyor, bilmem ne, ediyor, ölüyor. Sonra maaş tahsisine gelince, onu da esirgeriz, sonra bir takım memurlara harcırah veriyoruz, onu hiç düşünmüyoruz. Bitlis'ten Van'a kaldırıyoruz. Oradan ta Sivas'a getiriyoruz, üç ay zarfında yüzlerce para veriyoruz, buraya gelince imsak ediyoruz.”²⁰³

Orduda bazı subayların hak etmedikleri halde terfi edildiklerine dair Erzurum Milletvekili Salih Bey’in Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa’ya yönelttiği soru önergesi üzerine 26 Aralık 1921 tarihli oturumda söz alan Vasfi Bey, askerlik tecrübesine dayanarak haksız terfi hususuna ilişkin bazı örnekler vermiş ve Refet Paşa durumu araştıracağını söylemiştir:

“MUSTAFA BEY (Tokat) — Kıdem masası müdürü Avni Bey İstanbul'dan geldiği vakit binbaşı olarak terfi etmiştir. Mangalarla sağı çarkı bile görmemiştir. İkincisi buranın ahzı asker şubesi reisi Kemal Efendi hiç bir kıtada bulunmamıştır. Mektebten çıkınca Pirlepe'de idi. Terfi etti. Adana'ya gitti. Staj yapmamıştır. Manastırlı Şevket hangi kıtada bulundu, kim tasdik etti? Namütenahi haksızlıklar var.

REFET PAŞA (Devamla) — Çok güzel Mustafa Bey kardeşimiz. Bu üç ismi şimdi yazarlar, bana verirler, ben tahkik ederim.”²⁰⁴

Mustafa Vasfi Bey, 17 Mart 1924 tarihli oturumda, ilgili yıla ait bütçe kanunu görüşmelerinde Mersin milletvekili Niyazi Bey’in emekli askerlere ve yakınlarına verilen maaşın bütçeye ciddi yük getirdiği doğrultusundaki eleştirilerini kabul etmemiş ve adı geçenden sözlerini geri almasını talep etmiştir:

²⁰³TBMM ZC , Devre 1, İçtima 125, Cilt 7,29.12.1336 (1920), s.87

²⁰⁴TBMM ZC , Devre 1, İçtima 134, Cilt 2,26.09.1337 (1921), s.538

“NİYAZİ B. (Mersin) — Efendim malûmuâlileri muhassesatı zatiye bütçesinin yekânı 11 milyondur. Hakikaten bu, bütçemizde mühim bir yük teşkil eder. Hatırımda kaldığına göre Meclisimizde bu mesele mevzuubahis edilmişti ve muhassesatı zatiye meselesinin bir usulü salime raptı derpiş edilmişti. Filhakika 25 670 aded eytam ve eramili mülkiye 2 463 mütekaidin ve eytam ve eramili ilmiye, 354 546 mütekaidin, eytam ve eramili askeriye mevcuttur. Şu halde 400 bina yakın efrat muhassesatı zatiye bütçesinden maaş almaktadır. Bunun iki mahzuru vardır. Birisi: Bütçemize mühim bir yük teşkil etmesi, filhakika asıl tahsisat 3 milyon, mütebakisi tahsisatı fevkalâdedir. Lâkin ne olursa olsun, 11 milyon lira bütçemizin onda biridir, ikinci nokta: bu dört yüz bine yakın efradın ki bunun laakal dördte biri tûvana ve dinçtir. İş görebilir. Bu itibarla âtil bir halde kalarak tufeyli gibi maaş almakta doğru değildir.

MUSTAFA B. (Tokat) — Tufeyli değildir, hizmeti mukabili terk ettiği paradır. Sözünü geri al.”²⁰⁵

9 Ocak 1924 tarihli oturumda ise Vasfi Bey, İstiklal Savaşı sırasında malul olan ordu mensuplarına nakdi ödül verilmesine dair verilen ve oylama sonucunda kabul edilen kanun teklifine evet oyu vermiştir.²⁰⁶

2.5. Mustafa Vasfi Bey’in Milliyetçiliği

Milli Mücadele’ye katılan ve bu uğurda yoğun çaba sarf eden Mustafa Vasfi Bey’in vatansever bir insan olduğu tartışmasız bir gerçektir. Ancak her vatansever insanın milliyetçi bir dünya görüşüne sahip olmadığı gerçeğini dikkate aldığımızda salt bu mücadelesi, Vasfi Bey milliyetçi bir insandır yargısını kurmamızı sağlamaz. Aşağıda anlatılacak Meclis faaliyetleri de, Vasfi Bey’in milliyetçi bir dünya görüşüne sahip olduğunu söyleyebilmemiz için tek başına yeterli görünmez. Lakin Vasfi Bey’in Milli Mücadele’nin başlangıcına gerek kendi gerek de ailesinin istikbalinden herhangi bir şüphe duymadan şartsız bir şekilde katılmasını ve bahsi geçecek söz ve davranışlarının hepsini birlikte değerlendirdiğimizde onun milliyetçi bir insan olduğunu ifade edebiliriz.

Meclis’in 22 Kasım 1920 tarihli oturumunda Rusya’da yapılan Ekim Devrimi’nin, devrimin sonuçlarının ve yeni rejimin incelenmesi için Meclis tarafından gönderilecek heyete

²⁰⁵TBMM ZC, Devre 2, İçtima 14, Cilt 7,17.3.1340 (1924), s.583

²⁰⁶TBMM ZC, Devre 2, İçtima 81, Cilt 5,9.?.1340 (1924), s.39

seçilen Menteşe Milletvekili Tevfik Rüştü Bey'in aynı zamanda İstiklal Mahkemesi üyesi olması hasebiyle Meclis tarafından bu kararın oylanarak onaylanması gerektiği konusunda Tokat Milletvekili Nazım Bey'in verdiği taktir üzerine milletvekilleri arasında tartışmalar çıkmıştır. Söz alan Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey heyette komünist görüşleriyle tanınan İsmail Suphi²⁰⁷ gibi isimlerin bulunması gerektiğini söylemesi üzerine Vasfi Bey bu sözlere sert tepki gösterir ve Abdulkadir Kemali Bey'i İsmail Suphi Bey lehine yani komünizm düşüncesine sahip olduğunu düşündüğü bir isim lehine propaganda yapmakla itham eder:

“ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Kastamonu) — Rusya'ya gidecek olan heyetin ehemmiyetinden bilhassa Şeyh Servet Efendi Hazretleri lüzumu kadar bahis buyurdular. Onun için uzun uzadıya söz söylemeğe lüzum yok. Yalnız şurasını arz etmek isterim ki, bizim başımıza gelen bütün felâketler hiç bir mesleği tetebbu etmemekten ileri geliyor. Hiç bir meslekte malûmatı katiye edinemediğimizden ileri geliyor. Arz etmek istediğim cehli umumiden ileri geliyor. Hiç bir meslek haklımda esaslı bir tetebbu icra etmemekliğimizden ileri geliyor. Heyeti Vekilenin Rusya'da cereyan eden bolşevizm ahvalini, gerek sekli ilmide ve gerek sureti ceryanı itibariyle tetkike bir heyeti memur etmesi şayanı teşekkürdür. Çünkü cehaletimizi izale edecek, bolşevizm hakkında nakıs olan malûmatımızı itmam edecektir. Yalnız söz söyleyen arkadaşlar öyle bîr tarzda idarei kelam ettiler ki zannederim maksatları Heyeti Vekileyi ayrı, Meclisi ayrı göstermek değildi. Fakat, diyorlar ki, buraya gidecek heyetin her halde bir çok mesalik erbabından mürekkep büyücek bir heyet olması ve bilhassa o civar ahalsinin hissiyatıyla, ruhiyle alâkadar bulunacak arkadaşlardan intihabı meselesidir ki bendeniz intihabın - Arkadaşların affına mağruren - intihabın aleyhindeyim. Çünkü hiç bir arkadaşımı bittabi cehil ile itham etmek için söylemiyorum, hayatta insanların mesleği taayyün etmiştir. Arkadaşların İçinde bazıları vardır ki mülkiye işleriyle iştigal eder, mülkiyeyi bilir. Bazıları vardır ki,

²⁰⁷İsmail Suphi Bey, Hukuk Mektebi mezunudur. Adliye Nezâreti Ceza İşleri Kalemî Memurluğu, Servet-i Fünun Dergisi Yazarlığı, İttihat ve Terakki Yayın Organı Sûra-yı Ümmet Gazetesi Sorumluluğu, Servet-i Fünun ve İkdâm Gazeteleri Basıyazarlığı ve Yazı İşleri Müdürlüğü, Mercan ve Vefa İdadileri Öğretmenliği, Âti Gazetesi sahipliği, Söz Gazetesi İmtiyaz Sahipliği, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Başyazarlığı ve TBMM I. Dönem Burdur Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Türkiye Komünist Partisinin yöneticisidir.

Bkz.(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_Suphi_Soyall%C4%B1o%C4%9Flu.Erişim Tarihi: 01.04.2016)

tasavvufu iştiğal eder, tasavvufu bilir. Bazıları çiftçilik ve ticaretle iştiğal eder. Binaenaleyh olabilir ki; ilmî olan tettebbuat, arkadaşlarımızın ihtisas dahilinde olmayan kimselerin intihabı suretiyle neticelendirilmek istenir ki bundan husule gelecek mazarrat faideden pek büyüktür. Binaenaleyh bendeniz zannediyorum ki, arkadaşlarımızdan İsmail Suphi Bey gibi iktidar ve irfanını kiraren ispat etmiş, Besim Atalay Bey gibi hakikaten ilmiyle, irfanıyla arkadaşlarının hürmetini ...

MUSTAFA VASFİ B. (Tokad) — Kürsüde propaganda olmaz.

ABDÜLKADİR KEMALİ B. — Müsaade buyurun efendim. Zati âlileri sonra gelir söylersiniz. Rica ederim Mustafa Bey bunu bilhassa siz yapmıyacaktınız. Besim Atalay Beyin gönderileceğini işittim. Rusya ile alâkadar arkadaşlardan bir kısmının da Meclisten alınarak gönderilmesi maksada vusul namına cidden zaruridir. Heyeti icraiyenin bunu bir heyet haline koymasını ve arkadaşlardan bir kısmının ilâvesiyle şu işi becerecek bir vaziyette bir heyet gönderilmesini bendeniz de lüzumlu addederim. Onun için arkadaşların şahsını mevzu bahis etmemek iyi olacak. Eğer noktai nazarım kabul buyurulursa en ziyade salâhiyettar olanları hattâ, ben bu işle iştiğal edebilirim, ehliyetim müsaittir diyebilecek bir arkadaşı Heyeti Vekile göndermekte tereddüd etmez ve etmemelidir. Ederse hata eder ve maksadda hata etmek ihtimali vardır.”²⁰⁸

22 Ocak 1921 tarihli oturumda Meclise gelen şifreli telgraflar okunur. Telgrafın konusu Bursa milletvekili ve Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyesi Şeyh Servet Beyin²⁰⁹ komünizm propagandası yaptığına dairdir:

“Sivas'tan geçen bir memurumuzdan alınan iki kâta şifreli telgraf sureti rapten huzuru sâmilerine takdim kılınmıştır efendim. Erkânı Harbiye Umumiye Reis Vekili Fevzi Heyeti Umumiye. 18.1.1337

1. — Diyarıbekir İstiklâl Mahkemesine tayin edilen Şeyh Servet Efendi Bolşevik propagandası yaparak gitmekte ve Sivas'ta bir de bu vadede vaaz etmiştir.

2. — Burada Muallim Ruşen Zeki ve Dava Vekili Şakir Beyler Bolşevik propagandası yapmaktadırlar.

3. — Hususatı mezkûreyi fikrimce ehemmiyetli gördüğümden arz eylerim efendim.

²⁰⁸TBMM ZC, Devre 1, İçtima 101, Cilt 6,22.11.1336 (1920), s.15

²⁰⁹Şeyh Servet Efendi, Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyesi iken, Bolşeviklik propagandası yaptığı gerekçesiyle görevinden azledilmiş ve İstiklal Mahkemelerine yargılanmak üzere sevk edilmiştir.

Diğer

1. — *Ankara'da bulunan Bolşevik heyeti memleket dahilinde para mukabilinde tedarik ettiği Müslümanlar vasıtasıyla propaganda yaptırmaktadırlar.*

2. — *Türk komünist halk partilerinin memleketi inhidama götüreceği kanaat ve mütalâasında musırrım.*

3. — *Efkârı umumiye ve memleketin inkisama tahammülü kalmadığı merkezden uzaklaştıkça gayet parlak ve vazih bir surette görülmektedir.*

4. — *Buna dair 15.1.1337 tarihli telgrafımı ehemmiyetle arz ederim efendim.*

Ahmet Cemil” ²¹⁰

Bu mevzu ile alakalı olarak Mustafa Vasfi Bey bir takrir verir. Takririnde Vasfi Bey, Balkan Savaşları ve 1.Dünya Savaşındaki bozgunları kastederek firkacılık nedeniyle memleketin başına felaketler geldiğini, ismini anmadan işaret ettiği ve İslam’a muhalif gördüğü komünizm gibi akımların bu firkacılığı tekrar ortaya çıkaracağını belirtir, bu akımlara mensup milletvekillerinin Meclis’ten ihracını teklif eder:

*“Büyük Millet Meclisinin teşekkülüne saik olan avamilin en mühimlerinden biri de memlekette asayiş ve inzibatın temini ile efkârı âmmenin bir nokta etrafında tevhidinden ibaret olduğuna şüphe yoktur. Memleketin on onbeş senedir firkacılık beliyesiyle maruz kaldığı felâket ve bu yüzden efkârı âmmede husule gelen dalâlet varestei arzu izahtır. Meclisi âlinin hini teşekkülünde bütün azayı kiram memleketin istihlas ve istiklâlinden ve Makamı Hilafetin tahlisinden başka bir gaye takip etmeyeceğine dair yemin ettiği halde maatteessüf rüfekayı kiramdan bazı zevatın bütün bu hakikatlerin hilâfına olarak memleket dahilinde, hem de dini mübini Ahmediyeye muhalif olarak bir takım cereyanlar, tevlidine ve binnefes bu hususta konferanslar tertibine, velhâsıl her suretle ibrazı faaliyet etmekte olduklarına maatteessüf muttali oldum. Şöyle bir zamanda memleketin sükûn ve ittihadı olan ihtiyacı şedidi karşısında bütün rüfekayı kiramın bu türlü firkalar ve tefrikalardan içtinap etmesi ve aksi hareketi sabit olanların Meclisten ihracı hususunun tahtı karara alınmasını selâmeti memleket ve millet namına teklif eylerim.”*²¹¹

Takririn okunmasından sonra Vasfi Bey söz alarak yine isim vermeden komünizmi memleketi ve milleti harap edecek bir bombaya benzetir:

²¹⁰TBMM ZC , Devre 1, İçtima 136, Cilt 1,22.1337 (1921), s.326

²¹¹TBMM ZC , Devre 1, İçtima 136, Cilt 1,22.6.1337 (1921), s.326

“Efendiler geçenlerde Atpazarında tuvana, genç üç dört köylüye tesadüf ettim, konuşuyorlardı. Ben de kulak misafiri oldum. Köylüler diyorlar ki; burada bir cemiyet teşekkül etmiş, bolca para veriyorlarmış, hem oradan para alacağız, hem de zenginleri soyacağız ve saadetimizi temin edeceğiz. Bütün gün çift ile uğraşmaya para almışlar...

Ben bunları dinledikten sonra aşağı yukarı geldim, tahkikatta bulundum. İş bizim içimizde Karahisar Mebusu, Şeyhi Servet Efendi, bir de Mardin Mebusu üç. Anlaşıldı mı? Benim işittiğim bunlar... Birtakım ecnebilerden para almışlar, bilmem ne yapmışlar. Bunlar köylüleri teşvik ediyorlarmış. Biz buraya bunun için toplanmadık, düşmanı kovmak, memlekette ittihad hâsıl etmek, istiklâlimizi kurtarmak, hudutlarımızı tayin etmek için toplandık. Halbuki bunlar öyle bir bomba bırakıyorlar ki ne memleket, ne de halk kalmayacaktır. Millet birbirini kıracaktır. Zannedersen bu gibilerin Meclisten ihracı lâzımdır. Bizim müvekkillerimiz buna katiyen razı değildir.”²¹²

Bazı yer isimlerinin Türkçeleştirilmesine dair Isparta Milletvekili Nadir Bey’in takririnin 20 Aralık 1920 tarihli oturumda okunması üzerine İzmit Milletvekili Sırrı Bey söz alır ve Nadir Bey’in teklifinin genişletilerek memleketin her bölgesindeki isimlerin Türkçeleştirilmesini teklif eder. Sırrı Bey’in sözü dahi bitmeden Vasfi Bey teklife “kabul” der:

“SIRRI B. (İzmit) — Hâkimiyetimiz altında bulunan memleketlerimizden birçoklarının gayrimillî isimlerle tevsin olunduğunu hepimiz biliyoruz. Hattâ bu pek şayanı teessüfdür ki altı yüz seneden beri bu topraklar üstünde keyfemayeşa icrayı hâkimiyet ettiğimiz halde elan bu isimleri millileştiremedik ve bu, bizim memleket üzerinde tamamen nafiz bir nazarla icrayı hüküm etmediğimizi, muhasımlarımız bir delil olarak gösteriyorlar.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — O Türk’ün mezayasındandır.

SIRRI B. (Devamla) — Hiç bir Türk sizin bu nazariyenize, fikrinize iştirak etmez, ben, kendi namıma reddederim. Hattâ bu noktayı nazarı dikkate alan İstanbul Hükümeti isimlerin millileştirilmesi için münasip isimlerin kendilerine bildirilmesine dair bir tamim yapmıştı. Eğer Heyeti celile muvafakat ederse...

MUSTAFA B. (Tokad) — Kabul.

²¹²TBMM ZC , Devre 1, İçtima 136, Cilt 1,22.2.1337 (1921), s.326

SIRRI B. (Devamla) — Merhamet buyurun. Sözüümü ikmal edeyim. Filvaki kabul veya ret zati alilerinindir, memleketin her hangi bir noktasında böyle isminin tebdiline lüzum görülen mahaller varsa iş'ar edilsin ve hepsi birden yapılsın.”²¹³

Mustafa Vasfi Bey’in milletvekilliği kariyerinde bizzat verdiği tek kanun teklifinin konusu, Ermenilerden kalan taşınmazların mülkiyetinin mallar üzerinde intifa hakkı olan vatandaşlara verilmesi üzerinedir. Söz konusu teklif Meclis Layiha Encümeni tarafından müzakereye değer görülmeyerek reddedilmiş ve ret kararı Mecliste 18 Haziran 1921 tarihli oturumda onaylanmıştır. Teklifin içeriği ret mazbatasından anlaşılmaktadır: “*Lâyiha Encümeni mazbatası.Ashabi vefat eden veyahut gaybubet eyliyen Ermenilerin metruk emlâk ve arazileri ispatı veraset mümkün olmadığı halde erbabi vukuftan teşekkül edecek komisyon marifetiyle hakkı intikal ashabına itası lüzumuna dair Tokad Mebusu Mustafa Beyin teklifi kanunisi Encümenimizce şayanı müzakere görülmeyerek ekseriyetle reddedilmiş olmakla Makamı Celili Riyasete takdim kılındı.*”²¹⁴

Görüldüğü üzere Vasfi Bey, Mecliste komünizm karşıtı bir tutum sergilemiş, Türkçe kökenli olmayan yer isimlerinin Türkçeleştirilmesini desteklemiş, tehcir edilen veya gaip durumda bulunan Ermenilerin taşınmazlarının mülkiyetinin el değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu faaliyetleri, Vasfi Bey’in milliyetçi bir siyasal anlayışa sahip olduğu yargımızı güçlendirmektedir.

2.6. Vasfi Bey’in Katıldığı “Feyizdar” Anket

1.Dünya Savaşında galip gelmiş ülkeler tarafından işgal edilen topraklar üzerinde dağılmış bulunan bir orduyu toplamak ve umutları tükenmiş halkı istiklal mücadelesi için yeniden canlandırmak için gerekli çalışmaları başlatan TBMM’nin milletvekilleri geleceğe yön verecek çok anlamlı ve etkili bir çalışmaya katılmışlardır.

Dönemin TBMM Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmettin Sahir Sılan, 1920 yılının bütün kargaşa, savaş ve isyan günlerinde sosyal bilimler tarihimiz açısından tarihe geçecek bir anket çalışması yapmış ve bu ankette birinci dönem milletvekillerine sadece şu soruyu sormuştur: “*Kazanılacak olan Millî İstiklal Mücahedemizin feyizdar (verimli) ve semeredar (yararlı) olması neye bağlıdır? ”*

²¹³TBMM ZC, Devre 1, İçtima 117, Cilt 6,20.12.1336 (1920), s.438

²¹⁴TBMM ZC, Devre 1, İçtima 39, Cilt 10,18.6.1337 (1921), s.391

Bu anket, Cumhuriyet tarihimizin belki de ilk bilimsel çalışması ve sosyal bilimler alanında yapılmış ilk analizidir. O dönemlerdeki savaş ortamı göz önünde bulundurulursa milletvekillerinin yüzde 90'nının ankete cevap vermesi yapılan bilimsel bir araştırmaya verilen önemi göstermektedir. Verilen cevapların kimisi kısa kimisi uzun olsa da Cumhuriyetimizin kurucuları, gelecek için beklentilerini, hayallerini ve güçlü bir Türkiye için ne lazım geldiğini daha o dönemde açık yüreklilikle ifade etmişlerdir. Verilen cevaplarda görülmektedir ki 1920 yılında milletvekillerimizin çoğu güçlü ve iyi yönetilecek bir Türkiye'nin neye ihtiyacı olduğunu doğru tespit etmişlerdir.

Bilimsel bir çalışma niteliği taşıyan bu anket uzun yıllar yayınlanmadan arşivlerde beklemiştir. Daha sonra anketi yapan Necmettin Sahir Silan'ın varisleri aracılığıyla anket Tarih Vakfı'na ulaşmış ve gün yüzüne çıkarılmış ve anket TBMM tarafından yayınlanmıştır.

TBMM tarafından yayınlanan bu anketin yapıldığı şartlardan bahsetmek gerekmektedir. Bilindiği üzere Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Milli Mücadele tarihinde en kritik dönemlerden birini oluşturur. 10 Temmuz 1921'de Yunan ordusu kesin sonuç almak amacıyla Bursa ve Uşak yörelerinden saldırıya geçmiş, 25 Temmuz'a kadar aralıksız 15 gün süren çarpışmalar sonucunda Türk ordusu büyük kayıplar vererek Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilmişti. Bu savaşın kaybedilmesi askerî açıdan büyük tehlike oluştururken, Ankara'da açık bir sarsıntıya yol açmış ve TBMM'nin gizli toplantıları giderek sıklaşmıştı.

23 Temmuz 1921'de yapılan gizli toplantıda, büyüyen tehlike karşısında TBMM'nin Kayseri'ye nakledilmesi konusu tartışılmış, 24 Temmuz da TBMM evrakının Kayseri'ye taşınması konusunda hükümete yetki verilmişti. Ayrıca beş mebus TBMM için Kayseri de uygun bir yer bulup hazırlamak üzere görevlendirilmişti. Bu ortam içinde, TBMM'nin arşiv sandıklarının sorumluluğunu taşıyan, TBMM Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmettin Sahir (Silan) Bey, kendisiyle birlikte çalışmakta olan sınırlı sayıdaki memur arkadaşlarının bazılarına, arşivin taşınması görevini vermiş ve sandıklar memurların sorumluluğu altında Ankara'dan Kayseri'ye yola çıkmıştır. Bu arada bir bölüm milletvekili ve bazı milletvekili aileleri de Kayseri yolunu tutmuştur. Kayseri'ye gidenler arasında Necmettin Sahir Bey in eşi ve çocuğu da bulunmaktadır.

Ailesinden ve arşivlerden uzak kalan Necmettin Sahir Bey, bu karanlık günlerde, kendi deyimiyle, önceki yıllarda "gazete sütunlarında adsız veya imzalı yazılar yazmış olmanın yarattığı bir ilhamla" çok önemli bir karar vermiştir: Milletvekilleriyle bir anket yapacaktır. Bu amaçla küçük bir kağıdın üzerine "*kazanılacak olan Milli İstiklâl Mücahedemizin feyizdar ve semeredar olması neye mütevakkıftır?*" sorusunu yazmış, bunu

çoğaltmış ve bütün milletvekillerine dağıtmıştır. Askerî açıdan zor durumda olduğumuz bir ortamda, sorunun, milli mücadelenin kesinlikle bir zaferle sonuçlanacağına dair inancı dile getiren ilk beş kelimesi ("kazanılacak olan milli istiklâl mücadelemiz") oldukça çarpıcıdır. Necmettin Sahir Bey. 1968 de yaptığı bir konuşmasında bu konuda şunları söyler: *“Ben bu soruyu bastırdım. Kayseri’ye gidip gelenler... Havaya göre burada [Ankara’da] müzakere nisabı artmakta. Burada elime geçenlere bu kağıdı veriyorum. Atıyorlar. Günlerce kovaladım. Dedim ki zafer bizimdir. Mutlaka muzaffer olacağız. Muzaffer olduktan sonra bunu mukaddes bir sır halinde saklayacağım ve günün birinde bunu tarihe emanet edeceğim.”*²¹⁵

Sılan, gerçekten de, bu tarihi ankete verilen cevapları yıllarca özel arşivinde "bir sır gibi" saklamıştır. Sağlığında gün ışığına çıkmayan bu tarihi belgelerin Silan'ın ölümünden sonra varisleri tarafından Ekim 1992’de Tarih Vakfı’na bağışlanmış olması anketin yayınlanmasına fırsat sağlamıştır.

Birinci Meclis’e katılmaya hak kazanıp TBMM’den sicil numarası alan 437 milletvekilinden 315’i anketi cevaplandırmıştır. Meclis kapanırken milletvekilliği sürenlerin sayısının istifa, ölüm ve benzeri nedenlerle 337’ye düştüğü göz önünde bulundurulduğunda 315 sayısı ankete oldukça yüksek bir katılım olduğunu açıkça göstermektedir. Anketin milletvekilleri tarafından cevaplandırılmaya başlanma tarihi 5 Eylül 1921’dir. İlk cevabı 5 Eylül 1921 tarihinde Saruhan Mebusu Mahmut Celal (Bayar) Bey, son cevabı ise 8 Nisan 1923’te Bayazıt Mebusu Dr. Refik (Saydam) Bey vermiştir.

TBMM’den sicil numarası alan 437 milletvekilinden 85’inin milletvekilliği sıfatı anketin cevaplandırılmaya başlandığı tarih olan 5 Eylül 1921’den önce ölüm, istifa, milletvekilliğinden çıkarılma ve benzeri nedenlerle sona ermiştir. Bu kişiler dışarıda tutulduğunda toplam milletvekili sayısı 437’den 352 ye düşmektedir. Bunlardan sadece 37’si ankete ilgi göstermemiş veyahut görevlerinden dolayı ankete katılamamışlardır. Ankete katılmayan 37 kişinin içinde Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Fevzi Çakmak, Rauf Orbay ve Ali Fethi Okyar Beyler de vardır.

Necmettin Sahir Bey’in 1968’deki konuşması Mustafa Kemal Paşa’nın anket karşısındaki tutumu hakkında oldukça önemli bilgiler içerir. Necmettin Sahir Bey bu konuda şunları söyler:

²¹⁵Necmettin Sahir Silan'ın Mayıs 1968’de Ankara’da Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk Yıllık Konferanslarının 6. serisinde yaptığı konuşma. (Tarih Vakfı arşivi).

“Kağıdı uzattım. 'A be çocuğum, bu nedir?' dedi. Onun kendine mahsus tatlı Rumeli şivesi, tatlı okşayıcı bakışlarıyla dedim. 'Ben böyle bir şeye tevessül ettim'. 'Nasil' dedi. 'Evet' dedim. 'Neden teşebbüs ettin'. Büyük odada konuşuyoruz. Yani bugün Meclis'in merdivenle çıkılan İstasyon Caddesine bakan tarafta. Evraki arz ettikten sonra dedim. 'Efendim, vaziyet beni çok mahzun etti, ben kendime bir teselli bulmak için bu suali tertitledim, verdim' dedim. 'Hatta başka bir şey söyleyeyim size' dedim. 'Moskova'da Ali Fuat Paşa'ya gönderdim. Erzurum'da Karabekir Paşa'ya gönderdim' dedim. 'Cevap aldın mı' dedi. 'Paşam daha çok yeni' dedim. 'Roma'da Celalettin Arif Bey'e gönderdim. Paris'te Ahmet Ferit Tek'e gönderdim'. Paşa baktı, baktı bana. Yani şimdi ben ne yapacağım' dedi. 'Siz de' dedim bir iki satır lütfedeceksiniz'. Yok be çocuk sen bunları toplayasın. Eser benimdir'. 'Eser benimdir' diyebilir. Bu büyük eser Türkiye Büyük Millet Meclisi. 'Emredersiniz paşam' dedim. Ondan sonra gelişen hadiseler, olaylar bu kadar yakınlığa rağmen, kendisinden, elimde başka boş kağıtlar olmasına rağmen, böyle bir cevabı aramak cüretini bana vermedi.”²¹⁶

Meclis'te Birinci Grup'a mensup (daha önce bahsi geçtiği üzere içlerinde Mustafa Vasfi Bey de vardır) milletvekillerinin yüzde 88.6'sı ankete cevap vermiştir. Bu oran muhalefetteki İkinci Grup üyeleri arasında daha da yüksektir (yüzde 95,2). Bağımsızların ise yüzde 84,4'ü cevap vermiştir. Birinci Grup'un kurulduğu 10 Mayıs 1921 tarihinden önce milletvekilliği sona ermiş olan 82 milletvekilinin hiçbirinden beklenebileceği gibi cevap alınmamıştır.

Ankete verilen 315 cevap tek tek gözden geçirildiğinde ilk olarak cevapların hacmi konusundaki farklılıklar dikkat çekmektedir. Anketi dönemin Maliye Vekili Trabzon Mebusu Hasan (Saka) Bey gibi "paraya" demek suretiyle tek kelimeyle cevaplandıran milletvekilleri olduğu gibi, Necmettin Sahir Sılan'ın verdiği küçük cevap kağıdına yazdıkları tek cümleyle veya bir veya birkaç paragrafla yetinen milletvekilleri de olmuştur. Buna karşılık, bazı milletvekilleri küçük cevap kağıdıyla yetinmemiş, ek kağıtlar da kullanarak soruya birkaç sayfa halinde cevap vermiştir. Milletvekillerinin çok büyük bölümü cevaplarında birçok soruna birden değinmiş ve saydıkları bu sorunlara çözüm çareleri bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Ankete katılan milletvekillerinin verdiği cevaplar tasnif edilmek istenmiş ve toplamda 21 başlık ve bunların alt başlıkları olarak aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir:

²¹⁶ *Adı geçen konuşma*

1. Halkın egemen olması, halkın yönetimi, halkın içinden çıkmış bir yönetim: Egemenliğin (kayıtsız şartsız) halka (ulusa) verilmesi, halkta (ulusta) kalması (48), halka yakın, halkın içinden çıkmış bir yönetimin kurulması, halkla yöneticiler arasında güvenin sağlanması (40), kişi egemenliğine ve/veya yönetimine son verilmesi (6), Saltanatın kaldırılması(4), anayasanın uygulanması ve anayasaya uygun yasaların çıkartılması (2), devlet işlemlerinin sıkı bir biçimde denetlenmesi (1), halkçılığın başarıyla uygulanması (1), halkın TBMM'nin gerçekten bir halk hükümeti olduğu konuda bilinçlendirilmesi (1), seçimlerin serbestçe yapılması (1), ulusal bir Meclis'in oluşturulması (1).
2. Adaletin sağlanması, adil yönetim, adli işlemlerin hızlandırılması: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (73).
3. Yasaların egemen kılınması (hukuk devleti): Tek alt başlıktan oluşmaktadır (34).
4. Çağdaşlaşma, Batılılaşma, tutuculukla mücadele: Çağdaşlaşma, Batılılaşma, çağa uygun yönetim anlayışı, tutuculuğa son verilmesi (24), İslam dininin boş inançlardan arındırılması (5), devlet işlerinin dini etkilerden arındırılması (laiklik) (3).
5. Eğitim ve cahillikle mücadele: Eğitime önem verilmesi, eğitimin yaygınlaştırılması, çağdaşlaştırılması (92), cahillikle mücadele, cahilliğin ortadan kaldırılması, halkın kültür düzeyinin yükseltilmesi (41).
6. Bireylerin ve halkın haklarına saygı gösterilmesi: Bireyin özgürleştirilmesi, geliştirilmesi; temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi (9), halkın (ulusun) haklarına saygı gösterilmesi (7).
7. Şeriat, İslam maneviyatı, İslam ahlakı, dini eğitim: İslam'a, İslam'ın manevi değerlerine, İslam ahlakına önem verilmesi, dini kültürün artırılması (45), şeriat ve ulu yasaların korunması, uygulanması, İslam'a dayalı yönetim anlayışının benimsenmesi ve yasalar yapılması (16). dini eğitime önem verilmesi (12), Batı'dan alınan yasaların yürürlükten kaldırılması, Batı taklitçiliğine son verilmesi (6), İslam dünyasının birliğinin sağlanması, Türkiye'nin yüzünü Batıya değil Doğu ya çevirmesi (5).Halifeliğin korunması (3),
8. İyi, temiz, baskıcı olmayan yönetim, uzman kimilerin yönetimi: İyi, temiz, erdemli, bilinçli, sorumlu, ağırbaşlı, bilgili, programlı yönetim, uzman yönetimi (64), halka baskı yapmayan bir yönetim (11).

9. Bürokratik olmayan devlet, devletin küçültülmesi: Devlet işlerinde kırtasiyeciliğin azaltılması, bürokratik yönetim anlayışına son verilmesi (10), devletin küçültülmesi (2).

10. Toplumsal koşulların iyileştirilmesi, halkın refah ve mutluluğunun sağlanması: Halkın refah ve mutluluğunun sağlanması, yoksulluğuna son verilmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması, toplumsal sorunların çözümü (42), kadınların toplumsal konumunun yükseltilmesi (4), toplumsal sağlık koşullarının iyileştirilmesi (12), aşiretlerin yerleştirilmesi (2).

11. Asayiş, huzur ve güven ortamının sağlanması: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (29).

12. Ekonomik gelişme: Ekonomiye önem verilmesi, ekonominin geliştirilmesi (66), sanayileşme (37), tarıma önem verilmesi (37), doğal kaynaklardan yararlanılması (23), üretimin artırılması, üretici bir toplum yaratılması (18), ticarete önem verilmesi (12), devlet gelirlerinin artırılması (10), devlet harcamalarında tasarruf (9), el sanatlarına önem verilmesi (9), denk bütçe (5), ülkeye yabancı sermaye girişinin sağlanması (5), vergilerin hafifletilmesi, toplanma amacına uygun olarak harcanması (4). bedeni çalışma zorunluluğu getirilmesi, halkın çalışmaya, zenginleşmeye teşvik edilmesi (4), .kapitülasyonların kaldırılması (3), dış ticaretin dengelenmesi (3), ihracatın artırılması, Ziraat Bankası'nın sermayesinin artırılması (1). geçici olarak Avrupa'dan uzman getirerek çalıştırılması (1), devletleştirme (1), köylülere faizsiz borç verilmesi (1).

13. Bilime önem verilmesi, bilimsel ilerleme, bilimsel düşünme: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (44).

14. Bayındırlık işleri: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (64).

15. Nüfusun artırılması: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (18).

16. Ulusal bilinç, benlik yaratılması, Türkçenin yaygınlaştırılması: Ulusal benlik, bilincin yaratılması, bu bilinçle yeni bir kuşak yaratılması, vatan sevgisi (32), Türkçeye önem verilmesi, Türkçenin yaygınlaştırılması (6).

17. Azim, kararlılık, birlik-beraberlik, sevgi: Azim, kararlılık, cesaret, fedakarlık, çalışma (36), birlik ve beraberlik, dayanışma (33), kişisel tutku, çıkarlar peşinde koşulmaması, ikiyüzlülüğe son verilmesi (16), karşılıklı sevgi, iyi niyet (3).

18. Savaşın kazanılması, barışın, bağımsızlığın sağlanması: Bağımsızlığın sağlanması ve buna önem verilmesi (8). barışın sağlanması, savaşın kazanılması (3).

19. Ordunun güçlendirilmesi: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (11).

20. Barışçı akıllı bir dış politika izlenmesi: Tek alt başlıktan oluşmaktadır (13).
21. Diğer: Başkent'in Anadolu'nun ortasında bir yere taşınması (2), seçimlerin mesleki temsil esasına göre yapılması (2), Türk ve Kürtlerin birliğinin sağlanması (2), yerel yönetimlerin özerkleştirilmesi (2), ülkenin doğal sınırlarına kavuşturulması (1). Kanun-u Esasi ile Teşkilat-ı Esasiye Kanununun birleştirilmesi (1). askerlik süresinin kısaltılması (1), başta Padişah olmak üzere Sevr'i imzalayanların İstiklal Mahkemesine verilmesi (1), Batı devletlerinden biriyle dostça ilişkiler kurulması ve birçok işin bu devlet aracılığıyla kotarılması (1). Batı kapitalizmiyle mücadele edilmesi (1). dış dünyada Türkiye'nin propagandasının yapılması (1). her sınıfın bilgisine göre davranması ve sınırını aşmaması (1). İslam nüfusunun yoğun olduğu dış merkezlerde konsolosluklar açılması (1), mezhep çatışmalarının çözüme kavuşturulması (1). Milli Mücadele için çalışanların takdir edilerek haklarının verilmesi (1), Müslümanlık. Türklük ve Batının iyi bir sentezinin yapılması (i), orduda sorumluluğun yerleşmesi (i), ordunun küçültülmesi (i). saltanat ailesinin giderlerinin bütçeden karşılanmaması (t), sınıf farklılıklarına son verilmesi (i), sosyalizme yönelme (i), Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi (i), tek parti yönetimi kurulması/particiliğe meydan verilmemesi (i), ulusal ve toplumsal yapıyı zayıflatan etmenlerin bulunup ortadan kaldırılması (i)

Mustafa Vasfi Süsoy, cevap veren milletvekillerinin arasında sıra numarası 297, cevap verdiği tarih 01.04.1922, içinde olduğu grup bir, yaş aralığı 36-45 olarak anket kayıtlarına geçmiştir. Vasfi Bey'in yukarıda belirtilen kategorinin 12 ve 13. başlıkları kapsamına girdiği görülen cevabı şu şekildedir²¹⁷:

Ankara 1 Nisan 338

Mütarekenin ferdasında çöküp ve nâbûd olduğu zannedilen büyük Türk Milleti ulvi seciyesinin azim ve şehameti ve tarihinin hiçbir millette nasip olmayan mefahiri karcısında alnını göğe kaldırarak bugünkü büyük inkılabı vücuda getirmiştir. Bu azim ve kudreti gösteren büyük milletimizin mücadelesini feyizdar etmesi için ilmen, iktisaden. irfanen terakki ve inkişafı lâzımdır. Harap ve ölgün vatanın halâsı en büyük gayemizdir, vesselam.

Tokat Mebusu Mustafa

²¹⁷ Bknz. (EK-12)

Günümüz Türkçesiyle;

‘Silâh bırakmanın ertesinde çöküp sona erdiği sanılan büyük Türk Milleti yüksek kişiliğinin kararlılık ve yiğitliği ve tarihinin hiçbir milletin bahtına düşmeyen övünçleri karşısında alnını göğe kaldırarak bugünkü büyük devrimi yapmıştır. Bu kararlılığı ve gücü gösteren büyük milletimizin mücadelesini bolluk getirici kılması için bilimde, ekonomide, kültürde ilerlemesi ve gelişmesi gereklidir. Kısacası, yıkık ve ölgün vatanımızın kurtarılması en büyük amacımızdır.’

SONUÇ

Giriş kısmında bahsettiğimiz üzere çalışmamızın amacı, Milli Mücadele döneminin ismi hak ettiği ölçüde bilinmeyen kahramanlarından Mustafa Vasfi Süsoy'un hayatını sınırlı kaynaklar dahilinde anlatmaktır. Vasfi Bey'i "kahraman" olarak nitelendirmemizin, daha önce verilen bilgileri özetle tekrarladığımızda oldukça yerinde bir değerlendirme olduğu görülecektir. Milli Mücadele'nin lideri ve Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'nın Türk askeri ve siyasi tarihi sahnesine ilk adımını attığı 31 Mart Vakası'nda genç subayla yol arkadaşlığı başlayan Vasfi Süsoy'u, imparatorluğun dağıldığı ve yeni devletin kurulduğu, Türk Milletinin tarihteki en büyük imtihanını verdiği bu kısa ama tarihi dönemde cephede savaşan bir asker ve Mecliste millet hukukunu en taviz vermez bir şekilde savunan milletvekili olarak olayların tam içerisinde ve Samsun'a çıkmasıyla sürecin baş aktörü haline gelen Mustafa Kemal Paşa'nın yanında görürüz.

Vasfi Bey, milletimizin zor şartlar altında sahip çıktığı ve sonucunda Anadolu'dan işgalci kuvvetleri kovduğu mücadelenin başlangıcında yani Samsun'a çıkışta vapurda yer alarak bir ömür boyu bunun gururunu yaşayacak on dokuz vatansever insandan biridir. İmparatorluğun dört bir yanında açılan cephelerde savaşan, yenilgileri gören ve son olarak bin yıllık anavatanın işgaline şahit olan vatansever subayların, ailelerinden uzakta, kendi istikballerini düşünmeden başlattığı bu mücadelenin odağında yer alan Mustafa Vasfi Bey, cephedeki mücadelesini Meclise taşımış ve dört dönem milletvekilliği yaparak başarılı bir siyasi kariyere sahip olmuştur. Milletvekilliği sürecinde genç cumhuriyeti, yeni rejimi ve inkılapları savunan Mustafa Vasfi Bey'in, kendi deyişiyle millet hukukunu koruma hassasiyeti o kadar güçlüdür ki yeri gelince iktidarı eleştirmekten çekinmemiştir. Daha önce belirtildiği üzere Mustafa Vasfi Bey, kendilerini milletvekili olarak seçen millete karşı büyük bir sorumluluk taşıdıklarını, halkın eğitim, mahkemeye erişim gibi her türlü sorununu Meclis'te çözmek ve toplanan vergileri yine millet ihtiyacı için gerektiği gibi kullanmak yükümlülüğü altında bulduklarını sürekli beyan etmiş, bütçenin korunması için yolsuzlukların aydınlatılmasına çalışmış, bu konuda bir çaba olmadığı kanaatini taşıdığı için yetkililere yoğun eleştirilerde bulunmuştur.

Mustafa Vasfi Bey'in Meclis kariyeri, en az cephedeki Liyakat Madalyasıyla ödüllendirilen askerliği kadar belki de ondan daha önemli ve değerlidir. Çünkü askeri başarıların siyasi başarılarla tahvil edilmemesi halinde değersizleştiği bilinen bir vakadır ve işte Vasfi Beyin uzun süre bir parçası olduğu Kurucu Meclis, zor bir dönemde Milli Mücadele'nin askeri başarılarını yeni bir devlet kurmada kullanmış ve böylelikle millet için

hayati bir fonksiyonu icra etmiştir. Mustafa Vasfi Bey, Meclis'in bir parçası olmanın öneminin ve bu görevin kendisine ve diğer milletvekillerine yüklediği ağır yükün bilincindedir ve gerek kendisinin gerek de diğer çalışma arkadaşlarının bu görevi layıkıyla yerine getirmesi gerektiğinin farkında olduğunu, milletvekilliği performansı ile göstermiştir.

Mustafa Vasfi Bey, Mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın siyasal görüşlerine yakın bir tutum sergilemiştir. Atatürk'ün vefatına kadar 1909 yılında başlayan uzun arkadaşlıkları devam etmiştir. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alan diğer bazı subayların siyasal görüşleri nedeniyle sonradan Atatürk ile yollarının ayrıldığı dikkate alındığında Vasfi Bey'in Mustafa Kemal Atatürk'le olan hem bir asker hem de bir siyaset adamı olarak meslektaşlığı ve arkadaşlıkları oldukça önemlidir. Bu bakımdan Vasfi Bey'in vefakâr bir insan olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Mustafa Kemal Paşa ile vefaya dayalı uzun süreli hukuku bulunan, yıllarca cepheden cepheye süren, Milli Mücadele ve yeni devletin kuruluşuyla hitama eren süreçte kendi ailesini ve istikbalini düşünmeden millet ve devlet için önce cephede bir asker olarak sonra da Plevne kahramanı Osman Nuri Paşa gibi diğer bir kahramanı çıkartan Tokat ilini temsil eden bir milletvekili sıfatı ile parçası bulunduğu yeni devletin kurucusu Mecliste, milletin hukukunu korumaya çalışan Mustafa Vasfi Süsoy'un ve diğer ismi az bilinen Milli Mücadele kahramanlarının daha bilinir hale gelmesi noktasında eserimizin küçük de olsa bir katkı oluşturmasını dilerim.

KAYNAKLAR

A. TBMM Arşivi

T.B.M.M. Arşivi, 404 NSD, 25 Ekim 1923 Tarihli Tercüme-i Hâl Kâğıdı.

T.B.M.M. Arşivi, I. Dönem, TM. İsim Cetveli, I. Dönem, TM. Milletvekili Kütüğü.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 2, Cilt 1, 254.1336 (1920)

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 64, Cilt 2, 11.08.1337 (1921)

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 164, Cilt 2, 23.2.1338 (1922)

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 111, Cilt 3, 30.9.1338 (1922)

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 134, Cilt 2, 26.8.1337 (1921)

TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 136, Cilt 1, 22.6.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 2, Cilt 2, 4.8.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 6, Cilt 9, 12.3.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 39, Cilt 10, 18.6.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 56, Cilt 3, 23.8.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 101, Cilt 6, 22.11.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 108, Cilt 6, 4.12.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 114, Cilt 6, 14.12.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 117, Cilt 6, 20.12.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 122, Cilt 7, 26.12.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 125, Cilt 7, 29.12.1336 (1920)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 154, Cilt 8, 21.2.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 156, Cilt 8, 24.2.1337 (1921)

TBMM ZC, Devre 1, İçtima 166, Cilt 17, 26.2.1338 (1922)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 2, Cilt 7, 3.3.1340 (1924)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 14, Cilt 7, 17.3.1340 (1924)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 51, Cilt 13/1,9.2.1341(1925)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 52, Cilt 3,12.11.1339 (1923)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 64, Cilt 4,8.4.1339 (1923)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 73, Cilt 4, 24.8.1339 (1923)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 81, Cilt 5,9.6.1340 (1924)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 90, Cilt 4,26.8.1339 (1924)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 100, Cilt 5, 12.2.1340 (1924)

TBMM ZC, Devre 2, İçtima 114, Cilt 6,28.2.1340 (1924)

B. MAKALE VE KİTAPLAR

“*Ahd-ı Milli Esasları*”, İleri, 17 Şubat 1920, No:759

“*Ahd-ı Milli Programı*”, Vakit, 17 Şubat 1920, No:819.

“Meclis-i Mebusan’da Ruzname Harici İttihadcı Pervasızlığı”, Alemdar, 17 Şubat 1920).

“Misak-ı Milli Programı Sureti”, İkdam, 18 Şubat 1920, No:8269

AHMAD, Feroz;*İttihat ve Terakki*, Kaynak Yay., İstanbul 1986.

AKBIYIK, Yaşar; *Milli Mücadele ‘de Güney Cephesi Maraş*, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,

AKBULUT,Dursun Ali;*Sivas Kongresi’nin Gündemi*, Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu, Sivas İli, Sanat, Kültür ve Araştırma Vakfı yayını, Sivas, 2002.

AKÇORA, Ergünöz; *Van ve Çevresinde Ermeni İsyamları (1896-1916)*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul 2007,

AKIN, Rıdvan;*TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İstanbul 2001.

AKKOYUN, Turan; *Türk İnkılâp Tarihi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları*, Afyon 1987,

AKŞİN, Sina; *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.3,Cem Yayınevi, İstanbul, 1983,

AKŞİN, Sina; *Jön Türkler ve İttihat-Terakki*, İstanbul 1987,

- ALMAZ, Ahmet;** *Atatürk'ün Hatıraları (Büyük Gazi'nin Hatırat Sahifeleri)*, Oku Yayını, İstanbul 2003,
- ALTAY, Fahrettin,** *İzmir Faciasının Muhakemesi* , Belleten, C.XXIII, TTK Yayınları, Ankara 1995,
- ALTUĞ, Yılmaz;***Türk İnkılap Tarihi (1919-1938)*, 8. Baskı, İstanbul 1997.
- ALTUĞ, Yılmaz;** *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 1983,
- ANDERSON, Matthew Smith;***Doğu Sorunu 1774- 1923, Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. İdil Esen), Yapı Kredi Yay. İstanbul 2000.
- ARABACI, H. Murat;** *Milli Mücadele'nin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adivar'ın Faaliyetleri Ve Mustafa Kemal Atatürk*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007,
- ARMAĞANOĞLU, Fahir;** *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1999.
- ARMAĞANOĞLU, Fahir;** *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 1914-1990,c.I, Ankara 1994
- ARSLAN, Yavuz;***TBMM Hükümeti Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001,
- ARSLANTÜRK, Hakan;***Bir Osmanlı Paşasının Oğlu Mahmut Muhtar Paşa (1866-1935)*, Askeri Tarih Bülteni, S.50, Yıl:26, s. 159-230.
- ARTUÇ, İbrahim;***Balkan Savaşı*, Kartaş Yayınları, İstanbul 1988.
- ARTUÇ, Nevzat;***Cemal Paşa -Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK Yay., Ankara 2008.
- ASLAN, Yavuz;***Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*, Türkler, Cilt: 16, Bölüm 77, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.37-56.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal;** *Nutuk-Söylev(1919-1920)*, (Yay. Haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim), C. I-III, TTK yayını, Ankara 1999,
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, T.İ.T. Enstitüsü yayını, Ankara, 1961.
- ATAY, Falih Rıfki;** *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yayınları, İstanbul 1955,
- ATAY, Falih Rıfki;***Atatürk'ün Hatıraları*, İş Bankası Yay.,Ankara, 1965.
- ATAY, Falih Rıfki;** *M. Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs*, Cumhuriyet Kitapları, Ankara 1999,

- AYBARS, Ergün;** *İstiklal Mahkemeleri Ankara*, Ayraç Yayınları,2003,
- AYBARS, Ergün;** *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, Zeus Kitapevi, İzmir 2012,
- AYDEMİR, Şevket Süreyya;**(1986-1988), *Tek Adam, Cilt 2 (1919-1922), Cilt 3 (1922-1938)*, Remzi Kitap Evi, İstanbul 2015,
- AYDIN, Mesut;***Yeni Türk Devleti ve Misak-ı Milli, Türkler*, C.16.
- AYIN, Faruk-GÖKSU, Erkan;***Birinci Cihan Harbi Öncesinde Türkiye*,Askeri Tarih Bülteni, Sayı: 51 (26 Ağustos 2001).
- BABACAN, Hasan;***Mehmet Talat Paşa (1874-1921)*, TTK Yay., Ankara 2005.
- BALIOĞLU, Tarık;***Osmanlıya Konulan Son Nokta: Mondros*, Tarih ve Medeniyet Dergisi,Say:46, Ocak:1998,
- BALKAYA, İ. Sabri;** *Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu*, Atatürk Yolu Dergisi,2008,
- BAYINDIR, Seda;***Adana Ermeni İsyanı (1909)*, İstanbul 1997, (MÜ Türkiyat Araştırma Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAYUR, Yusuf Hikmet;***Türk İnkılabı Tarihi*, 2. bsk., Cilt: 2, Kısım: 1, TTK Yay., Ankara 1983.
- BAYUR, Yusuf Hikmet;** *Atatürk Hayatı ve Eseri 1*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997,
- BAYUR, Yusuf Hikmet;***Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt III/Kısım 4, Ankara 1983,
- BELEN, Fahri;***Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983,
- BELEN, Fahri;***20.yy'da Osmanlı Devleti*, İstanbul 1976,
- BIYIKLIOĞLU, Tefik;***Atatürk Anadolu'da. 1919-1921*,TTK yayını, Ankara, 1959,
- BIYIKLIOĞLU,Tefik;***Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara 1962.
- BOLAT, Bengül Salman,;** *Lozan Görüşmeleri Sırasında Mecliste Ortaya Çıkan 2. Grup Muhalefeti ve Basına Yansıması*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi sayı 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013,
- CANİK, Salih;***Birinci Mecliste Tokat Millet Vekilleri Ve Siyasi Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2005,

CEBESOY, Ali Fuat;*General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1957

CEBESOY, Ali Fuat;*Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953,

CEBESOY, Ali Fuat;*Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Temel yayını, İstanbul 2000.

ÇELİK, Edip F.;*Milletler Arası Hukuk*, C.I, İstanbul 1975.

ÇOKER, Fahri;*Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele Ve TBMM 1.Dönem Millet Vekilleri 1919-1923*, TBMM Yayınları, Ankara 1993,

ÇUKUROVA, Bülent;*15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.III, Sayı 8, A.A.M. Yayınları, Ankara 1987,

DAL, Kemal;*Anayasa Hukuku Temel Kuralları*, Ankara 1973,

DALLOT, Louis;*Siyasi Tarih*, Tan Matbaası, İstanbul 1966.

DANIŞMEND, İsmail Hakkı;*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

DEMİREL, Ahmet;*Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015,

DEVELLİOĞLU, Ferit;*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yay. Haz.: Aydın Sami Güneşçali), 25. Baskı, Aydın Kitabevi yay., Ankara 2008.

DOĞANAY, Rahmi;*Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001,

DRIault, Edouard;*Şark Mes'elesi*, (Çev. Nafiz-Yay. Haz. Emine Erdoğan), 2. Baskı. Ankara 2005.

EKİNCİKLİ, Mustafa;*Milli Hâkimiyet sürecinde milli iradenin ortaya çıkışı*, Erzurum ve Sivas Kongreleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi, Ankara, 2003, s.187-197.

ELDEM, Vedat;*Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK Yay., Ankara 1994.

HAYDAR Emir Ali;*Türkiye İtalya Harbi Tarih-i Bahrisi*, İstanbul 1339.

ERGİN, Ferudun;*Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi*, Ankara 1977.

- EROĞLU, Hamza;***Devlet Kurucusu Atatürk*, Ankara 1973, Türk Devrim Kurumu, Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu
- EROĞLU, Hamza;***Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara 1990,
- ERTEM, Barış;** *Türkiye Büyük Millet Meclisinin İlk On Yılında Parlamento İçi Muhalefet ve Bir Örnek: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, TSA / Yıl: 17 S: 2, Ağustos 2013,
- EZHERLİ, İhsan;** *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920- 1986)*: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1986,
- GOLOĞLU, Mahmud;***Üçüncü Meşrutiyet*, Ankara 1970.
- GOTTHARD, Jaesckhe;***Türk Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev: Cemal Köprülü), TTK. Yay, Ankara, 1971.
- GÖKBİLGİN, M. Tayip;***Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi' ne*, C.II, Ankara 1959.
- GÜNEŞ, İhsan;***Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkasına Geçiş*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,Sayı 8, Cilt: III, (Mart 1987), s. 427–442.
- GÜNEŞ, İhsan;** *Birinci T.B.M.M' nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*,Ankara 1997,
- GÜNEŞ, İhsan;** *I. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Eskişehir, 1987,
- GÜRDERE, Metin;** Eşekçi Memleket Tokat İsyanı Yıl:2011,
- GÜRÜN, Kamuran;** *Ermeni Dosyası*, Ankara, TTK Yay.1983,
- İBRAHİM Abdüsselam Paşa,** *Yemen Seyahatnamesi ve Bitkisel Coğrafyası*, (Yay. Yönetmeni: Işık Tabar Gençer), Pan Yay., 1. Baskı, İstanbul 2008.
- İĞDEMİR, Uluğ;***Sivas Kongresi Tutanakları*, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara 1999.
- İĞDEMİR, Uluğ;** *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK Yayınları, Ankara 1999,
- İNAN, Afet;***Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007,
- İSMAİL Fâzıl Paşa;***92-93 Osmanlı-Karadağ Seferi*, (Necm-i İstikbâl Matba'ası), İstanbul 1329.
- JAESCHKE, Gotthard,** *“İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması”* Çev. Mihin Eren, Belleten, C:XXXII, TTK Yayınları, Ankara 2003,

- JAESCHKE, Gotthard;***Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara 1986,
- KALDIRIMCI, Hayrettin;***1921 Anayasası ve Meclis Hükümeti Dönemi*, (Yüksek Lisans Tezi) ,Kayseri, 1997,
- KANDEMİR, Feridun;***Yakın Tarihimiz*, C II, Vatan Yayıncılık, Ankara 1962,
- KARABEKİR, Kazım;***İstiklal Harbimiz*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008,
- KARAL, Enver Ziya**, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, Ankara 1996, TTK Yayınları
- KARAL, Enver Ziya;***Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, 1964.
- KARAL, Enver Ziya;***Birinci Cihan Harbinden Lozan Muahedesine Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları*, İstanbul 1959,
- KASALAK, Kadir;***Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ne Karşı Takip Ettikleri Siyaset (1914-1918) II*, Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay ATASE Başkanlığı yay., Yıl: 24, Sayı: 46 (Şubat 1999).
- KAŞIYUĞUN, Ali;***Enver Paşa'nın Orduyu Islah Çalışmaları 1914-1918*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Hatay 2009, s. 41. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)
- KAYA, Erol;***Misak-ı Millinin Sınırları*, Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- KELEŞYILMAZ, Vahdet;***Birinci Dünya Savaşı'nda Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı*, Askeri Tarih Bülteni, ATASE Başkanlığı Yayını, Yıl: 25, Sayı: 48, (Şubat 2000), s. 143–147.
- KELEŞYILMAZ, Vahdet;**, *Belgelerle Anadolu Kongreleri Öncesi Türkiye'den Bir Kesit, Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu (27-29 Mayıs 2002)*, Ankara 2003, s. 113-122.
- KEMAL, Gazi Mustafa;** 'Nutuk' ,Halk Kitap evi,
- KESKİN, Murat-YUVALI, Ahmet;***Türk İnkılabı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ufuk Kitap Evi, Kayseri 2001,
- KILIÇ Ali;***Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, İstanbul 1955,

KIRZIOĞLU, Fahraettin;*Amerikan Mandasını Kimler İstiyor ve Kimler Nasıl Öneriyorlardı?*,BTDD, C. XII, S.67-68, (Nisan-Mayıs 1973).

KİLİ, Suna;*Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2001.

KOCA, Salim - YALÇIN, E. Semih, *Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne Tayininde Osmanlı Genel Kurmayı'nın Rolü*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. X, Sayı:29 (Temmuz 1994).

KOCATÜRK, Utkan;*Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, 1918-1938,Ankara 1988,

KOHN, Hans;*Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev. Agah Oktay Güner), 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara 1991.

KOLEKTİF; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*,Cilt.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,

KONUKÇU, Enver;*Erzurum ve Sivas Kongresi Günlerinde Ermeni Meselesi*, Erzurum ve Sivas Kongresi Sempozyumu, G.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi,Ankara 2003, s.37-44.

KORAL, Birnur; *Atatürk Evleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,2007,

KÖSTÜKLÜ, Nuri;*Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi,Ankara 1999,

KURAT, Akdes Nimet;*Panslavizm*, AÜDTCF Dergisi, C.XI, S.2-4, (Haziran-Aralık, 1953), s.241-278.

KURAT, Akdes Nimet;*Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.

KURAT, Yuluğ Tekin;*1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Sebepleri*,Belleten, C.XXVI, S. 103, TTK Yayını, Ankara 1962.

KURAT, Yuluğ Tekin;*Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara 1976.

KURTCEPHE, İsrafil – BEDEN, Aydın,*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp Yayınevi, Ankara 2007,

KUZUOĞLU, M. Fahrettin;*Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ankara 1993.

LEVIS, Bernard; *Modern Türkiye 'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı),TTK Yay. ,Ankara,1991,

MUMCU, Ahmet;*Misak-ı Milli ve Anayasamız*, ATAMD, c.1, S.3, (Temmuz 1985),

- OMURTAK, Salim- YÜCEL, Hasan Ali- SUNGU, İhsan- KARAL, Enver Ziya- UNAT, Faik Reşit- SÖKMEN, Enver-İĞDEMİR, Uluğ** , “ Atatürk” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul,1993,
- ORAN, Baskın;** *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005,
- ORBAY, Rauf;** *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, C.1,Emre Yayınları, İstanbul 1993,
- ORTAYLI, İlber;***Osmanlı İmparatorluğu Alman Nüfuzu* , İletişim Yay., İstanbul 1998.
- Osmanlı Ansiklopedisi**, C.VI, İz yayınları, İstanbul 1966.
- Osmanlıca Türkçe Sözlük**, (Kolektif eser) Cihan yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖKE, Mim Kemal;** *Ermeni Sorunu 1914-1923*,TTK, Ankara 1991,
- ÖZÇELİK, Ayfer;***Ali Fuat CEBESÖY, Hayatı ve Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1989. (Basılmış Doktora Tezi).
- ÖZÇELİK, Ayfer;***Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayını, Ankara, 1993,
- ÖZERENGİN, Faruk;** *Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz*, Cilt I, İstanbul 1993,
- ÖZGÜL, Cemil;** *Heyeti Temsil iyenin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)*,Ankara 1989,
- ÖZKAYA, Yücel;** *İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı*, Atatürk Araştırma Dergisi, Sayı: 13, Cilt: V, (Kasım 1988), s. 127–143.
- ÖZKAYA, Yücel;** *Türk İstiklal Savaşı Ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara,1981,
- PAKALIN, Mehmet Zeki;***Sicil-i Osmani Zeyli*, (Yay. Haz.: M. Metin Hülagü), C. 10TTK Yay., Ankara 2008.
- SARAY, Mehmet;***Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul 1985.
- SARIHAN, Zeki;***Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, TTK Yayınları, C.I, Ankara 1993,
- SARIKOYUNCU, Ali;***Şark Meselesi ve Tarihsel Gelişimi*, Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay ATASE Başkanlığı yay., Yıl: 19, Sayı: 36 (Şubat 1994), s. 1-22.
- SEDES, İ. Halil;***1876-1877 Osmanlı Karadağ Seferi*, Askerî Matbaa, İstanbul 1936.

SEDES, İ. Halil; *1876-1878 Osmanlı- Rus Savaşları Bosna Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri*, İstanbul, 1946.

SELEK, Sabahattin; *Anadolu İhtilali*, Cilt I, İstanbul 1987,

SELEK, Sabahattin; *İsmet İnönü, Hatıralar*, Cilt I, İstanbul 1985,

SELEK, Sabahattin; *Milli Mücadele*, Cilt: II, İstanbul 1970.

SERTOĞLU, Mithat; *Amasya Protokolünün Tam ve Gerçek Metni*, BTTD, S.14, İstanbul 1968,

SERTOĞLU, Mithat; Mustafa Kemal, Meclis'in Toplanması Hakkında İstanbul Hükümeti ni Uyarıyor, BTTD, Sayı:14,

SHAW, Stanford-EZEL Kurat; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet Modern Türkiye'nin Doğuşu (1808-1975)* (Çev.: Mehmet Harmancı), C.II, E. Yayınları, İstanbul 1983.

SONYEL, Salahi R.; *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vukubulan Türk-Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)*, Belleten, C. LI, S. 201, Aralık 1987, s. 1241-1289.

SONYEL, Salahir R.; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, TTK Yayınları, Ankara 1987,

SOYSAL, İsmail; *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Cilt I (1920-1945), TTK Yayınları, Ankara 1989,

SÜER, Hikmet; *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi*, 2. Baskı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2004

SÜKAN, Şadi; *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı*, Cilt II, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay. Ankara 1985.

SÜSLÜ, Azmi; *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayları*, Nadir Kitap, Van 1990,

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami; *Milli Mücadele'nin Maddi Dayanakları*, Ankara 1975,

ŞIVGIN, Hale; *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara 1989.

Talat Paşa'nın Anıları, (Yay. Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul 2000.

TANSEL, Selahattin; *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.1, İstanbul 1991,

TEZER, Şükrü; *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK Yayınları, Ankara 1995,

- TUNAYA, Tarık Zafer;***Türkiye 'de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003,
- TUNAYA, Tarık Zafer;***Türkiye'de Siyasi Partiler*,c.1. İstanbul 1988,
- TUNÇ, Salih;***Mütareke Dönemi Aydınlarından Müderris Ahmet Selahattin Bey'in İstiklalci Fikirleri*,Askeri Tarih Bülteni, Y.26, S.50, (Şubat 2001).
- TURAN, Mustafa;**“İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali (15 Mayıs 1919)” *Türkler*, C.XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,
- TURAN, Mustafa;** *Milli Mücadele'de Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)*, 2. bsk., Ankara 2005.
- TURAN, Mustafa;** *Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları*, Siyasal Kitapevi,Ankara 2005,
- TURAN, Mustafa;** *Yunan Mezalimi, (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli – 1919-1923)*, A.A.M. Yayınları, Ankara 1999,
- TÜRKER, Kemal;***Atatürk'ün Tokat'a Gelişleri*, Tokat Kültür Araştırma Dergisi Sayı.13 (Aralık 1998),
- TÜRKER, Kemal;** Nefise Süsoy' un Atatürk ile Anıları, Tokat Kültür Araştırma Dergisi, Kasım 2000,
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat;***Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*,Ankara 1948,
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat;***Türk İstiklal Harbi*, Cilt I, Ankara 1962,
- TÜRKMEN, İsmet;***I. TBMM Hükûmeti Döneminde İsmail Fâzıl Paşa'nın Nafia Vekilliği Görevi (1920-1921)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: X, Sayı: 3, Aralık 2008, s. 135-158.
- TÜRKMEN, İsmet;***İsmail Fâzıl Paşa'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Kahramanlarına Dair Değerlendirmesi*, Tarihin ve Tarihçinin İzinden –Kâzım Yaşar Koprıman Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2014, ss. 324-342.
- TÜRKMEN, Zekeriya,** *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınları, Ankara 2007,
- TÜRKMEN, Zekeriya;** *Esaretten Özgürlük ve Bağımsızlığa Uzanan Yolda Mustafa Kemal Paşa*, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Yıl: 21, Sayı: 372, (Nisan 2002),

- UÇAROL, Rifat;** *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995,
- ULUĞ, Naşit H.;** *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973,
- UNAT, Faik Reşit;** *Tarih Vesikaları Dergisi*, C.I., S.I, (Haziran 1941).
- URAS, Esat;** *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınevi, İstanbul 1987,
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet;** *İlk Meclis Milli Mücadele’de Anadolu*, İstanbul 1990.
- YALÇIN, E.Semih – KOCA, Salim;** “*Mustafa Kemal Paşa’nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği’ne Tayininde Osmanlı Genel Kurmayı’nın Rolü*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. X, Sayı:29 (Temmuz 1994),
- YALÇIN, E.Semih –KOCA Salim,** *Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçişi*, Berikan Yayınları, Ankara 2007,
- YALÇIN, E.Semih,** *Atatürk ‘ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara, Berikan Yayınevi,2009,
- YALÇIN, E.Semih;** *Misak-ı milli ve Lozan Barış Belgelerinde Musul Meselesi* “Misak-ı Milli Ve Türk Dış Politikasında Musul’”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998,
- YALÇIN, E.Semih;** *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2004,
- YILDIRIM, Hüseyin;** *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, ATAMD, C.XII, S.36, (Kasım 1996),
- YÜCEER, Saime;** *Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a Çıkışı ve Geri Çağrılışı Üzerine Bir İnceleme*, Askeri Tarih Bülteni, Yıl:26, Sayı:51. (Ağustos 2001).
- YÜCEER, Saime;** “*Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a Çıkışı ve Geri Çağrılışı Üzerine Bir İnceleme*”, Askeri Tarih Bülteni, Yıl:26, Sayı:51, Ağustos 2001,
- YÜZGEÇ, Ayşegül Demirden;** *Birinci Büyük Millet Meclisi’nin Yapısı ve F (1920–1923)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006,
- ZÜRCHER ,Erik Jan;** *Milli Mücadele’de İttihatçılık* (Çev.: Nüzhet Salihoğlu), İstanbul, 1987,

C. GAZETELER

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 12 Ekim 1934, Numara 4749,

D. RESMÎ YAYINLAR

100 Soruda 1856-1914 Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Siyasi Olaylar, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2000.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 2004.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay ATASE yayını, S.109, Y.49, Ankara, 2000.

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara,1999, Belge No:7,

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999,

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Genelkurmay Atase Başkanlığı yayınları, Ankara 1999.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 1, Genel Kurmay Başkanlığı Tarihi Dairesi yayını, Ankara1952, Vesika No:18-a,

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 1, Genel Kurmay Başkanlığı Tarihi Dairesi yayını, Ankara 1952.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 23, Belge: 603.

Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları, (Yay. Haz.: Recep Karacakaya vd.), Cilt.2, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 113, Ankara 2010.

Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları, (Yay. Haz.: Recep Karacakaya vd.), Cilt.2, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 113, Ankara 2010.

T.B.M.M. Yayınları ;Birinci T.B.M.M,Devletimizi Kuranlar, 65. Yıl, ,Ankara 1994,

T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay. ''Türk İstiklâl Harbi'' (Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı),c.1, , Ankara 1962,

Tarih Vakfı Arşivi, Necmettin Sahir Silan'ın Mayıs 1968'de Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk Yıllık Konferanslarının 6. serisinde yaptığı konuşma,

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, Genel Kurmay Harp Tarihi yayını, C.II, 2'nci Kısım III.Bsk., Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara, 1962,

Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yay., Ankara, 1962.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler**, Ankara 1998.

E. İNTERNET LİNKLERİ

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_Canbulat. Erişim Tarihi: 01.03.2016,

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_S%C3%BCreyya_%C3%96rgeevren. Erişim Tarihi: 01.03.2016,

https://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_%C3%87atalca_Muharebesi. Erişim Tarihi: 6.03.2016,

[https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Ordu_\(Osmanl%C4%B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/7._Ordu_(Osmanl%C4%B1)) Erişim Tarihi: 16.03.2016,

[https://tr.wikipedia.org/wiki/9._Ordu_\(Osmanl%C4%B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/9._Ordu_(Osmanl%C4%B1)) Erişim Tarihi: 15.03.2016,

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_Suphi_Soysall%C4%B1o%C4%9Flu. Erişim Tarihi: 01.04.2016,

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-9/canakkale-ve-mustafa-kemal> Erişim Tarihi: 06.03.2016,

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-9/canakkale-ve-mustafa-kemal>. Erişim Tarihi: 06.03.2016,

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-52/ataturkun-tokat-gezileri> Erişim Tarihi: 15.03.2016,

<http://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/politika/424/tbmmdeki-gruplar.html> Erişim Tarihi: 10.03.2016,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2_istatistik.tutanak_hazirla. Erişim Tarihi: 06.01.2015,

<http://www.zilehabercom.blogspot.com.tr/2011/06/essekci-memleketin-tokat-isyani.html>.Erişim Tarihi:12.06.2016

EKLER

Resim: 1 Mustafa Vasfi Beyin ilk milletvekilliği yıllarında çekildiği fotoğraf

(Kaynak:ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele Ve TBMM 1.Dönem Millet Vekilleri 1919-1923*, TBMM Yayınları, Ankara 1993)

EK-1

انقره به ارجاع ایچ بی کیسی فزول اعلاء اعضاءه فواد لوس نامه اتوب اولهان بسه زاننه رفالی شیمی شکره انقبیه وقوع
دیرینه مادونه اعداس بیواس دیوبه جید بسنه سرشکله نایمن تحلیق علیه اعصاب بیرونیوب مادونه بون به
معیوت ساین هوا بر فوس انقبیه بیاه عضله ایسه نادر نوم ایچدن عیولده هانز انقبیه اولون کریمه نایم به
انقبیه عینه ضروره بولسه انقبیه اشو مضطرب ارض نسو اولون به بیلم برنسوس سوراو جیه مضطرب انقبیه اعطالسه

ایچ بی کیسی

بهاره	ماه	سور	وزاره	نامدرسی	نوعه مادونه
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا	اعضا

نوعه مضطرب انقبیه

EK-2

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ikinci devre-i intihabiyede aza intihab olunan zevat-ı kirama mahsus muhtasar tercüme-i hal varakasıdır.

404
II

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Devre-i İntihabiyede Aza İntihab Olunan Zevat-ı Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakasıdır.

Mevzuat :

No	İsim	Eğilim	Eğilim
1	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
2	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
3	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
4	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
5	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
6	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
7	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
8	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
9	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi
10	Şerif Çelebi	İktisadi	İktisadi

Şerif Çelebi (10)
 Şerif Çelebi (10)

(10) Şerif Çelebi

Şerif Çelebi (10)

صرفه داره آگونی کیم قلم					توضیحات کل قبیل	تاریخ اگونی در اول	ماده و بهر باصف	مبوت از نوبت اخیر
کیم	کیم	کیم	کیم	کیم				
۸۴	۸۱	۸۲	۵۰	۴۹		سایه اریس مبوت	یکسک بدت افقا	
۸۴	۸۴	۹۲	۵۰	۴۹		مشغول	قسطور استیاق مشغول	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹		سایه و بهر مبوت	امید یک افقا	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹		توقار	زیدله طبعی زده هجره کالی	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹			افقا	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹			مبوت سایه مضمون یک افقا	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹			توقار مضمون سایه شاد بدت	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹			ایره قضای قلمی سایه افقا	
۸۴	۸۴	۹۵	۵۰	۴۹			سینج شکره افقا	

توقار سببی مبوتی ایچره در اول مقومه ماحده ایچره مکلفه است اتمام مبوتانه قانونت بینه اینیک اصل و شرط قانونه تاریخ
 باوره اسباب مقوم و ذرات احوک خدایه رقم مقادیره راعایه توقار سببی مبوتی ایچره احوک آلهیه ایچره کلمه

عقد یک اعقاب قلم ایچره
 توقار سببی مبوتی ایچره
 توقار سببی مبوتی ایچره
 توقار سببی مبوتی ایچره

(Handwritten signature)

EK-3

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 3. Devrede A'za İntihap Olunan Zevat-ı

Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakası

تورکيه بويوک ملت مجلسنه اوحنجي دوردهده اعضا انتخاب اولان ذواب کرامه مخصوص مختصر ترجمهسال ورقهسي

انتخاب دائيرهسي	توقات و موعده	آئرلی	موصوفه
اسی	عظیم و حسن	علمی رتبه لی	برمند
عائله اسی	میلان خانزاده	مستفت و معمولى	عذره بیست
ماترك و آتاسانك اسی	بابايك آره عثمان امانك آره تقی پور	اول اولوب اولادی . قانچ پوجوجی بولدی	اولیم یغنی داغی انجم ذرور
دورده لی	توقا سه فرهم	عادی اول سوک آمورچی	عده بیست
اوطوردنی	سید انزه	بأموردکجه اتحادد اول سوک وسعی	
دوره تک تاریخی	عنه و	انتخاب مستطه سیک تاریخی	اصحاب
تحصیلی	رشد و درج	ماجرای اینه بیوت انتخاب اولدی	تفصیلا
بیلدیکی مال	نخچه	مسطه سیک علس هفت عمومی سیمه صدیق تاریخی [1]	اصحاب نایغی انجم انصار برقی انجم
تده احتیاج اولدی	عده	عنه احتیاج تاریخی	انتخاب تفصیلا برقی انجم

مختصر ترجمه سال

TBMM © HER HAKKI
MAYI 2017

و خدیوی در شهر قشقرق توقا سه اولدی ایلمه ترجمه حال مخصوص بابو ده نایغی انجم مسلم عده و عرس نایغی

نایغی انجم
توقا سه
مسئول

EK-4

TBMM 4. Devrede A'za İntihap Olunan Zevat-ı Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakası

T. B. M. M. Azayı kiramına mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası

İntihap dairesi	<i>Coban</i>	Hesabları	—
İsmi	<i>Mustafa Taşçı Pa.</i>	İlim rütbeleri	—
Aile ismi	<i>Keremzade</i>	Meslek ve meşgulyeti	<i>Mebus</i>
Babasının ve ana-sının ismi	<i>Osman Nefise</i>	Evlü olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>Evli olup bir kız ve bir oğlum var</i>
Doğduğu yer	<i>Coban</i>	İntihaptan evvel son memuriyeti	
Oturduğu yer	<i>Unkara</i>	Memur değilse intihaptan evvel son vaziyeti	<i>Mebus</i>
Doğduğu tarih	<i>1292</i>	İntihap mazbatasının tarihi	
Tahsisi	<i>Rüştiye derecesi</i>	Kay rey ile mebus intihap olduğuna	
Bildiği diller	<i>Cürker</i>	Mazbatasına Meclis Heyeti Umumiyesince tasdik tarihini	
Nasıl ihtisası olduğu	<i>Uşaklılık</i>	Meclise ilhak tarihi	

Muhtasar Tercüme-i Hal

İntihap ve mebusluğa tahsilimi Tokatta idmal ettim. Tercüme-i hal hakkında belgede yazılmıştır. Mesleğim askerlik ve son rüben birbağlıktır.

Dördüncü Bârik Millet Meclisine tekrar intihap olurdum.

Tokat Mebusu
Mustafa Taşçı

[1] Bu belge Meclis heyeti tahririyesinde imâl edilmiştir.

Adres

Ankara

Haride

Mustafa Vasi Bey
Scriil No: 404

Bahar Veliye
Dairel Mülkîyesi
Hüvelî Reisliği

Namzet isimleri	Kırsalın rejiyeri etdiler											Kazandı	Yazı ile	Mazaretin aradığı adını	Koyu yazık edenleri	Nispetleri ağılık bu yıl ve işi	Nispetlerin aldıkları mektupları okuyan yer	Memurvet veya sınıh	Kırsalın mektup edip	Tedditi bizzat karaması 11 ve 12 nci maddeler ve başka kanunlar ile ilgili mektupları okuyan mektupları okuyan	İhtisabı idarede bir gaye gâyet vaka olup olmadığı	MÜLAHAZAT				
	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı															
Mustafazade Bey	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	1911	Mustafa Vasi Bey	1912	Bahar									1912	

TBMM ŞİHER HAKKI
MAHPUZDUR

Handwritten notes and signatures at the bottom of the table, including names like Mustafa Vasi Bey and Bahar Veliye.

İhtisab meclisinin kurumu ile önce kırsal rejiyeri muvazirleri katından teğül etmiş amir ve şerhi dairisinde Bahar Veliye vilyetini bekleyen ihtisab meclisi kırsal meclisi ve müdahalelerinden temin edilip gönderilen mektuplarını kaydediniz hazırlanmış teklif ve iradile rejiyer emri ve teklif olmaktadır görüldüğü takdirde gerekli emri her birinin ismiyle kırsal rejiyeri muvazirleri katında rejiyer alımlarını emirleridir. Bahar Veliye, Bahar Veliye.

Hüvelî Reisliği Bahar Veliye vilyetini bekleyen ihtisab meclisi kırsal meclisi ve müdahalelerinden temin edilip gönderilen mektuplarını kaydediniz hazırlanmış teklif ve iradile rejiyer emri ve teklif olmaktadır görüldüğü takdirde gerekli emri her birinin ismiyle kırsal rejiyeri muvazirleri katında rejiyer alımlarını emirleridir. Bahar Veliye, Bahar Veliye.

Bahar Veliye Hüvelî Reisliği Bahar Veliye vilyetini bekleyen ihtisab meclisi kırsal meclisi ve müdahalelerinden temin edilip gönderilen mektuplarını kaydediniz hazırlanmış teklif ve iradile rejiyer emri ve teklif olmaktadır görüldüğü takdirde gerekli emri her birinin ismiyle kırsal rejiyeri muvazirleri katında rejiyer alımlarını emirleridir. Bahar Veliye, Bahar Veliye.

Bahar Veliye Hüvelî Reisliği Bahar Veliye vilyetini bekleyen ihtisab meclisi kırsal meclisi ve müdahalelerinden temin edilip gönderilen mektuplarını kaydediniz hazırlanmış teklif ve iradile rejiyer emri ve teklif olmaktadır görüldüğü takdirde gerekli emri her birinin ismiyle kırsal rejiyeri muvazirleri katında rejiyer alımlarını emirleridir. Bahar Veliye, Bahar Veliye.

Bahar Veliye Hüvelî Reisliği Bahar Veliye vilyetini bekleyen ihtisab meclisi kırsal meclisi ve müdahalelerinden temin edilip gönderilen mektuplarını kaydediniz hazırlanmış teklif ve iradile rejiyer emri ve teklif olmaktadır görüldüğü takdirde gerekli emri her birinin ismiyle kırsal rejiyeri muvazirleri katında rejiyer alımlarını emirleridir. Bahar Veliye, Bahar Veliye.

24/4/1901

EK-5

İstiklal Madalyası Şekli

EK-6

Mustafa Vasfi SÜSOY' un Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'ndaki mezarı ve mezar taşı üzerine ailesi tarafından yazdırılan yazı.

EK-7

Maaş Talep Çizelgesi

— Ç/14 —

Sicil No.	Aylık sahiplerinin isimleri	Gösterge Lira	Dayandığı Kanunun No.	Tarihi	Aylık tutarı Lira
VH.000.545	M. Sadık Sevtekin TBMM Birinci Dönem Kırşehir Milletvekili Kızı : Seniha Leman Sevtekin	400	5814	18.7.1951	12 000
	Kızı : Seniha Sevtekin	400	5814	18.7.1951	12 000
VH.000.547	Mehmet Hulusi Erdemir TBMM Birinci Dönem Kastamonu Milletvekili Eşi : Ayye Erdemir	550	5269	15.12.1948	16 500
VH.000.548	Lütfi Tığrel TBMM Birinci Dönem Diyarbakır Milletvekili Kızı : Saniye Pirinçcioğlu	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.549	Hulusi Kutluoğlu TBMM Birinci Dönem Afyonkarahisar Milletvekili Kızı : F. Türkan Kutluoğlu	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.553	Mustafa Vasfi Süsoy TBMM Birinci Dönem Tokat Milletvekili Kızı : Nefise Süsoy	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.554	Veysel Rıza TBMM Birinci Dönem Gümüşhane Milletvekili Kızı : Refika Başara	400	5269	15.12.1948	12 000
	Kızı : Saadet Kontek	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.557	Haydar Arslan TBMM Birinci Dönem İçel Milletvekili Kızı : Suzan Arslan	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.560	Mustafa Vehbi TBMM Birinci Dönem Niğde Milletvekili Kızı : Duriye Alkoç	400	5269	15.12.1948	12 000
VH.000.563	Hüseyin Hüsnü Işık TBMM Birinci Dönem İstanbul Milletvekili Eşi : Emine Işık	550	5269	15.12.1948	16 500
	Kızı : Fatma Davran	400	5269	15.12.1948	12 000
	Kızı : S. Fikriye Kuyuş	400	5269	15.12.1948	12 000

EK-8

**Mustafa Vasfi SÜSOY'un Tokat'a ziyaretinde Mustafa Kemal ATATÜRK' ü
ağırladığı ve sonradan Atatürk Evi olarak Müzeye çevrilen şahsi evi.**

EK-9

26/27 Eylül gecesini Tokat Mebusu Mustafa Beyin evinde geçiren Mustafa Kemal Paşa ertesi gün Sivas'a hareket etmiştir.

EK-10

Resim: 2 İlk resimde Vasfı Bey'in eşi Aliye Hanım, kızı Nefise Hanım, küçük oğlu Salih Bey, ikinci resimde ise büyük oğlu Mithat ve kızı Nefise Hanımın küçüklük hallerini görmekteyiz.

(**Kaynak:** Kemal Türker'in Tokat Kültür Araştırma Dergisinde Nefise Süsoy'la yaptığı söyleşi)

EK-11

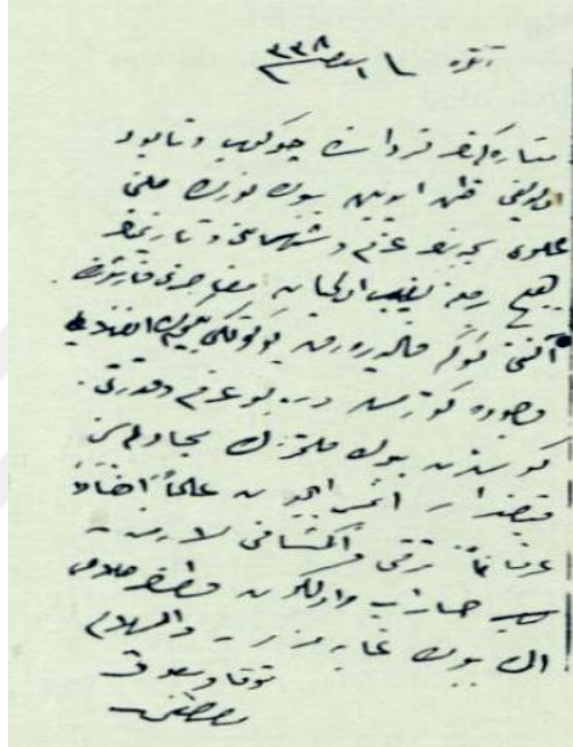
Resim: 3 Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Paşa, Rauf Orbay; Ruşen Eşref, ve M.Vasfî Bey ile Tokatlıların bulunduğu fotoğraf

(**Kaynak:** Kemal Türker'in Tokat Kültür Araştırma Dergisinde Atatürk'ün Tokat'a gelişleri adlı makalesinden)

EK-12

Resim: 4 Mustafa Vasfi Bey'in Meclis Anketine kendi el yazısı ile vermiş olduğu cevap

(**Kaynak:** Fahri ÇOKER'in Türk Parlamento Tarihi 1.Dönem Milletvekilleri Özgeçmişi adlı eserinden)

İNDEKS

- 1876 Anayasası, 2
- 19 Mayıs**, 3, 6, 23, 85
- 3. Devrede**, 43, 103
- 31 Mart Vakası, iv, 28
9. Ordu Müfettişliği, 3, 32
- ABD, x, 6, 12, 22
- Adana*, 85, 92, 95
- Adliye Vekaleti, 51
- Afyon*, 41, 93
- Ahmet Cemil*, 70
- Ahmet İzzet Paşa, 7, 8, 11, 23
- Ali Fuat (Cebesoy), 10
- Ali Fuat Paşa*, 39, 75
- Alman*, 90
- Amanos Tünelleri, 29
- Amasya, 6, 21, 23, 29, 38, 40, 52, 58, 91
- Amerika Başkanı Wilson, 12
- Amerika Birleşik Devletleri*, x
- Amerikan, 12, 13, 21
- Amiral Calthorpe, 7, 9, 10, 13
- Anadolu*, 32, 41, 89, 93
- Ankara, x, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 34, 36, 38, 41, 46, 48, 70, 74, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 108
- Antalya, 11, 19, 20, 26
- Artova, 42, 43, 115
- Aydın, 11, 14, 15, 46, 90, 93
- Balkan Savaşları, 5, 70
- Başkomutan Vekili, 2
- Birinci Dünya Savaşı, iv, v, 5, 6, 7, 9, 15, 16, 17, 24, 29, 32, 89
- Birinci Dünya Savaşı, 12
- Bitlis, 10, 22, 29, 46, 60, 67
- Bosna Hersek*, 91
- Bulgaristan*, 91
- Cemal Paşa*, 84
- Cihan Harbi*, 85
- Çanakkale Müdafaası, iv
- Damat Ferit Paşa, 33
- Denizli Milletvekili Hakkı Behiç Bey, 58
- Doğu Cephesi, 29
- Dokuncu Ordu Kumandanı, 17
- Dörtler Konseyi, 12
- Ekim Devrimi, 68
- Eleftherios Venizelos, 12
- Enver Paşa*, 29, 32, 64, 88
- Erbaa, 42, 43, 52, 54, 115
- Erkanı Harbiye, 29, 46
- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye, 33
- Erkan-ı Harp Yüzbaşısı, 29
- Ermeni*, 85, 89, 92
- Ermeniler, 17, 18, 21, 22, 92, 93
- Erzurum, 41, 86, 89, 90
- Erzurum Milletvekili Salih Bey, 67
- Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmettin Sahir Sılan, 73
- Fransız, 12, 13, 18, 19, 24
- Galiçya Cephesi, 29
- General Townshend, 7
- Gizli Celse Zabıtları*, 2

- Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey, 48
 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 36, 68, 94
 Halk Fırkası, 60, 61
 Harbiye Nezâreti, 11
 Harekat Şubesi, 29
 Heyet-i Temsiliye, 41
 II. Meşrutiyet, 2
 Isparta Milletvekili Nadir Bey, 72
İkinci Devre Kazalara Mahsus Seçim,
 42
 İktisat Bakanı Celal Bey, 59
İlk Meclis, 3
 İngiltere, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 19, 22,
 26
 İrşad, Orman ve Madenler, 35, 43
 İsmail Canbolat Bey, 45
 İsmail Suphi Bey, 68, 69
 İsmet Paşa, 9, 54, 55
 İstanbul, iv, x, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
 12, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 26,
 28, 29, 32, 33, 39, 41, 45, 46, 50, 60,
 62, 64, 67, 72, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
 89, 90, 91, 92, 93, 94
 İstanbul Hükümeti, 8, 12, 24, 26, 62,
 72, 91
 İstiklal Mahkemeleri, 24, 44, 48, 85
 İstiklal Mahkemesi, 45, 46, 68, 70
 İstiklal Savaşı, 24, 68, 91
 İtalya, 5, 6, 11, 12, 17, 19, 26, 87
İttihat ve Terakki, 7, 45, 68, 83
 İzmir Rum Metropoliti, 14
 İzmit Milletvekili Sırrı Bey, 72
 Kafkasya, 16
 Kanunlar, 2
 Karadağ, 88, 91, 94
 Karahisarı Şarki, 44, 52, 60
 Karesi Milletvekili Ahmed Süreyya
 Bey, 46
 Karesi Vekili İbrahim Bey, 54
 Kastamonu Milletvekili Abdulkadir
 Kemali Bey, 68
 Kazım Paşa, 33
 Kemal Türker, iii, 33, 112, 113
 Kırşehir Vekili Yahya Galip Bey, 53
 Konya, 11, 18, 20, 26, 33, 56, 58, 59, 65
 Kurucu Meclis, 46, 61, 80
 Lazistan Vekili Osman Bey, 53
 Limni Adası, 8
 Llyod George, 12
 Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey, 49
Mahmut Muhtar Paşa, 84
 Malta, 41
 Meclis Layiha Encümeni, 72
 Meclis-i Mebusan, 2, 26, 41
 Mentеше Milletvekili Tefvik Rüştü Bey,
 68
 Mersin, 11, 18, 67
Milli Mücadele, iii, iv, v, 3, 4, 5, 6, 7,
 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24,
 25, 26, 33, 37, 41, 44, 62, 68, 74, 78,
 80, 81, 83, 84, 86, 89, 92, 93, 94, 97
 Millî Mücadele, ii
 Millî Savunma, 35, 43
 Misak-ı Milli, 83, 85

- Mondros Mütarekesi*, 85, 87, 95, 96
- Mustafa Durak Bey, 53
- Mustafa Kemal Paşa, ii, iii, iv, ix, 3, 6, 11, 20, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 63, 64, 75, 80, 81, 89, 93, 94, 111, 113, 114
- Mustafa Vasfi Bey, iv, v, vi, vii, 5, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 57, 59, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 76, 80, 81, 114, 116
- Mustafa Vasfi Süsoy, ii, iii, iv, v, vi, vii, 2, 3, 5, 6, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 57, 61, 79, 80, 81
- Müdafaa-ı Milliye Encümeni, 62
- Müdafaa-i Hukuk Grubu, 44
- Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa, 67
- Mürettep Redif Kolordusu, 29
- Nafia Hesap Memuru Salih Süsoy, 37
- Nazım Paşa, 28
- Niksar, 42, 43, 115
- Nizami Piyade Tümenleri, 28, 29
- Osman Şevket Bey*, 32, 64, 65
- Osmanlı**, 2
- Osmanlı Arşivi**, 2
- Osmanlı Devleti, ii, 88, 91, 94
- Osmanlı-Rus Harbi*, 90, 92
- Ömer Lüfti Bey, 58
- Pozantı, 17, 18, 29, 30
- Rauf (Orbay), 10
- Redif Taburu, 28
- Resmî Gazete, 2
- Reşadiye, 42, 43, 52, 115
- Rifat Bey, 51
- Rumeli, 5, 28, 33, 44, 75
- Rusya*, 89, 90, 91, 92, 93, 95
- Saint Jean De Maurienne, 11
- Samsun*, 94, 95
- Sivas, 41, 83, 86, 87, 89
- Sivas Kongresi, 83, 89
- Sultan Vahdettin, 33
- Sykes-Picot, 11, 16, 17, 19
- Sykes-Picot Antlaşması, 11, 16, 17, 19
- şark meselesi, ii
- Şeriye ve Evkaf, 46, 48
- Şişli*, 91
- TBMM, ii, iii, v, ix, x, 2, 3, 5, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 82, 83, 84, 86, 87, 93, 97, 105
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 2
- Tekalif-i Milliye Kanunu, 53
- Teşkilatı Esasiye Kanunu, 44
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 48
- Tokat, iv, v, vi, vii, 6, 21, 23, 28, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 49, 51, 53, 57, 61, 62, 67, 68, 79, 81, 86, 87, 93, 98, 99, 100, 110, 111, 112, 113, 114, 119
- Toros, 29, 30
- Trablusgarp*, 92
- Türk, ii, 41, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 95, 96

Türkiye Cumhuriyeti, 41, 88, 96

Türkler, 84, 85, 88

Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Bey, 47

Yakup Şevki Paşa, 17

Yemen, 87

Yusuf Beyin (Akçura), 60

Zabıt Cerideleri (Tutanak Dergileri), 2

Zile, 42, 43, 49, 52, 115

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı	Hakan AKIN
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: TC Cinsiyeti: Erkek Doğum Tarihi ve Yeri: 23.02.1988 Finike/ANTALYA
İletişim Bilgileri:	Tel Nu.: 0507 171 9696 Mail: hakanakin2013@gmail.com
Öğrenim Bilgileri:	Lise: 2002-2006 Kuleli Askeri Lisesi / İSTANBUL Lisans: Kara Harp Okulu / ANKARA Yüksek Lisans:2013-2019 Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih A.B.D. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
İş Deneyimi:	2010-2012 Beytepe Jandarma Okullar Komutanlığı Plan, Program Şube Müdürlüğü Plan Subaylığı 2012-2015 Tokat İl Jandarma Komutanlığı Saymanlık Şube Müdürlüğü Sayman 2015-2017 Lice 1. Jandarma Komando Alay Komutanlığı Hizmet Destek Tabur Komutanlığı Hizmet Destek Bölük Komutanı 2017- Halen Side Özel Eğitim Merkezi Komutanlığı İşletmeler Amiri